

6563

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ 3

ἢ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ 1

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ. 2

Εἰς χρῆσιν τοῦ τῆς Σμύρνης γυμνασίου τῷ 1813.

Μετατυπωθεῖσα δὲ τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Εἰς χρῆσιν τῶν ἀπαρταχῶν Ὁρθοδόξων.

ΑΘΗΝΗΣΙ.

ΤΥΠΟΙΣ ΘΕΜΙΔΟΣ.

Α Ω Ξ Θ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

1818

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΕΤΕΡΩΝ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ἢ

ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

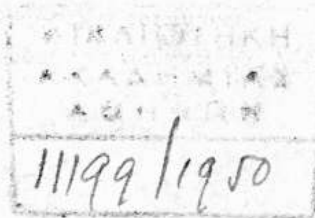
Εἰς χρῆσιν τοῦ τῆς Σμύρνης φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῷ 1813.

Μετατυπωθεῖσα δὲ τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Εἰς χρῆσιν τῶν ἀπαρταχοῦ Ὁρθοδόξων.

ΑΘΗΝΗΣ.

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΟΥ.

Α Ω Ξ Η.

Ἡ δὴλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ, καὶ συνετιεῖ νηπίους.

Ψαλμ. ριή, 130.

Ἀριθμ. Πρωτ. 5128, 5820.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 7 Αὐγούστου 1867.

Διεκπ. 3749.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον Σοφ. Κ. Οικοδόμου.

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑμετέραν ἀναφορὰν τῆς 10 Μαΐου ε. ε. περὶ τῆς Ἱεραῆς Κατηχίσεως τοῦ ἀοιδίμου ὑμῶν Πατρὸς καὶ τὴν περὶ αὐτῆς παρατήρησιν τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ ἐπωφελῆ χρῆσιν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ προκειμένου πονήματος ἐγκρίνομεν ἵνα μεταχειρίζωνται αὐτὸ οἱ προαιρούμενοι τῶν διδασκάλων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὡς διδακτικὸν βιβλίον.

Ὁ Ἰπουργὸς
Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου θεωρεῖται κλεψίτυπον, καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Τὴν παροῦσαν Κατήχησιν τοῦ ἀοιδίου ἡμῶν Πατρὸς μεταπυ-
ποῦντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. Τόμου τῶν Σωζομένων Ἐκκλησια-
στικῶν αὐτοῦ Συγγραμμάτων, ἔνθα καὶ τὰ περὶ τῆς πρώτης
αὐτῆς ἐκδόσεως ἐδηλώσαμεν (Προλεγ. σελ. ιθ—λα), κατ' εὐσεβῆ πα-
ράκλησιν λογίων ὁμογενῶν ἐξεδώκαμεν καὶ ἰδίᾳ χάριν τῆς παιδευμέ-
νης ἡμετέρας νεότητος. Δέξασθε λοιπὸν εὐγνωμόνως, ὧ φίλα τῆς ὀρθο-
δοξούσης Ἑλλάδος τεκνία, τὸ βιβλίον· καὶ φωτίζετε μὲν τὸν νοῦν ὑμῶν
τῷ ἀδύτῳ φωτὶ τῆς θεογνωσίας· στερεοῦτε δὲ τὰς ἀγνάς ὑμῶν καρδίας
ἐπὶ τῆς ἀβραγαθοῦ πέτρας τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως, τῆς νίκης τῆς
τὸν κόσμον νικησάσης· θησαυρίζετε δ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν τὸν τοῦ
Θεοῦ φόβον, τὴν ἀρχὴν πάσης σοφίας· λαμπρύνετε δὲ καὶ καλλύνετε
τὸν βίον ὑμῶν τοῖς ἀμαράντοις κάλλεσι τῶν θεοδιδάκτων καὶ θεουργῶν
ἀρετῶν, ὧν κεφάλαιον καὶ ρίζα ἡ ἀγάπη· καὶ οὕτω τῇ τοῦ Θεοῦ χά-
ριτι τέχνα ἑαυτὰ γνήσια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος ἀναδείξαντα
καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης στεφάνου ἀξιοθείητε.

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ, καὶ μέμνησθε τοῦ τὴν βιβλίον ἐκπονήσαντος.

Ἀωξβ. Ἰουλίου ιε. Ἀθήνησι.

Ὁ Ἐκδότης.

ΣΟΦΟΛΟΓΗ

ΤΩΙ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩΙ

ΚΑΙ

ΘΕΟΠΡΟΒΑΗΤΩΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΙ

ΑΓΙΩΙ ΕΦΕΣΟΥ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΔΙΟΝΥΣΙΩΙ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗΙ

ΠΑΤΡΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΩ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗΙ

ΙΕΡΟΝ.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΕ ΔΕΣΠΟΤΑ !

Εἰς τὴν ὑμετέραν θεοπρόβλητον Πανιερότητα δίκαιον ἔκρινα νὰ προσφωνήσω τὴν Κατχηρητικὴν ταύτην βίβλον διὰ τὰς ἐφεξῆς μάλιστα αἰτίας. Πρῶτον μὲν, διὰ νὰ ἐκφράσω δημοσίως τὸ τῆς ψυχῆς μου βαθύτατον σέβας πρὸς τὰς μεγάλας Σου ἀρετάς, Ἀρχιερέων περικλεέστατε ! Διότι κορυφαῖος ὑπάρχων τῆς ἀγιωτάτης Συνόδου σπουδάσεις νὰ ἐξανθήσῃ πάλιν ἡ ἀρχαία δόξα τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, ζῆλον ζηλῶν θερμότατον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τῶν θεῶν νόμων καρποφόρου διδασκαλίας, καὶ πάντοτε ἀναπνέων τοῦ τῶν Γραικῶν ὀρθοδόξου γένους τὸν φωτισμὸν καὶ καταρτισμὸν, τὸν ὁποῖον ἐπισπεύδων, καὶ διὰ λόγων ἰσχυρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἐλευθεριωτάτης συνεργεῖς εἰς Σχολείων στερέωσιν καὶ διδασκάλων ὑπεράσπισιν καὶ μαθητῶν διατροφὴν καὶ ἐμψύχωσιν, ποτίζων οὕτω καὶ φυτοκομῶν καὶ πράγων τοῦ Χριστοῦ τὴν φυτείαν, ὡς ἄλλος Παῦλος καὶ Ἀπολλῶς, εἰς τοιοῦτους μάλιστα δυσκολωτάτους καιροῦ, ὁ ἀληθὴς ἐκείνων διάδοχος.

Δεύτερον δέ, ὅτι πᾶν ὅ,τι περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν πραγμάτων πραγματεύεται βιβλίον εἰς τὴν ὑμετέραν ἀνήκει μάλιστα πανίερρον Κορυφῆν. Σὺ, χαριτοκόσμητε Ἱεράρχα, ἐγνώρισας καλῶς, ὅτι τῆς τῶν λογικῶν προβάτων ποιμαντορίας τὰ καθήκοντα δὲν ἐμπορεῖ ἄλλοθεν ποθεν νὰ τὰ ἐξαντλήσῃ ὁ πνευματικὸς Ἄρχων, εἰμὴ ἀπὸ τοῦ σωτηρίου τὰς πηγὰς, λέγω δὲ τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς. Διὰ τοῦτο τὸν θεῖον Νόμον συχνῶς μελετῶν, καὶ τὰς ἱεράς βίβλους πάντοτε φέρων μετὰ Σεαυτοῦ, κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἄρχοντας τοῦ Ἰσραὴλ ἐντολὴν τοῦ ὑψίστου Νομοθέτου, συμμετρεῖς τὴν ἀρετὴν Σου πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ θρόνου Σου, καὶ διοικεῖς λαὸν περιούσιον ζηλωτῆν καλῶν ἔργων, καλλιαρχῶν ὡς φερόνυμος **Κ α λ λ ι ἄ ρ χ η ς**, καὶ διεγείρων τῶν βελτίστων τὴν ἔφεσιν εἰς τῶν Ἐφεσίων τὰς ψυχὰς· τὰς ὁποίας ὑπαλείφω καὶ παρορμῶν εἰς τὰ καλὰ, στήλας ἀρετῆς ἀνεγείρεις, κατὰ τὸν Ἰακώβ, ὅστις ἤ λ ε ι ψ ε σ τ ἡ λ η ν τῷ Θεῷ. Εἰς τὸν ζηλωτῆν λοιπὸν καὶ πρόμαχον τῶν Γραφῶν ἀνήκει δικαίως καὶ ἡ εἰς τὰς Γραφὰς αὕτη εἰσαγωγικὴ ὁδηγία. Διότι ἡ μὲν παροιμία εἰς θάλασαν ἀποστέλλει τὰ νάματα, ὁ δὲ θεῖος χρῆσμός εἰς τοὺς Ἱερούς καθιερώνει τὰ Ἱερά. Τελευταῖον, δὲν θέλω φανῆν ὀχληρὸς, ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσω καὶ τῆς περὶ ἐμὲ πατρικῆς Σου εὐνοίας καὶ τῶν πολλῶν χαρίτων τὴν διηνεκῆ τῆς ψυχῆς μου εὐγνωμοσύνην, τῆς ὁποίας μικρὸν σημεῖον ἐτόλμησα νὰ προσφέρω πρὸς τὴν

θεοφρούρητόν Σου Πανιερότητα τὴν καὶ ἄλλως ἀνήκουσαν εἰς αὐτὴν τοῦ βιβλίου τούτου προσφώνησιν. Εὐτυχῆς ἐγώ, ἐὰν ἀξιώσης νὰ ἐπίδῃς μὲ ἰλαρὸν ὄμμα πρὸς τὴν μικρὰν μου ταύτην προσφοράν, καὶ μὲ ἀνταμείψῃς μὲ τὰς πολυτιμοτάτας Σου εὐλογίας, Δέσποτα σεβασμιώτατε !

Ἀωιγ. Μαΐου κει: ἐν Σμύρνη.

Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιωτάτης Πανιερότητος

Δοῦλος ταπεινός

Κωνσταντῖνος Πρεσβύτερος

καὶ Οἰκονόμος (α).

(α) Τὴν ἀφιέρωσιν ταύτην εὐμενῶς ἀποδεξάμενος ὁ πρᾶς ἱερομάρτυς Διονύσιος ἔγραψεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως αὐτὰς τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν, ἣν εὐτυχῶς περισώθεισαν ἐκτυποῦμεν χάριν τῆς ἀφελείας καὶ τοῦ διαλάμποντος ἐν αὐτῇ ἐνθέου ζήλου τοῦ ἀειμνήστου ποιμενάρχου.

«Τὴν Αἰδεσιμολογιότητά της πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμενος ἡδέως προσαγορεύω. Ἦν διαφυλάττοι καὶ περιέποι ἡ ἐξ ὕψους θεία πρόνοια ἄνοσον, εὐθυμον, ὑγιᾶ, πανευήμερον σὺν τῇ ἐπιτεύξει πάντων τῶν καταθυμίων ἀγαθῶν καὶ σωτηριωδῶν ἐξαιτημάτων.

Μετὰ τὰς πατρικὰς καὶ ὀλοκαρδίους εὐχὰς καὶ ἐπερώτησιν τῆς ποθητῆς ἀγαθῆς ὑγείας της τῇ δηλοποιῶ, ὅτι διὰ τοῦ σοφολογιωτάτου καὶ ποθεινωτάτου μοι διδασκάλου Κούμα ἐδεξάμην εὐμενῶς τε καὶ ἀσμένως τὰ ὀκτώ βιβλία τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἣτις διὰ τῆς φιλοπόνου ἐπιμελείας της προήχθη εἰς πῶς πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, ἣν καὶ πρὸς ἐμὲ ἀφιερώνει διὰ τὸ βαθύτατον σεβας της καὶ διὰ τὴν ἣν τρέφει ἐπίγνωσιν τῆς προθυμίας καὶ ζήσεως, ἣν ἔχω πρὸς τὴν ἐκδοσιν τῶν τοιούτων ἐπωφελεστάτων ἱερῶν βιβλίων, δι' ὧν καταφωτίζονται αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρθοδόξων καθ' ὅτι ἀναγνοὺς αὐτὴν προσεχόντως εἶδον πραγματικῶς τὴν ἐξ αὐτῆς προερχομένην σωτήριον λυσιτέλειαν καὶ τὸ ὄφελος. Διὸ εὐχαριστῶν αὐτὴν πατρικῶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς ἐμὲ ἀφιέρωσει της τῇ ἐπεύχομαι ἐκ βαθέων μακροβιότητα, εὐζωίαν καὶ ἐνίσχυσιν θεόθεν, ἵνα ἐκδίδῃ διὰ παντὸς τοιοῦτα θεάρεστα καὶ ἐπωφελεστάτα βιβλία εἰς τὸ ἡμέτερον γένος, συντελοῦντα εἰς χρῆσιν καὶ ἐπικαίριον πάσης ψυχῆς φιλοθέου καὶ ὀρθοδόξου. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ διαλείπῃ καταβάλλουσα καὶ κόπους καὶ φιλοτιμίαν εἰς ἐκδοσιν παντὸς ἐπωφελοῦς βιβλίου καθ' ὃ θέλει μὲ εὐρίσκει προθυμώτατον, ὡς καὶ πάντα ἄλλον φιλογενῆ, εἰς πρέπουσαν ὑποδοχὴν τε καὶ συνδρομήν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ εὐχετικῶς τὰ δὲ ἔτη της εἶεν ὡς πλείστα καὶ σωτηριωδέστατα.

αωιδ'. θ' Σεπτεμβρίου.

† Ἐφέσου Διονύσιος καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης διάπυρος».

Σημ. Ἐκδ.

Πρὸς τοὺς Σμυρναίους.

Δὲν ἀμφιβάλλει, νημιζῶ, οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς φρονίμους, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, ὅτι ἀρχὴ καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίας εἶναι τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἢ ὀρθὴ καὶ νόμιμος ἀγωγή καὶ παιδεία· διότι δι' αὐτῆς ἐντυπώνονται εἰς τὴν ἀπαλὴν ἀκόμη ψυχὴν του τῆς ἀρετῆς οἱ τύποι, οἵτινες ἔπειτα δι' ἔργων ἐκφραζόμενοι, τὴν κοινὴν εὐτυχίαν τῆς πολιτείας ἀποτελοῦσι.

Πρώτισον δὲ μάθημα τῆς ὀρθῆς τῶν παιδίων ἀνατροφῆς ποῖον ἄλλο δικαιοτέρον ἐμπορεῖ νὰ γείνη, εἰμὴ ἡ κατήχησις καὶ διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως; Τόσον εἶναι σφιγτὰ συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας ἢ ἠθικῆς, ὥστε δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἕθνος ἀνθρώπων, τοῦ ὁποῖου τὰ ἦθη δὲν ἐχαρακτηρίσθησαν καὶ ἐμορφώθησαν ἀπὸ τὰ περὶ Θεοῦ φρονήματά του. Ἀλλὰ ποῖα ποτὲ ἠθικὴ δύναται νὰ γείνη ἢ τελειότερα, ἢ ἀληθεστέρα, παρὰ τὴν ὑπὸ τῆς ὑψίστης καὶ θειοτάτης εὐαγγελικῆς πίστεως διδασκομένην καὶ διὰ τῆς θείας χάριτος προκόπτουσιν καὶ τελεσφοροῦσιν; Δι' αὐτῆς ἐμφυτεύεται εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, τὸ θεμέλιον πάσης σοφίας, καὶ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας, ὅλων τῶν ἀγαθῶν πρᾶξεων ἢ πηγὴ, καὶ ἡ βᾶσις τοῦ ὀρθοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ὁσιότητος· πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον ἡ θεόπνευστος ἐκκλησιαστικὴ Σοφία κηρύττει τρανῶς (α), ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἔξω φιλοσόφων οἱ φρονιμώτεροι ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς φυσικῆς θεογνωσίας τὸ φῶς, ἐζήτουν νὰ εὕρωσιν εἰς τὴν κατ' αὐτοὺς θρησκείαν (β).

(α) Μακάριος ἀνὴρ, ὅς... ἐν τῷ νόμῳ κυρίου μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων — καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῇ, κατευδωθήσεται. Ψαλμ. α, 1—3. Ἐν τίνι κατορθῶται νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου. Ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου συνῆκα, διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας. Λύχνος τοῖς προσίμου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Ψαλμ. ριη, 9. 104, 105. — (β) Διδάσκειν οὖν δεῖ τοὺς νέους ἐξ ἀρχᾶς τὰν τε θεῶν τιμὰν καὶ τὰν τῶν νόμων· ἐκ τῶν δε γὰρ φανερόν ἂν εἴη, ὅτι πᾶν ἔργον ἀνθρώπινον καὶ βίος ὁσιότητός τε καὶ εὐσεβείας μεθεῖσι, αἴκ' ὀρθοπλοιεῖ. Κλειν. Πυθαγ. παρὰ Στροβ. λόγ. ἀ. σελ. 9.

Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία, ᾧ φιλόκαλοι Σμυρναῖοι, διὰ τὴν ὁποίαν ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα μαθήματα εἰς τὸ φιλολογικὸν Γυμνάσιόν σας διετάχθη ἡ ἱερά Κατηχήσις τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, κατὰ πᾶν Σάββατον μετὰ μεσημβριαν διδασκομένη, ὡς δυναμένη νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν τέκνων σας ψυχὰς τὴν ἐπίγνωσιν καὶ ἀγάπην τῆς τῶν δογμάτων ἀληθείας, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἰς θεμέλιον ἀβράγες, ἐποικοδομεῖται ἡ νόμιμος ἀγωγή των, τὸ σκοπιμώτατον τέλος τῶν εἰς σύστασιν τοῦ Γυμνασίου κοινωφελῶν σας ἰδρώτων, καὶ ὁ κυριώτατος σκοπὸς τοῦ κατ' αὐτὸ φρονιμωτάτου Σχολάρχου, τοῦ σοφοῦ, λέγω, καὶ φιλογενεστάτου Κούμα. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς παράδοσιν τῆς Κατηχήσεως χρειάζεται μάλιστα κατηχητικὴ βίβλος μεθοδικῶς συντεταγμένη, διὰ τοῦτο ἐκδίδεται ἡ τὴν ὁποίαν φέρετε ἀνα χεῖρας χάριν τῶν φιλάτων σας τέκνων, ὥστε νὰ ἐμπορῶσιν εὐκόλως ὅλα διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου νὰ εἰσάγωνται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἱερωτάτων τῆς πίστεως καθηκόντων, χωρὶς νὰ κατατρίβωσι τὸν πολυτιμώτατον χρόνον εἰς ἀντιγραφὴν τῶν κατηχητικῶν ἀναγνώσεων, τὸ ὅποιον πολλάκις συνέβαινε διὰ τὴν ἔλλειψιν ὁμοίων ἐπίσης καὶ μεθοδικῶν κατηχητικῶν βιβλίων.

Προέχρινα δὲ τὴν κατηχητικὴν ταύτην βίβλον παρὰ πᾶσαν ἄλλην εἰς ἐκδοσιν, ὅχι μόνον ὡς μεθοδικώτατα συντεταγμένη καὶ τελειότατα παρ' ὅλας τὰς ἄλλας, ὅσαι φέρονται συγγεγραμμέναι εἰς τὴν ἄμιλουμένην ἡμῶν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρέπουσαν μάλιστα καὶ ἀνήκουσαν εἰς τὸ Φιλολογικὸν ἡμῶν Γυμνάσιον. Καὶ πρὸς μὲν βεβαίωσιν τῆς εὐμεθόδου συντάξεώς της ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου συγγραφέως αὐτῆς καὶ συντάκτου. Πλάτων οὗτος εἶναι ὁ σοφώτατος καὶ σεβασμιώτατος τῆς Μόσχας Μητροπολίτης, εἰς ὅλην τὴν φωτισμένην Εὐρώπην περιαδόμενος διὰ τὴν σοφίαν του ἐπίσης καὶ ποιμαντορικὴν ἀρετὴν του. Ἀπὸ τούτου τὰς σοφὰς χεῖρας προῆλθε τὸ πρῶτον ἡ βίβλος εἰς γλῶσσαν Ῥωσικὴν πρὸς διδασκαλίαν Παύλου τοῦ τότε μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισεν ἀνατροφεὺς ὁ ἀνὴρ. Μετέφρασε δὲ ταύτην εἰς τὴν ἄμιλουμένην ἡμῶν διάλεκτον, καὶ μὲ σοφὰς πλουτίσας σημειώσεις ἐξέδωκε τῷ 1782 ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξονίας ὁ σοφὸς Κοραῆς· Κοραῆς, ὁ ἀπὸ ταύτης ἀρχήσας νὰ εὐεργετῇ τοὺς ὁμογενεῖς του, κρηπίδα ταύτην προκαταβαλὼν καὶ ἱερωτάτην ἀρχὴν τῶν, ὅσα ἔμελλε μετὰ ταῦτα νὰ δωροφορήσῃ πολλὰ καὶ καλὰ εἰς τὸ φίλτατον γένος του. Εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα καυχᾶσθε δικαίως, ᾧ φίλοι Σμυρναῖοι, καὶ φιλοτίμως τὸν οἰκειοποιεῖσθε ὡς συμπολίτην σας,

φιλονεικούντες καὶ περὶ τούτου πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς γείτονάς σας, τοὺς φιλομούσους Χίους, καθὼς ποτε περὶ τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἀνανεόνοντες πάλιν ἐνδοξῶς τὴν μακαρίαν ἐκείνην καὶ πολυζήλον ἔριν. Παρὰ ταύτην λοιπὸν τὴν κατηχητικὴν βίβλον ποίαν ἄλλην μεθοδικωτέραν ἢ προσφουεστέραν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶμεν εἰς τὸ φιλολογικὸν τῆς Σμύρνης Γυμνάσιον; Ταύτην ἐγὼ μεταρρυθμίσας ὁπωσοῦν, καὶ τινα μὲν ἀφαιρέσας, ἄλλα δὲ καὶ προσθέσας, ὅσα ἔκρινα ἀναγκαῖα εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν Μαθητῶν, ἐξέδωκα διὰ τύπου πρὸς διδασκαλίαν των, σπουδάζων παντοίως, ὅσον τὸ δυνατόν, περὶ τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν καὶ βελτίωσιν.

Ἀλλά, φίλοι Σμυρναῖοι, ὅσον ἂν ἦναι καὶ ἡ βίβλος μεθοδικὴ καὶ τὸ φιλολογικὸν ἡμῶν Γυμνάσιον ἀγρυπνῶν καὶ ἐπιμελὲς εἰς τὴν ὀρθὴν τῶν τέκνων σας ἀγωγὴν, ὀλίγη τις ὠφέλεια ἐκ τούτου θέλει προκύψει, ἐὰν καὶ σεῖς δὲν συνεργήσητε. Ψυχὴ τῶν εἰς τὰ τέκνα σας παραδιδόμενων καλῶν μαθημάτων εἶναι τὸ ἰδικόν σας, ὡ καλοὶ κάγαθοὶ γονεῖς, ἀγαθὸν παράδειγμα. Ὅταν τὸ παιδίον βλέπῃ τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα πράττοντα τάναντία τῶν, ὅσα μανθάνει παρὰ τοῦ διδασκάλου, τίνα τῶν δύο μέλλει περισσότερον ν' ἀκολουθήσῃ, τὸν διδάσκαλον, τὸν ὁποῖον βλέπει ὀλίγας ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ πολλάκις ἀκούει παρ' αὐτοῦ ὅσα δὲν κολακεύουν τὴν φιλαυτίαν του, ἢ τὸν πατέρα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδιατρίβει καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα, προσκεκολλημένον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς συνθησίας, καὶ τοῦ ὁποίου τυχὸν αἱ πράξεις εὐχαριστοῦσι τὰς παραλόγους ὀρέξεις του; Ἄλλ' ὅταν ἐξεναντίας τὰ παιδιά βλέπωσιν εἰς τὰς πατρικὰς τῶν οἰκίας μὲ τὸ ἔργον πραττόμενα, ὅσα μὲ τὸν λόγον εἰς τὸ Σχολεῖον ἀκούουσι διδασκόμενα, στερεοῦνται εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ γίνονται παῖδες μὲν κόσμοι, νέοι δὲ σώφρονες, ἄνδρες δὲ δίκαιοι, γέροντες δὲ συνετώτατοι, καὶ πρὸ πάντων εὐσεβεῖς πρὸς Θεόν, γνησιώτατα τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς Πολιτείας μέλη τίμια καὶ χρησιμώτατα.

Γνωρίζοντες λοιπὸν ἀκριβῶς, ὅτι ἀπὸ τὴν παιδείαν τῶν υἱῶν σας κρέμαται τῶν οἰκιῶν σας ἡ εὐτυχία (α), χρέος ἔχετε πρῶτον νὰ προβάλλητε ἑαυτοὺς εἰς τὰ τέκνα σας ζῶσαν παντοίας ἀρετῆς εἰκόνα,

(α) Υἱέων γάρ που ἦ χρηστῶν ἢ τάναντία γενομένων, καὶ πᾶς ὁ οἶκος ὁ τοῦ πατρὸς οὕτως οἰκῆσεται, ὅποιοι ἂν τινες οἱ παῖδες γέωνται. Πολλὴν ἄρα δεῖ προμήθειαν αὐτοῦ ἔχειν. Πλάτ. Λάχρητ. σελ. 173. Βίρ.

πάντοτε καὶ πανταχοῦ προτεθειμένην εἰς μίμησιν, καὶ νὰ ἐπαγρυπνήτε εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὴν ἄλλην διαγωγὴν των. Ἐπειτα χρεωστέεστε καὶ κατ' ἰδίαν εἰς τὰς οἰκίας σας νὰ γίνησθε σεῖς αὐτοὶ ἐπιστάται εἰς τὰς μελέτας τῶν μαθημάτων των, ἐξετάζοντες τα πᾶσαν ἐσπέραν νὰ σᾶς λέγωσι τί καλὸν ἔμαθον τὴν ἡμέραν εἰς τὸ Σχολεῖον, καὶ βραβεύοντες μὲν μὲ ἐπαίνους καὶ δῶρα, ἂν τύχη, τὴν περὶ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τοὺς λόγους φιλοτιμίαν των, παιδεύοντες δὲ μὲ πατρικῶς ἐλέγχους καὶ σωτηριῶδεις κολάσεις ἐνίοτε τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀκηδίαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν καθηκόντων. Εἰς τὴν παροῦσαν, ὦ φίλοι, τοῦ γένους ἡμῶν κατάστασιν οἱ γονεῖς αὐτοὶ πρέπει νὰ γίνωνται παιδονόμοι καὶ ἔφοροι τῆς παιδείας τῶν τέκνων των. Ταύτην δὲ τὴν περὶ τὰ μαθήματά των πατρικὴν σας πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων πρέπει νὰ ἐπιτείνητε εἰς τῆς ἱσθῆς Κατηχήσεως τὴν ἀνάγνωσιν, ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν παιδίων εὐκρινεῖς τῆς πίστεως ἰδέας, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των, καὶ φροντίζοντες ἀδιακόπως νὰ ἐντρέψητε εἰς τὰς ψυχὰς των τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον καὶ τὴν μελέτην τῶν ἀγίων του ἐντολῶν, καθὼς ἔπραττον ὅλοι οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, οἷον ὁ Ἀβραάμ (α), ὁ Ἰώβ (β), καὶ οἱ λοιποὶ, ὅσοι εὐλογήθησαν διὰ τὴν χρησὴν τῶν ἰδίων τέκνων ἀνατροφὴν. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς ῥητῶς σᾶς προστάσσει (γ), καὶ ἡ Ἐκκλησία καθ' ἡμέραν σᾶς παραγγέλλει (δ).

Εἰς τὸ χρέος τοῦτο τῶν γονέων εὐκόλως ἐννοεῖται, ὅτι ὑπόκεινται καὶ οἱ Ἀνάδοχοι, ὡς ἐγγυηταὶ τῆς τῶν ἀναδεξιμαίων αὐτῶν σωτηρίας γενόμενοι· καὶ μάλιστα ὅποταν ταῦτα τύχωσι νὰ ἴηαι παιδία γονέων πτωχῶν, ἢ ἀμαθῶν, ἢ καὶ πολλακίς ἀποθανόντων.

(α) Ἀβραάμ δὲ γινόμενος ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολὺ — ἦδειν γὰρ (ὁ Θεὸς) ὅτι συντάξει τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τῇ οἰκῇ αὐτοῦ μετ' αὐτόν· καὶ φυλάξουσιν τὰς ὁδοὺς κυρίου, ποιεῖν δικαιοσύνην καὶ κρίσιν. Γενέσ. ιη'. 18—19.

(β) Ἀπέστειλεν Ἰώβ καὶ ἐκαθάριζεν αὐτοὺς (τοὺς υἱοὺς) ἀνιστάμενος τὸ πρῶτ', καὶ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ μόσχον ἓνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ἔλεγε γὰρ Ἰώβ, Μήποτε οἱ υἱοὶ μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν θεόν. Ἰώβ α, 5.

(γ) Καὶ ἔσται τὰ ῥήματα ταῦτα, ὅσα ἐντέλλομαι σοι σήμερον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σου. Καὶ προεβιάσεις αὐτὰ τοὺς υἱοὺς σου, καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος ἐν οἰκῇ, καὶ πορευόμενος ἐν ὁδοῦ, καὶ κοιταζόμενος, καὶ διανισταμένος. Δευτερ. ς'. 6—7.

(δ) Οἱ Πατέρες ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Ἐφεσ. ς'. 4,

Ἄλλὰ πολὺ περισσότερον εἶναι τὸ ἱερόν τοῦτο καθήκον ἰδικόν σας, ὧ πνευματικοὶ πατέρες τῶν Χριστιανῶν, ἱερεῖς τοῦ Ἰψίστου σεβασμιώτατοι! Σεῖς εἴσθε τοῦ Θεοῦ νόμου οἱ φύλακες καὶ τῆς Πίστεως οἱ διδάσκαλοι, καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας οἱ οἰκονόμοι. Χρέος λοιπὸν ἔχετε ν' ἀγωνίζησθε, ὅσον δύνασθε, πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, προσβιβάζοντες αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου ὄχι μόνον διὰ τῶν ἐναρέτων σας πράξεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν κατηχητικῶν σας λόγων, καὶ ἀπαιτοῦντες ἕκαστος παρ' ἑκάστου τῶν πνευματικῶν σας τέκνων ἀκριβοῦς γνῶσιν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. Πολλὰ ὀλίγα εἶναι τὰ παιδιὰ, ὅσα δύνανται νὰ παιδεύωνται καὶ κατηχῶνται εἰς τὸ Σχολεῖον, συγκρινόμενα πρὸς τᾶλλα, τὰ ὁποῖα μένουσιν ἀκατήχητα καὶ ἀπαίδευτα ἢ διὰ πενίαν, ἢ διὰ κακὴν ἀνατροφὴν καὶ βαρβαρότητα τῶν γονέων των, ἢ δι' ὀρφανίαν, ἢ δι' ἄλλο τι, τὰ ὁποῖα εὐκόλως ἐμπορεῖτε νὰ γνωρίσητε καὶ βοηθήσητε, ὅσον δύνασθε, Σεῖς μάλιστα οἱ πνευματικοὶ Πατέρες, ὅταν προσέρχωνται κατὰ χρέος Χριστιανικὸν πρὸς ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Ἰπὸ ποτε καιρὸς, ὁπότε τῆς Κατηχήσεως ἢ διδασκαλίας ἐγένετο παρρησία ἐπ' ἐκκλησίας εἰς τοὺς χρυσοῦς αὐτῆς αἰῶνας· ἀλλ' εἰς τὴν χαλκίνην τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος περίοδον βλέπετε, φίλοι πατέρες, ὅτι τὸ σωτηριωδέστατον τοῦτο μάθημα εἶναι παντάπασι, φεῦ! ἡμελημένον, καὶ (τίς νὰ τὸ πιστεύσῃ;) ἄγνωστον πολλάκις ὄχι μόνον εἰς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ εἰς τινὰς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦς, οἵτινες διωρίσθησαν νὰ ᾔναι τῶν Θεῶν νόμων οἱ ἱερώτατοι ἄγγελοι (α).

Ἐντεῦθεν ἐπλημμύρησαν εἰς τὸν Χριστιανὸν λαὸν τῆς τσοαύτης διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν τὰ θολερώτατα νόματα· ἐντεῦθεν αἱ ἀλλόκοτοι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι· ἐντεῦθεν ἡ ἐπιπόλαιος καὶ κλονουμένη πίσις καὶ ἀνευλάβεια πρὸς τὰ θεία· ἐντεῦθεν ἡ τολμηρὰ καταφρόνησις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, καὶ τᾶλλα μυρία εἶδη τῶν κακιῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀχώριστα ἐπακολουθήματα τῆς ἀγνοίας τῶν δογμάτων καὶ ἐντολῶν τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν Πίσπεως.

Διὰ ταῦτα, ὧ σεβασμιώτατοι ἄνδρες, ἀνάστητε ζηλώσαντες ἐνθεώτατον ζῆλον, καὶ ἀναλάβετε γενναιότερον τῶν πνευματικῶν σας τέκνων τὴν φροντίδα, μελετῶντες μὲν αὐτοὶ σεῖς πρῶτον συνεχῶς τὸν νόμον

(α) Χεῖλη ἱερέως φυλάζεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορς ἐστι. Μαλαχ. 6', 7.

τοῦ Θεοῦ, διδάσκοντες δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὸ λογικὸν ποιμνιὸν σας πρὸς δοξαν Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ διόρθωσιν ἡθῶν καὶ φωτισμὸν ἀληθινὸν τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν γένους (α). Μέσον δὲ τοῦ καλοῦ τούτου δραστικώτατον νομίζω μάλιστα, οἷ τε πνευματικοὶ πατέρες καὶ οἱ ἐνορίας ἔχοντες ἱερεῖς νὰ κατηγῆτε εἰς ὧραν διωρισμένην τὰ μικρὰ παιδία τῶν ἐνοριτῶν σας καὶ μάλιστα τῶν πτωχῶν, διὰ τὰ ὁποῖα ἐξαιρέτως ἐκδίδεται ἡ παρούσα κατηχητικὴ βίβλος· ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν νὰ σᾶς λέγωσιν ἀπὸ στήθους τ' ἀναγκαιότερα τῆς κατηχήσεως ἄρθρα, ἀφίνοντες δὲ τὰς ὑψηλοτέρας σημειώσεις διὰ τοὺς τελειοτέρους τὴν ἡλικίαν. Οὕτω, λόγου χάριν, ἀπὸ τὸ ἱερὸν τῆς Πίστεως Σύμβολον θέλουσι λέγειν διακεκριμένως τὰς κυριωτέρας ἐννοίας τῶν ΙΒ. ἄρθρων ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸν θεῖον Νόμον τὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἐντολᾶς, καὶ τίνες ἀμαρτίαι ἀντίκεινται εἰς αὐτάς· ὥστε, γυμναζομένων αὐτῶν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων δογμάτων καὶ ἐντολῶν, νὰ ριζωθῶσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν ὁρθῶν μὲν περὶ Θεοῦ φρονήματα, ἀποστροφή δὲ πρὸς τὴν κακίαν, ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ ἔρως ἐγκάρδιος πρὸς τὴν ἀρετήν. Οὕτω δὲ τὰ παιδία προδιατεθειμένα, εἰάν τύχῃσιν ὄντα πτωχά, μὴ φείδεσθε οἱ δύναμιν ἔχοντες νὰ τὰ ἐξαποστέλλητε καὶ εἰς τὸ Σχολεῖον δι' ἰδίας δαπάνης, διὰ νὰ παγιωθῶσιν εἰς τὴν ὁρθὴν διδασκαλίαν, τρέφοντες αὐτὰ πατρικῶς καὶ ἐλεηθερίως, καὶ ἐνδύοντες καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν. Ἄφετε τὰ παιδία, φίλοι πατέρες, ὁ Σωτὴρ σᾶς προστάσει (β), ἀπολύσατέ τα ὡς ἄκακα ἀρνία εἰς τῆς πίστεως τὴν ψυχροτρόφον βοτάνην, καὶ θρέψατε αὐτὰ μὲ τὸν λόγον καὶ τὴν θείαν παιδείαν, τῆς ὁποίας ἡ ἔλλειψις εἶναι μέγιστον ἐμπόδιον τοῦ νὰ ἐνόωνται μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργοῦ τῶν. Ταῦτα μερικώτερον πρὸς τὰς ἱεράς Κορυφάς σας, ὧ πνευματικοὶ ποιμένες τῆς πόλεως Σμύρνης, τῶν ὁποίων ἡ ἀρετὴ μὲ κάμνει νὰ ἐλπίζω ὅτι ταχέως θέλει χρῆσιμεύσειν εἰς παράδειγμα καὶ πρὸς τῶν ἄλλων ὁρθοδόξων πόλεων τοὺς ἱερεῖς, καὶ τινες ἀπὸ Σᾶς θέλουσιν ἀναδειχθῆν ἱερώτατοι Βαδύλαι, καὶ Ἀθηναγόραι νεώτεροι, σπουδάζοντες, ὡς ἐκείνοι τὸ πάλαι, φιλανθρώπως ἅμα καὶ φιλοθεῶς πρὸς ἀνανέωσιν τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατηγῶσι τὰ τῶν χριστιανῶν παιδία, καὶ νὰ ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὰ τὸ πρὸς τὴν

(α) Καὶ τὸν λαόν μου διδάξουσι (πᾶς ἱερεὺς) ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου, καὶ ἀναμέσον ἀκαθάρτου καὶ καθαροῦ γνωριῶσιν αὐτοῖς. Ἰεζεκιήλ. μδ', 23.

(β) Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά. Μαρκ. ι, 14.

ὀρθοδοξίαν βαθύτατον σέβας, τὸ πρῶτιστον ἔμπόδιον τῆς διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν.

Ταῦτα, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, δίκαιον ἔκρινα νὰ προτάξω πρὸ τῆς κατηχητικῆς ταύτης βίβλου· ἐκ τῆς ὁποίας ἐάν τι ὄφελος προέλθῃ, τούτου τὴν χάριν δίκαιος εἶναι ν' ἀπολαμβάνῃ ὁ φιλογενῆς ἄμα καὶ φιλόθεος Κύριος Ἰλίας Βαλλῆς, ὅστις ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν γενναιότητα τῶν συνεπιτρόπων του καὶ συναρωγῶν τοῦ Φιλολογικοῦ ἡμῶν Γυμνασίου ἐξώδευσεν ἐλευθερίῳ χειρὶ τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου. ὑποσχόμενος καὶ εἰς ἄλλων καλῶν βιβλίων τύπωσιν τὴν φιλάδελφον συνδρομὴν του.

Ἄνδρῶν δὲ χρηστῶν ἔργα θεοφιλέστατα.

Ἀωβ. Δεκεμβρίου δ. ἐν Σμύρῃ.

Κωνσταντῖνος πρεσβύτερος
καὶ Οἰκονόμος.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ

ΕΛΕΩΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.

Σοφολογιώτατε Σχολάρχα του ἐν Σμύρνῃ φιλολογικοῦ Γυμνασίου, καὶ ἔντιμότητε Πρεσβύτερε καὶ Οἰκονόμε, Κύριε Κωνσταντίνε, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν τῆς ἡμῶν Μετριότητος· χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Σοφολογιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐλάβομεν μετὰ πόθου τὸ σταλὲν ἡμῖν υἱικὸν αὐτῆς γράμμα, ἐν ᾧ πλατύτερον ἐκτιθεμένη ποιεῖται τὰς ἀπαντήσεις ἐν οἷς αὐτῇ προεγράψαμεν ἰδίως. Ὅθεν ἀναγνωσθέντος ἤδη τοῦ υἱικοῦ αὐτῆς τούτου ἐπ' ἀκροάσει ἡμῶν τε καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπαντῶμεν αὐτῇ ἀπὸ Συνοδικῆς γνώμης, πληροφοροῦντες τῇ αὐτῆς Σοφολογιότητι, ὅτι τὸ μὲν περὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἣν ἡ αὐτῆς Σοφολογιότης ἐξέδωκε, ζήτημα, ζηλὸς τις περὶ τὴν εὐσέθειαν, καὶ οὗτος ἴσως οὐ κατ' ἐπιγνωσιν, ἐκίνησε καὶ παρέστησεν εἰς Συνοδικὴν ἐπίκρισιν καὶ διάσκεψιν· ἡ δὲ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀξιοχρέως προνοοῦσα, καὶ περὶ τε τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν ὅσα τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν ἀφορῶσιν ἐπαγρυπνοῦσα, μὴ τις καὶ μικρὰ ζύμη ζυμῶσῃ ὅλον τὸ φύραμα, (ὡς καὶ ἡ ἱερά αὐτῆς κορυφή ἐν ταύτῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολῇ αὐτῆς κάλλιστα διέλιθεν), ὤφειλε πάντως ἀκροάσασθαι καὶ ἐξακριβῶσαι τοὺς περὶ τοῦ εἰρημένου ζητήματος προσενεχθέντας λόγους. Ἐπειδὴ δὲ τούτων οἱ πλείους ἄκριτοι ἀπεδείχθησαν καὶ διάκνοι, οὗτοι μὲν ἀπερβρίφησαν ὡς αὐτόχρημα ματαιολογία· δύο δὲ τούτων ὤφθησαν ἐπιστασίας ἄξιοι, ὅ τε περὶ τοῦ θείου Βαπτίσματος, καὶ ὁ περὶ τῶν ἀβαπτίστων ἀποθνησκόντων νηπίων τῶν ὀρθοδόξων (περὶ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ἰδίως ἐγράψαμεν πρὸς τὴν αὐτῆς Σοφολογιότητα)· ἤδη γοῦν ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς ἐπιστολῆς πληροφορηθέντες ἐγνώμεν ἐναργῶς, ὅτι τὸ μὲν ὑπάρχει σφάλμα τυπογραφικόν· ἀντὶ γὰρ τοῦ «εἰς τὴν τριττὴν ἀνάδυσιν καὶ κατάδυσιν» (ὡς εἶχε τὰ παρ' αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς σταλέντα πρωτόγραφα), ὁ τυπογράφος ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν στοιχείων, παρεῖδε τὴν μετὰ τὸ ἄρθρον «τὴν» ἐφεξῆς ἐπαμείβουσαν λέξιν «τριττὴν», ὅπερ ἔβη καὶ αὐτῇ διορθώματα πολλῶ πρότερον πρὸ τοῦ κινήθῃαι τὸ ζήτη-

μα ἐν οἷς εἶδομεν παρά τισιν ἐξερευνήσαντες ἐκτύποις. Τὸ δὲ περὶ τῶν ἀβάπτιστων τελευτῶντων νηπίων, ὅτι οὐ κολάζονται, διδασκαλία ὑπάρχει τῶν θείων Πατέρων τοῦ τε Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἄλλων, ὧν τὰς ῥήσεις ἀνέγραψεν ἡ περὶ τὰ θεῖα πολυμαθὴς αὐτῆς κορυφή. Ταῦτα τοίνυν πληροφορηθέντες, τὸ μὲν εὐσεβὲς τῆς γνώμης αὐτῆς καὶ τὸ περὶ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἀμώμητον τοῦ φρονήματος ἐδικαιώσαμεν καὶ ἠγασάμεθα. Ἐπεὶ δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάγνωσιν τῆς ἐκκλησίας ὡς πιστὸς αὐτῆς υἱὸς ἐζητήσατο, τύποις ἐκδοθῆναι ἐν σελίσιν ἰδιαιτέραις ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικῷ Τυπογραφείῳ, ἵνα προστεθῶσιν ἐν τῇ ὑπ' αὐτῆς ἐκδεδομένη Κατηχήσει, κοινῇ Συνοδικῇ διαγνώσει διευτάξασθαι, ἵνα τὸ μὲν περὶ τῶν νηπίων σαφέστερον ἐκτεθῇ οὕτως· «Τὰ ἀβάπτιστα νήπια τελευτῶντα, καὶ τοὶ οὐ κολάζονται, ὡς προαιρετικῆς ἁμαρτίας καθαρεύοντα, τῆς γε μὴν οὐρανοῦ Βασιλείας οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς μὴ καθαρθέντα διὰ τοῦ θείου λουτροῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, καὶ μὴ τυχόντα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως· «Ἐὰν γὰρ (φησὶ) μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν». Τὸ δὲ περὶ τοῦ Βαπτίσματος πλατύτερον ἐκτεθῇ οὕτως· «εἰς τὴν τριττὴν κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν, ἐπιλέγοντος τοῦ Ἱερέως εἰς μὲν τὴν πρώτην κατάδυσιν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς Ἀμήν»· εἰς δὲ τὴν δευτέραν κτλ. Ταῦτα τοίνυν ἐν σελίσιν ἰδίαις τυπωθέντα πέμπομεν ἐν τῷ παρόντι πρὸς τὴν αὐτῆς Σοφολογιότητα, ἵνα πᾶσα ἀφορμὴ ἀρθῇ ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμᾶς, καὶ πρὸς ἀσκανδάλιστον πληροφορίαν τῶν ἀπλουστερῶν· συνάμα δὲ καὶ ταῖς ἐγκαρδίαις ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις αὐτὴν καταστέφομεν, ἕνεκα τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν ἀκαμάτων αὐτῆς πόνων, ἧτις καὶ αὐτὴν τὴν παράδοσιν τῆς Κατηχήσεως ἡμελημένην οὔσαν ἐν τοῖς σχολείοις, εἰσήγαγε πρώτη ἐν τῷ ὑπ' αὐτῆς εὐκλεῶς διοικουμένῳ Φιλολογικῷ Γυμνασίῳ τῆς φιλοχρίστου πόλεως Σμύρνης. Οἶδε γὰρ ἡ ἐκκλησία τοὺς εἰς σύστασιν αὐτοῦ καὶ καρποφορίαν καταβληθέντας αὐτῆς ἀγῶνας, δι' ὧν διαπρέπει ἐν τῇ τῶν εὐσεβῶν διδασκάλων τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν γένους χορεία, τῇ τε θεῖᾳ διδασκαλίᾳ τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν διατρέφουσα, καὶ τῇ θύραθεν καὶ προγονικῇ τῶν λόγων σοφία τὰ τούτων ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν κατακαλλύνουσα, καὶ μὴν καὶ διὰ τῆς ἀπ' ἄμβωνος καλλιφθόγγου κηρύξεως τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου εἰς τὰς σωτηρίους νομὰς ὁδηγοῦσα. Διὰ ταῦτα πρῶην καὶ ἡμεῖς, υἱὲ ἐν Χριστῷ περιπόθητε!

ἐκαλέσαμεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐνταῦθα κοινὴν τοῦ Γένους σχολήν (α)· πληροφορηθέντες δὲ ἐκ τῶν λόγων αὐτῆς ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν εἰς τὰ αὐτόθι διαμονὴν αὐτῆς, ἐπήνεσαμεν τὴν προαίρεσιν, καὶ συγκατενεύσαμεν τῇ παραιτήσει, εὖ εἰδότες ὅτι καὶ αὐτόθι Θεῷ δουλεύει, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ πλουσίως καρποφορεῖ. Καὶ δὴ ἐγκαρδιοῦντες καὶ ἐνισχύοντες αὐτὴν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι προτρεπόμεθα καὶ ἀξιοῦμεν αὐτὴν πατρικῶς, ἵνα καὶ τοῦ λοιποῦ τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἰς ὃν αὐτὴν ὁ Θεὸς ἐκάλεσε, θεαρέστως ἀγωνίζηται πολλαπλασιάζουσα τῆς ἱεραῆς παιδείας τὸ τάλαντον, ὃ πεπίστευται παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῖς ἕνεσι βαίνουσα τῶν θείων ἡμῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· ἔχει δὲ ἔγγιστα καὶ τὸ παράδειγμα τῆς πατρώας αὐτῆς καὶ οἰκογενοῦς ἀρετῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογία εἴη μετ' αὐτῆς. Ἀωιε. Μαΐου η.

✠ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ Εὐχέτης.

† Ὁ Καισαρείας Φιλοθεος.

† Ὁ Ἐφέσου Διονύσιος.

† Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος.

† Ὁ Κυζίκου Κωνστάντιος.

† Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος.

† Ὁ Νικαίας Ἰωαννίκιος.

† Ὁ Χαλκηδόνος Γεράσιμος.

† Ὁ Δέρκων Γρηγόριος.

† Ὁ Τορνόδου Μακάριος.

† Ὁ Σκοπείων Ἄνθιμος.

† Ὁ Νεοκαισαρείας Μελέτιος.

† Ὁ Πόσνας Καλλίνικος (β).

(α) Ἡ προσκλητήριος Συνοδικὴ ἐπιστολὴ καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀποκριτικὴ τοῦ ἀοιδίου, ἢ τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως ἔχουσα, δυστυχῶς ἡμῖν γε οὐ περιεσώθησαν· μνημονεύεται δ' ἡ προσκλησις, εἰ καὶ μὴ πάνυ ἀκριβῶς, κἀν τῇ πρὸς τὸν μακαρίτην Κούμαν συνοδικῇ ἐπιστολῇ (βλ. Λόγ. Ἑρμῆν ἔτ. 4813. σ. 308). Σημ. Ἐκδ.

(β) Ἡ παρούσα συνοδικὴ ἐπιστολὴ ἐκ τῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κωδίκων μεταγραφείσα καὶ ἐπιδοθεῖσα ἡμῖν ἐπινεύσει τῷ νῦν εὐκλεῶς τὸν Οἰκουμενικὸν κοσμοῦντος Θρόνον Κυρίου Κυρίου Ἰωακείμ τοῦ ἀπὸ Κυζίκου, προτίταται τῆς Κατηχήσεως, ἅτε ἔγκριστις μὲν αὐτῆς οὖσα λαμπρά, ἔλεγχος δὲ τῶν κατὰ τὴν πρώτην τῆς βίβλου ἔκδοσιν προσενεχθέντων τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ ἐπικριτικῶν λόγων, οἱ ὡς ἀκριτοὶ καὶ διάκενοι καὶ ματαιολογίαι καὶ ἐκ ζήλου μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὑπαγορευθέντες ἀπερρίφθησαν. Σημ. Ἐκδ.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΗ ΤΡΙΑ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

§. α. **Κ**ατήχησις εἶναι σύντομος διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Σημ. Α'. Ὀνομάσθη Κατήχησις παρὰ τὸ Κατηχεῖν ῥῆμα, τὸ ὅποτον σημαίνει τὸ διδάσκειν τινὰ διὰ φωνῆς ἡχητικῆς καὶ ζώσης τὴν θρησκείαν, ὡς φαίνεται εἰς τὴν θείαν Γραφήν (α). Ὅθεν καὶ Κατηχούμενοι ὠνομάσθησαν οἱ μαθηταὶ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι κοπ' ἀρχὰς αὐτὸ τοῦτο Μαθηταὶ ὠνομάζοντο (β)· καὶ Κατηχηταὶ οἱ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους διδάσκαλοι αὐτῆς.

Σημ. Β'. Πρῶτος ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος τῆς Κατηχήσεως εἶναι αὐτὸς ὁ τῆς πίστεως ἀρχηγὸς καὶ τελειωτῆς Ἰησοῦς, τοῦ Προδρόμου πρότερον καὶ ταύτης τὴν ὁδὸν προοδοποιήσαντος (γ). Ἰπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐπέμφθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον Κατηχηταὶ οἱ ἄγιοι Ἀπόστολοι (δ). Μετὰ δὲ τούτους ἐκατήχουν αὐτοὶ οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Πρεσβύτεροι καὶ Διάκονοι. Τοιοῦτοι κατηχηταὶ ἦσαν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὁ Κύριλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐν ᾧ ἦσαν Πρεσβύτεροι. Κατηχητῆς ἦτο καὶ ὁ Θεοχάρης διάκονος τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἐκκλησίας. Πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων ταγμάτων τοῦ Κλήρου προεχειρίζοντο Κατηχηταί, ὅποιος ἦτο ὁ Ὠριγένης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Ὀπάτατος, Ἀναγνώστης ἐκάτερος (ε). Εὐρίσκομεν δὲ καὶ Διακονίσσας κατηχητοῦρας μόνων τῶν γυναικῶν (ζ). Ἀνήρθησαν δὲ καὶ σχολαὶ κατηχητικαί, πρώτη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ Μάρκου τοῦ Ἀποστόλου (η), ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Ῥώμην καὶ Καισάρειαν

(α) Λουκ. α, 4. Πράξ. ιή, 25. Ρωμ. β', 18. Α. Κορινθ. ιδ, 19. Γαλατ. ς', 6. καὶ τὸ παθητικὸν Κατηχοῦμαι σημαίνει ὄχι μόνον τὸ διδάσκειν (Λουκ' α, 4), ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς ἀκούειν παρ' ἄλλων (Πράξ. κα, 24—24).—(β) Πράξ. ια, 21.—(γ) Ματθ. γ', 4—12. Λουκ. γ', 7—18.—(δ) Ματθ. κή, 19. Μάρκ. ις', 15—16.—(ε) Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. Βιβλ. ς, κεφ. 3. Κυπριαν. Ἐπισ. κθ. σελ. 56. ἐκδ. Goldhorn.—(ζ) Βλ. Κανον. 12, τῆς ἐν Καρθαγ. τετάρτης Συνόδ. Ἀρμενόπ. ἐπιτομ. κανον. τμήμ. 2 ἐπιγρ. 4.—(η) Ἱερώνυμ. π. συγγραφ. κεφ. 36.

καὶ Ἀντιόχειαν καὶ ἄλλας πόλεις πολλὰς, ὅπου ἐσχολάρχουν ἄνδρες σοφώτατοι, ὅποῖος ἦτο Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Πάνταῖνος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Δίδυμος καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Τόσῃν πρόνοιᾳ εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κατηχήσεις μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως ἀπὸ ἀνδρᾶς ἐλλογίμους.

Σημ. Γ'. Χάριν τῆς Κατηχήσεως διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ Ἀνάδοχοι, ἀφ' οὗ κοινῶς ἐσυνεθίθη τῶν νηπίων ὁ βαπτισμός, οἱ ὅποιοι παραλαμβάνονται εἰς τὸ βάπτισμα ὡς ἐγγυηταὶ τῶν βαπτιζομένων νηπίων, διὰ νὰ διδάξωσιν αὐτὰ ἔπειτα τὴν Κατήχησιν (α), τὸ ὅποῖον δὲν ἐμπορεῖ νὰ γένη πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ ἄωρον τῆς ἡλικίας. Χρέος ἔχει λοιπὸν πᾶς ἀνάδοχος νὰ κατηχῇ τὸν ἀναδεξιματὸν του, ἢ αὐτός, ἢ ἂν δὲν ἐμπορῇ, μὲ μέσον ἄλλων, ἀποστέλλων αὐτὸν δι' αὐτὸ τοῦτο εἰς τὸ σχολεῖον.

§. 6'. Ἐπειδὴ τὰ μέρη τῆς Πίστεως εἶναι δύο, θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν, ἐπομένως δύο εἶναι καὶ τῆς Κατηχήσεως τὰ οὐσιωδέστερα μέρη Α'. τὸ περὶ τῶν Δογματῶν διαλαμβάνον, καὶ Β'. τὸ περὶ τῶν Ἐντολῶν.

Σημ. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολον νεκρά. Πρέπει λοιπὸν ὄχι μόνον νὰ δοξάζωμεν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ πράττωμεν ἔργα σύμφωνα τῇ ὀρθοδοξίᾳ· τὸ πρῶτον μᾶς διδάσκει ἡ Θεολογία ὀδηγοῦσα ἡμᾶς εἰς τὴν Θεογνωσίαν· τὸ δεύτερον μᾶς διδάσκουσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ θείου Νόμου παραγγέλλουσαι εἰς ἡμᾶς πῶς πρέπει νὰ πολιτευώμεθα.

§. γ'. Ἐκ τῶν ὀρθῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἄλλα μὲν μανθάνομεν ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτῆν, ἄλλα δὲ ἀπὸ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον τῆς Κατηχήσεως μέρος διαιρεῖται εἰς τμήματα δύο.

Α'. Τὴν φυσικὴν Θεογνωσίαν.

Β'. Τὴν εὐαγγελικὴν Πίστιν.

Σημ. Τὸ Α'. τμήμα θεμελιώνεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ λόγου, περιέχον ὅσας ἀποδείξεις αὐτῆ ἢ φύσις μᾶς χορηγεῖ περὶ τε Ἰπάρξεως καὶ φύσεως καὶ Προνοίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ Β'. τμήμα θεμελιώνεται εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δηλονότι εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ συνοπτικώτερον εἰς τὸ ἅγιον Σύμβολον.

§. δ'. Τὸ Β'. τῆς Κατηχήσεως μέρος περιέχει τοὺς κανόνας διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται τὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὰ κακά.

Σημ. Οἱ κανόνες οὗτοι θεμελιώνονται εἰς τὸν Δεκάλογον, ἥτοι εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν (α), καὶ αἵτινες ὅλαι περιχλιούνται εἰς τὴν πρὸς Θεόν, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην (β).

§. ε'. Ἐκ τῶν λεχθέντων εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι τὸ Α'. τῆς Κατηχήσεως μέρος σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν κατηχομένων τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Πίστewς, τὸ δὲ Β'. τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἀγάπης. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην γεννᾶται καὶ τρέφεται καὶ τρίτη μεγάλη ἀρετὴ ἡ Ἐλπίς, ἀναφύεται καὶ τὸ τρίτον τῆς Κατηχήσεως μέρος, διδάσκον ἡμᾶς τί πρέπει νὰ ζητῶμεν μετὰ θάρρους ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὰς προσευχὰς μας, καὶ τί νὰ ἐλπίζωμεν παρ' αὐτοῦ.

Σημ. Τὸ τρίτον μέρος τοῦτο θεμελιώνεται μάλιστα εἰς τὴν Κυριακὴν προσηυχήν, ἥτις περιχλιεῖται πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ (γ).

§. ζ'. Ἀπὸ τὰ προῤῥηθέντα γενικῶς συνάγεται καὶ ἄλλος τῆς Κατηχήσεως ὀρισμὸς οὗτος. Κατήχησις εἶναι σύντομος διδασκαλία περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν, Πίστewς, Ἀγάπης καὶ Ἐλπίδος. Λέγομεν δὲ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς μέρους, δηλονότι περὶ Πίστewς.

(α) Ἐξοδ. κ', 2—17. Δευτερον. ε', 6, 24. — (β) Ματθ. κβ'. 38. Λευιτ. ιδ'. 18, Δευτερον. ζ'. 5. — (γ) Ματθ. ζ', 9.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΥΣ Α΄.

Περὶ Πίστεως.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Περὶ τῆς φυσικῆς Θεογνωσίας.

ΑΡΘΡΟΝ Α΄.

Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως.

§. α. **Α**π' αἰῶνος ὑπάρχει Θεός, ὃν ἄκτιστον, παντοδύναμον, ὄλου τοῦ κόσμου δημιουργόν.

Σημ. Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα ἀόρατον καὶ εἰς αἰσθήσεις μὴ ὑποκτον ἀποδείκνυται ὅμως ἡ ὑπαρξίς του ἀπὸ ἄλλα γνωρίσματα σαφέστατα, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα πέντε.

Α. Ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίς ἀποδείκνυται ἀπὸ τὴν φύσιν ἡμῶν αὐτῶν. Ἐὰν ἐπιστήσωμεν τὸν νοῦν εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὑπαρξιν, πληροφορούμεθα, ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ κτίσωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἑαυτοὺς· συνάγομεν λοιπὸν ἀναγκαίως, ὅτι ὑπάρχει τι ὄν ἄκτιστον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος (α).

Β. Ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ θεωρίαν ὄλου τοῦ κόσμου. Ἐὰν θεωρήσωμεν ὄλα τὰ ὄντα, ὅσα μᾶς περικυκλόνουσιν, εἴτε οὐράνια, εἴτε ἐπίγεια, εἴτε θαλάσσια, ὄλα ἔχοντα καὶ τέλος καὶ ἀρχήν, εὐκόλως καταλαμβάνομεν, ὅτι τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι οὗτος ὁ κόσμος, εἰμὴ βιβλίον θαυμάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι γεγραμμένη μὲ ἀνεξαλείπτους χαρακτῆρας ἡ παντοδυναμία τοῦ ἀνάρχου δημιουργοῦ του, ὁ ὁποῖος φαίνεται παντοῦ εἰς τὴν φύσιν ὡς εἰς καθαρώτατον καθρέπτην (β).

Γ. Ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν τῶν ἐθνῶν. Εἰς ὄλα τὰ κατοικούμενα μέρη τῆς γῆς, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀγροικότατα ἔθνη, ἀπὸ τὰς ἀρχαῖς

(α) Σὺ ἐποίησας ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς. Ψαλμ. 100, 3. — (β) Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἧ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. Ῥωμ. 1, 20.

αὐτὰς τοῦ κόσμου φαίνονται ἀνεστηλωμένοι βωμοί, καίονται θυσίαι, λατρεύεται μία τις ὑπέροχος δύναμις. Τόσον εἶναι ἰσχυρὰ εἰς τὴν ἀνθρώπινην ψυχὴν ἢ συναίσθησις τῆς θείας ὑπάρξεως, ὥστε προκρίνει νὰ θεοποιῇ μᾶλλον λίθους καὶ ἄλλα τοιαῦτα, παρά νὰ πιστεύσῃ, ὅτι δὲν εἶναι Θεός, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ ἄφρων δύναται νὰ εἶπῃ (α).

Δ'. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν τῆς συνειδήσεώς μας. Ὄταν πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, αἰσθανόμεθα χαρὰν· καὶ ἐξ ἐναντίας λύπην διὰ τινὰ πράξιν πονηράν. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ ἔμφυτον τινὰ δύναμιν, ἣτις μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὑπάρχει τι ὄν ἀνταμείβον δικαίως τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωροῦν ἀδυσώπητα τὴν κακίαν (β).

Ε'. Ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ἡμῶν ἐπιθυμίαν περὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἢ τὴν τελείαν μακαριότητα. Ὅσον εὐδαίμων καὶ ἂν γένη τις ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἀδύνατον νὰ χορτάσῃ τόσον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμῆσῃ ἀνώτερόν τι καὶ τελειότερον ἀγαθόν. Τοῦτο δὲν προέρχεται ἄλλοθεν, εἰμὴ ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, ἣτις ἀνατείνει πάντοτε νὰ ἀπολαύσῃ τὸ τελειότατον καὶ μονιμώτατον ἀγαθόν, τῶν ἐφετῶν τὸ ἀνώτατον, τὸ ἵποῖον εἶναι μόνος ὁ Θεός (γ). Ἀφ' ὅλας ταύτας τὰς ἀποδείξεις συνάγεται, ὅτι ἡ ἀθεότης εἶναι ἐναντία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

ΑΡΘΡΟΝ Β΄.

Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

§. β'. Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἔπεται ἡ γνῶσις τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, δηλονότι ὁποῖον ὄν εἶναι ὁ Θεός, καὶ τίνες αὐτοῦ αἱ ἰδιότητες. Ὁ Θεὸς εἶναι πάντων δημιουργός (§. α.), ἐπομένως λοιπὸν εἶναι αὐθύπαρκτος, ἀνώτατος πάντων τῶν ὄντων, καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ ὑπάρχη.

Σημ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι τῶν πάντων ἀνώτατος, ἔπεται.

Α. Ὅτι εἶναι εἷς, διότι δὲν εἶναι οὐδὲν ὄν ἀνώτερον, ἢ ὅμοιον αὐτῷ· ὥστε κατὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἡ πολυθεΐα εἶναι πάντῃ ἐναντία εἰς τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ ἔννοιαν (δ).

Β'. Ἐπειδὴ εἶναι αὐθύπαρκτος, ἔπεται, ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ οὐδένα, καὶ οὔτε τέλος θέλει ἔχειν· τοῦτ' ἔστιν εἶναι αἰώνιος, καὶ ἀκολούθως καὶ ἄυλος, καὶ ἀθάνατος, ὡς μὴ σύνθετος, ἀλλ' ἀπλούστατος.

(α) Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. Ψαλμ. ιγ', 4. — (β) Ῥωμ. β'. 15. — (γ) Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου. Ψαλμ. ις'. 15. — (δ) Α'. Κορινθ. η, 5—6.

Γ'. Ὡς αὐλος λοιπὸν εἶναι πνεῦμα καθαρῶτατον (α), νοῦς ἄπειρος, καὶ ἀκολούθως πάνσοφος, πανάγαθος, παντοδύναμος, παντελεύθερος, δικαιοτάτος, καὶ συντόμως τελειότατον καὶ μακαριώτατον Ὄν, καὶ παντοκράτωρ Δεσπότης (β).

§. γ'. Ὁ μέγας οὗτος Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον καὶ ὅλα τὰ ἐν αὐτῷ ἐκ τοῦ μηδενός, ὄχι διὰ τινὰ χρείαν, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ νὰ τὰ κάμη μέτοχα τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος.

Σημ. Α'. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπειροτέλειος (§. β'. γ'), δὲν εἶχε λοιπὸν οὐδεμίαν χρείαν τῶν κτισμάτων ἔκτισε δὲ ταῦτα διὰ νὰ τὰ κάμη μέτοχα τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος, ὡς πανάγαθος, μεταδοὺς εἰς αὐτὰ ιδιότητος, αἵτινες εἶναι εἰκόνες τῶν ἀπέριων αὐτοῦ τελειοτήτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἔκτισεν ἐκ τοῦ μηδενός, δὲν ὑπῆρχε τίποτε λοιπὸν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, πλὴν μόνος ὁ αἰώνιος δημιουργός του· ὥστε ἐπλανήθησαν ὅσοι εἶπον, ὅτι ὁ κόσμος ἐκτίσθη ἀπὸ ὕλην αἰώνιον.

Σημ. Β'. Εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου δύο τινὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν· α.) Ὅτι ὁ κτίσας Θεὸς τὰ πάντα τὰ συνέδεσε πρὸς ἀλληλα μὲ δεσμὸν ἄρρητον, διὰ νὰ χρησιμεύῃ τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο καὶ ν' ἀποτελῶσιν ὁμοῦ τὴν ἁρμονίαν τοῦ Παντός, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἐξαιρέτως ἡ θεία σοφία. β.) Ὅτι οὐδὲν κτίσμα δὲν ἐδημιουργήθη κακὸν καθ' αὐτό, ἢ χρῆσιν ἔχον αἰσχροῦ καθ' αὐτήν. Ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς εἶναι ὅλα λίαν καλὰ (γ). Ἡ προαίρεσις ὁμως τοῦ ἀνθρώπου ἐμπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ τὸ καλὸν ὡς κακόν, καθὼς λόγου χάριν, τὴν μάχαιραν πρὸς φόνον, ἢ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦς εἰς ἐφεύρεσιν διαφόρων πανουργιῶν.

§. δ'. Τὸ ἐξαιρετόν τῶν θείων δημιουργημάτων εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὅστις ἐκοινωνήσε μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, διότι ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του (δ).

Σημ. Ἡ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν ιδιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ. π. χ. ὁ Θεὸς ἔχει νοῦν, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐπροικίσθη μὲ νοῦν· ὁ Θεὸς φυσικὰ ἐκλέγει τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν, καὶ ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται ἔμφυτόν τινα ὁρμὴν εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ καλοῦ καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ· ὁ Θεὸς εἶναι κύριος ὅλου τοῦ κόσμου, ὡσαύτως κατέστησε καὶ

(α) Πνεῦμα ὁ Θεός. Ἰωάν. δ', 24. — (β) Ἡ βασιλεία σου βασιλεῖα πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ψαλμ. ρμδ', 13. — (γ) Γενέσ. α, 31. — (δ) Γενέσ. α, 27.

τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα ἀσώματον, ἔπεται λοιπὸν, ὅτι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ δὲν ἐτυπώθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἀλλ' εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς αὐτὸ αὔλον δύναμιν.

§. ε. Ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον ψυχὴν (α).

Σημ. Ἐὰν προσέξωμεν εἰς ἑαυτούς, αἰσθανόμεθα ὅτι ἐνυπάρχει εἰς ἡμᾶς ὄν τι διάφορον ἀπὸ τοῦ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ νοῆ αὐτὸ ἑαυτὸ καὶ ἄλλα πράγματα παρ' ἑαυτό. Τοῦτο τὸ ὄν ὀνομάζομεν ψυχὴν, τὸ ὁποῖον ἐπειδὴ ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν, εἶναι ἀσώματον, καὶ ἀκολούθως ἀθάνατον· διότι τὸ θνητὸν σῶμα, ὅπως ἂν διαταχθῇ ἢ συνάφεια τῶν μερῶν του, δὲν δύναται μῆτε θέλῃσιν μῆτε νόησιν νὰ λάβῃ.

§. ζ. Ὁ Θεὸς προνοεῖ δι' ὅλα τὰ δημιουργήματά του.

Σημ. Ἀ. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τῶν κτισμάτων διότι ὅλα τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὄχι ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, συνεχῶς διασώζοντα τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ἐξ ἀρχῆς. Ἐδημιουργήθησαν δὲ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς λοιπὸν ἀγαθότητος καὶ συντηροῦνται συνδεδεμένα μετ' ἀλλήλων τοιοῦτοτρόπως, ὥστε τὸ ἐν νὰ ᾔηται χρήσιμον πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ ὅλα νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος, διὰ νὰ φυλάττηται ἡ διαμονὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ταύτην τὴν διατήρησιν δικαίως ἐμπορεῖ τις νὰ ὀνομάσῃ συνεχῆ δημιουργίαν τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ, ὅταν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ παύσῃ, μετατρέπεται τὸ πᾶν εἰς τὸ μηδὲν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ (β)· συντηρούμενον δὲ ἤδη καὶ ἐνεργοῦν, μαρτυρεῖ φανερὰ τὴν περὶ αὐτὸ πρόνοιαν τοῦ παναγάθου καὶ πανσόφου Δημιουργοῦ του. Τελευταῖον ἡ εὐταξία, ἣτις ἐπικρατεῖ εἰς τὸ Πᾶν (γ), καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς συμβάντα παράδοξα, οἷον ὁ κατακλυσμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι διοικεῖται ὁ κόσμος κατὰ τὴν θέλησιν ἐλευθέρας τινὸς ὑψίστης δυνάμεως, ἣτις τὸν οἰκονομεῖ ὅπως βούλεται.

Σημ. Β'. Ἐπλανήθησαν λοιπὸν ὅσοι ἐδόξασαν τύχην καὶ εἰμαρμένην καὶ τὴν ἐκ ταῦτομάτου, ἤγουν χωρὶς τῆς θείας θελήσεως, κίνησιν τοῦ Παντός. Εὐτυχία καὶ δυστυχία, ἀφθονία καὶ ἔνδεια, ὅλα ταῦτα καὶ τὰ

(α) Γενέσ. 6, 7. — (β) Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Πράξ. 17, 28. καὶ Ματθ. 5, 26. — (γ) Πράξ. 18, 17. καὶ Ψαλμ. 84.

τοιαῦτα προέρχονται ἀπὸ τὴν πατρικὴν βουλὴν καὶ σοφὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐὰν εὐρίσκωνται εἰς τὸν κόσμον καὶ τινες ὡς πρὸς ἡμᾶς φαινόμενα ἀταξία, τοῦτο συμβαίνει ἐκ τοῦ ὅτι διὲν ἐμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ καταλάβωμεν τὸν ὅλον σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια πάντοτε εὐθύνονται πρὸς τὸ κάλλιστον τέλος ἀπὸ τὴν ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀκατάληπτον κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Τίς δύναται νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῖα τινα γίνονται πρὸς δόξαν Θεοῦ, ποῖα διὰ τὴν ἀγαθότητα, ποῖα διὰ τὴν δικαιοσύνην, ποῖα διὰ τὴν σοφίαν του; Ἡ μέλλουσα ζωὴ διωρίσθη μόνον εἰς σταθερὰν ἀνταπόδοσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν. Ἐὰν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον εὐτυχῶσι πολλάκις οἱ πονηροὶ καὶ δυστυχῶσι οἱ ἀγαθοί, οὔτε τῶν πρώτων ἢ εὐτυχία εἶναι ἀληθής, ἀλλὰ μάλιστα διὰ ταύτην θέλουσι μείνειν ἀναπολόγητοι, οὔτε τῶν δευτέρων αἱ θλίψεις τοὺς ἐμποδίζουσι τοῦ νὰ ᾔηαι εὐδαίμονες.

§. ζ'. Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης εἰς ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ προνοίας ὁ ἄνθρωπος, ὡς εὐγενέστατον πάντων τῶν ὄντων (§. δ'), ἀπολαύει ἐξαιρετόν τινα κηδεμονίαν καὶ προμηθειαν.

Σημ. Δύω τινὰ μάλιστα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐξαιρετον περὶ τοὺς ἀνθρώπους πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Α.) Ὅτι ὁ Θεὸς δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὰς ὁδοὺς καὶ μέσα φέροντα πρὸς ἀρετὴν, διὰ πλοῦτου, διὰ πενίας, διὰ διαφόρων τῆς τύχης μεταβολῶν ὁδηγῶν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ. Β.) Ὅτι τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων βουλάς μετατρέπει πολλάκις εἰς ἀγαθόν, ὥστε πολλάκις ἀνεπαισθήτως ἐκ πράξεώς τινος πονηρᾶς ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἀγαθόν, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλος ἀπὸ θερμοτάτου διώκτου τῶν Χριστιανῶν μετετρέπη εἰς Ἀπόστολον καὶ διδάσκαλον τῶν ἐθνῶν (α)· καὶ οἱ τῶν πιστῶν διωγμοὶ συνίργησαν εἰς αὐξήσιν τῆς πίστεως.

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

Περὶ θεοσεβείας.

§. ἡ. Ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτίσμα λογικόν, χρεωστῆ νὰ λατρεύῃ πιστῶς τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν αὐτοῦ Θεόν.

Σημ. Ὁ ἄνθρωπος μόνος μεταξὺ τῶν ὁρωμένων κτισμάτων φαίνεται στολισμένος μὲ λόγον καὶ νοῦν· αὐτὸς μόνος λοιπὸν δύναται νὰ

λατρεύη τὸν δημιουργόν του, εὐχαριστῶν αὐτὸν καὶ διὰ τὴν περὶ ἑαυτὸν ἀγαθότητα καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ ἄλλα κτίσματα πρόνοιάν του. Ὁ ἥλιος τὸν φωτίζει· ἡ γῆ τὸν διατρέφει· τὸ ὕδωρ τὸν ποτίζει· ὁ ἀήρ τὸν ζωογονεῖ· δι' ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα χρεωστεῖ νὰ δοξάζῃ τὸν δημιουργόν του καὶ τροφέα. Ἐπειτα καὶ χωρὶς τούτων πρέπει νὰ λατρεύῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἄξιος λατρείας διὰ τὰς θείας του τελειότητας. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἄκρον καὶ τελειότατον ἀγαθόν· πρέπει λοιπὸν ἡ καρδιά μας νὰ προσκολλᾶται προθύμως πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, πάνσοφος, πανάγιος· πρέπει λοιπὸν νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν ὅλον τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν δόξαν τοῦ παναγίου αὐτοῦ ὀνόματος. Τελευταῖον ὁ Θεὸς ἀνταμείβει τοὺς προσκυνητὰς τοῦ ὀνόματός του, καὶ κολάζει τοὺς παραβάτας τῆς χρεωστικῆς πρὸς αὐτὸν λατρείας καὶ διὰ τὴν ἀνταμοιβὴν λοιπὸν ταύτην καὶ διὰ τὰς θείας τελειότητάς του καὶ διὰ τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν χρεωστεῖ νὰ λατρεύῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν.

§. θ'. Ἡ θεία λατρεία εἶναι διπλῆ, ἐσωτερικὴ, καὶ ἐξωτερικὴ. Ἡ ἐσωτερικὴ εἶναι νοερά, θεμελιουμένη εἰς τὴν καρδίαν (α)· ἡ ἐξωτερικὴ γίνεται διὰ τοῦ σώματος, χρησιμεύουσα εἰς σημεῖον καὶ ἔνδειξιν τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας.

Σημ. Α'. Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ὑφίσταται εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ ὀνόματός του, εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ ἀθλιότητος, καὶ εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῆς θείας αὐτοῦ βοηθείας. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ λατρεία γίνεται διὰ πέντε μάλιστα πράξεων.

Α'. Διὰ τῆς προσουήσεως καὶ γονυκλισίας, διὰ τῆς ὁποίας φανερόνομεν τὴν πρὸς Θεὸν ὑποταγὴν μας.

Β'. Διὰ τῆς ἀπὸ βίβλου ἢ ἐκ στήθους γινομένης προσευχῆς, ἡ ὁποία τότε μόνον κατακρίνεται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ εἶναι ἀληθῆς βαπτολογία, ὅταν γίνηται μόνον διὰ τῶν χειλέων καὶ καθ' ὑπόκρισιν, χωρὶς νὰ αισθανθῇ ἡ καρδιά οὐδὲ παραμικρὰν νύξιν (β)· ἄλλως εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς Θεὸν καὶ ἀναγκαιοτάτη πρὸς σωτηρίαν.

Γ'. Διὰ τῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν, διὰ τῶν ὁποίων σπουδάζομεν

(α) Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ἰωάν. 8, 24. — (β) Ματθ. 5, 7.

να ἐξιλεώσωμεν τὸν δικαιοκρίτην Θεόν, ὅταν συναισθανώμεθα ὅτι παρωργίσαμεν αὐτὸν καθ' ἡμῶν μὲ τὰς ἀμαρτίας μας.

Δ'. Διὰ τῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ἡ καρδιά μας ἀναλογιζομένη τὰς περὶ ἡμᾶς εὐεργεσίας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ δημιουργοῦ μας. Οὕτως ἐχόρευε καὶ ἔχαιρεν ὁ Δαυὶδ προπορευόμενος τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ (α).

Ε'. Διὰ τῆς εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς συχνῆς εἰσόδου καὶ ἐπιφοιτήσεως, ὅπου οἰκοδομεῖται ὁ πλησίον ἡμῶν μὲ τὸ καλὸν ἡμῶν παράδει μα, καὶ ὅπου συνενόνομεν τὰς φωνάς μας ὅλοι οἱ ἀδελφοί, συναινοῦντες ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸν ὑψιστον δημιουργόν μας καὶ πατέρα (β).

Σημ. Β'. Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία γίνεται καὶ χωρὶς τῆς ἐξωτερικῆς, ὅταν ἀνυψώωμεν νοερῶς τὴν ψυχὴν μας πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν πνευμάτων τὸ ὑψιστον. Ἀλλ' ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς εἶναι καθαρὰ ὑπόκρισις καὶ βδελυγμία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (γ). Καθὼς δὲ πρέπει ταύτην μόνην νὰ ἀποφεύγωμεν, οὕτω δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστούμεθα πάντοτε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ νὰ συνάπτωμεν ἀμφοτέρας, καὶ διότι φυσικὰ εἶναι συνημμένοι πρὸς ἀλλήλας (καθότι εἶναι ἀδύνατον ἢ θλίψις ἢ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς νὰ μὴ φανῆ καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου), καὶ διὰ τὴν οἰκοδομήν καὶ ὠφέλειαν μάλιστα τοῦ πλησίον μας.

§. ι. Ἡ θεία λατρεία εἶναι ἀρραβὼν τῆς μελλούσης ἐνώσεως τῶν εὐσεβῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ζωὴν, τὴν ἄφθαρτον καὶ αἰώνιον.

Σημ. Ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἡ ἀμοιβὴ τῶν πιστῶν αὐτοῦ λατρευτῶν, καθὼς καὶ ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν αὕτη δὲν γίνεται φανερῶς, ἐπειδὴ βλέπομεν πολλάκις δυστυχοῦντας μὲν καὶ καταδιωχομένους τοὺς εὐσεβεῖς, εὐτυχοῦντας δὲ τοὺς ἀσεβεῖς κατ' οἰκονομίαν ἀκατανόητον τῶν θείων κριμάτων. Ἔπειτα λοιπόν, ὅτι εἶναι ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει γενῆν προσηκόντως καὶ ἐντελῶς ἢ ἀνταπόδοσις τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀσεβῶν. Τὴν μέλλουσαν ζωὴν προσέτι μᾶς πληροφοροῦσι, α) ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς μας (§. ε.)· β) ἡ συνείδησις μας, τῆς ὁποίας οἱ ἐλεγχοὶ διὰ τὸ κακὸν καὶ ἡ χαρὰ

(α) Β'. Βασιλ. ς. 13—21. — (β) Εὐφράνθη, ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, Εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα. Ψαλμ. ρκα, 4. — (γ) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θελημα τοῦ πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ματθ. ζ, 21.

καὶ ἐλπίς διὰ τὸ ἀγαθόν, ἄλλως δὲν ἤθελον εἶσθαι τόσον φυσικὰ αἰσθήματα εἰς τὸν ἄνθρωπον (§. α. Δ'). γ') ἢ πολλῶν ἐθνῶν σύμφωνος περὶ τούτου ὁμολογία· καὶ τελευταῖον δ') αἰ ἐπὶ τῆς γῆς πολλακίς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκδικήσεις, αἵτινες εἶναι προάγγελοι τῆς μελλούσης κοινῆς κρίσεως, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι τετηρημένοι (α).

§. ια'. Εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν οὐδέποτε ὁ ἄνθρωπος δὲν φαίνεται καθαρὸς καὶ ἅγιος ὅσον ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ μάλιστα ἐξελέγχεται ἀκάθαρτος ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν καὶ παραβάτης τοῦ νόμου του.

Σημ. Διὰ νὰ παρῆσιασθῇ τις δίκαιος ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἀναμάρτητος· ἀλλὰ τοῦτο τίς ποτε δύναται νὰ τὸ καυχῆθῃ ἐν ὧσφ' ἔχει συνείδησιν (β); Ἐντεῦθεν φαίνεται ἡ κοινὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαφθορά, περὶ τῆς ὁποίας συνεφώνουν προσέτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ (γ), καὶ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς πολλακίς συναισθανόμεθα πολεμούμενοι ἀφ' ἑαυτῶν, ὅποτε θέλομεν μὲν καὶ γνωρίζομεν τὸ ἀγαθόν, πράττομεν δὲ ὡς αἰχμάλωτοι τὸ κακόν, ἂν καὶ κρίνομεν αὐτὸ ὡς τοιοῦτον (δ). Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξ οἰκείας δυνάμεως μόνης δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεόν.

§. ιβ'. Ἐξ ὅλων τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλέον ἐκείνην τὴν τελειότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέστη ἀπὸ τὸν δημιουργόν του, ἀλλ' ὅτι ὑπέπεσεν, ὡς παραβάτης τοῦ νόμου, εἰς τὸ βᾶρος τῆς θείας ὀργῆς.

Σημ. Ὁ Θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ (§. δ'), τουτέστιν ἐστολισμένον μὲ ἀγιότητα καὶ τὰς λοιπὰς τελειότητας. Ἀλλ' ἡμεῖς βλέπομεν σήμερον εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὰς ἐλλείψεις καὶ ἀσθενείας, μὲ τὰς ὁποίας δὲν ἤθελε βέβαια τὸν δημιουργήσειν οὐδέποτε τὸ παντέλειον καὶ πανάγαθον Ὄν. Συμπεραίνομεν λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχασεν ἐξ αὐτοῦ ὅσας ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς τελειότητας, τὰς ὁποίας ἡ θεία Γραφή εἰκοναθεοῦ ὀνομάζει καὶ ἀκολούθως ἔχασε τὴν χάριν τοῦ δημιουργοῦ του, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ αἰώνιος αὐτοῦ δικαιοσύνη.

§. ιγ'. Διὰ τὴν ἀτέλειάν του ταύτην ὁ ἄνθρωπος ἀδύνατον ἦτο πλέον νὰ εὔρῃ τὸ μέσον τοῦ ν' ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὴν θείαν χάριν καὶ

(α) Β'. Πέτρ. β, 4—9. — (β) Α'. Ἰωάν. α, 8. Ἡσαΐ. ξδ, 6. — (γ) Οἱ πλεῖστοι κακοί. Βίαντ. φιλ. ἀποφθεγ. — (δ) Ῥωμ. ζ. 23.

ν' ἀνακαινίσῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν. Τοῦτο τὸ μέσον ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν πάλιν ὁ πανάγαθος δημιουργός του.

Σημ. Πῶς ἤθελε δυναθῆν ποτε ὁ ἄνθρωπος πλέον νὰ συλλογισθῇ μέσον τῆς πρὸς Θεὸν διαλλαγῆς, ἀφ' οὗ τυφλωθεὶς ἅπαξ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς του ἐπλανᾶτο διηνεκῶς εἰς τὴν βαθεῖαν νύκτα τῆς ἁμαρτίας; Τὸν θεῖον νόμον δὲν ἤμπόρει διὰ τὴν ἀτέλειάν του νὰ ἐκπληρώσῃ νὰ μετανοήσῃ διὰ τὰς προτέρας του ἁμαρτίας τόσον εὐλιχρινῶς, ὥστε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ, πλέον εἰς αὐτάς, ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἐπειτα ὁ δημιουργός του, εἰς τὸν ὁποῖον προσέκρουσεν, εἶναι ἄπειρος, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἁμαρτίας του ἀκολούθως ὑπερβολικόν, ὥστε μόνη ἡ μετάνοια δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ τὸ θεραπεύσῃ· ἔπρεπε λοιπὸν ἡ ἀγαθότης πάλιν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἧτις τὸν ἐδημιούργησε πρότερον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν ὕστερον καὶ τὸ μέσον τῆς σωτηρίας του. Αὕτη εἶναι ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μανθάνομεν τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν, τὸν θεῖον νόμον, καὶ τὴν προσήκουσαν πρὸς Θεὸν προσευχὴν.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρους Α΄.

Τ Μ Η Μ Α Β΄.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως.

§. α΄. Ἡ ἁγία Γραφή εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκάλυψε (α) τὸ μέσον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Σημ. Ἡ ἁγία Γραφή διαιρεῖται εἰς Παλαιὰν καὶ εἰς Νέαν. Ἡ Παλαιὰ περιέχει τὸν Νόμον, τὰς Προφητείας καὶ τοὺς τύπους τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Ἡ Νέα περιέχει τὸ Εὐαγγέλιον, ἡγουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τύπων, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεγάλης τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγχνίας. Τὴν παλαιὰν Διαθήκην συνέγραψαν οἱ Προφῆται, τὴν δὲ νέαν οἱ Ἀπόστολοι, ἐμπνευσθέντες ἑκάτεροι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ εἰς αὐτοὺς ἀποκαλυφθέντα μυστήρια διὰ

(α) Οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν «κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διὰ τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ». Ῥωμ. ις, 25.

Πνεύματος ἁγίου (α). Διὰ τοῦτο ἀμφότεραι αἱ Διαθήκαι εἶναι ἀληθῆς λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ κοινῶς ὀνομάζονται ἅγια Γραφή. Σύγκειται δὲ ἡ μὲν παλαιὰ Διαθήκη ἀπὸ κανονικὰ βιβλία ταῦτα: α) τὴν Πεντάτευχον, ἥτοι Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευϊτικόν, Αριθμούς, Δευτερονόμιον. β) Ἰστορίαν τοῦ Ναυῆ. γ) κριτάς. δ) Ῥούθ. ε) Βασιλειῶν βιβλία τέσσαρα. ς) Παραλειπομένων βιβλία δύο. ζ) Ἔσδραν, βιβλία δύο. η) Νεεμίαν. θ) Ἐσθήρ. ι) Ἰώβ. ια) Ψαλτῆριον Δαυΐδ. ιβ) Παραομιῆς Σολομῶντος. ιγ) Ἐκκλησιαστήν. ιδ) Ἄσμα Ἄσμάτων. ιε) Προφήτας, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρες εἶναι οἱ μεγάλοι· Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ· δώδεκα δὲ οἱ λοιποί, οἱ ὁποῖοι καὶ Δωδεκαπρόφητον ὀνομάζονται. ις) Τωβίτ. ιζ) Ἰουδεῖθ. ιη) Σοφίαν Σολομῶντος. ιθ) Σοφίαν Σειράχ, καὶ κ) Μακαθαίων βιβλία τρία (β).] Τῆς δὲ νέας Διαθήκης τὰ κανονικὰ βιβλία εἶναι ταῦτα: α) Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. β) Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. γ) Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. δ) Ἰακώβου μία. ε) Πέτρου δύο. ς) Ἰωάννου τρεῖς. ζ) Ἰούδα μία· η) ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

Σημ. Β'. Ἀποδεικνύεται δὲ ἡ ἅγια Γραφή ὅτι εἶναι λόγος τοῦ Θεοῦ θεῖος τῶ ὄντι καὶ ἀληθῆς ἐκ τῶν ἐφεξῆς μάλιστα ἀποδείξεων.

Α'. Ἀπὸ τὰς σαφεστάτας τῶν προφητειῶν ἐκπληρώσεις. Αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Δαυΐδ, τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Μαλαχίου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Μεσσίου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἔθνων· αἱ προφητεῖαι τοῦ Δανιήλ διὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος, διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν μοναρχιῶν, κτλ. (γ). τελευταῖον αἱ προρρήσεις αὐταὶ τοῦ Χριστοῦ περὶ καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς διασπορᾶς τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους (δ), οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντεπῆ, ὅτι δὲν ἐπληρώθησαν.

Β'. Ἀπὸ τὴν ἀγιότητα τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν. Ποῦ ποτε ἄλλου παρὰ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἐμποροῦσι νὰ εὐρεθῶσι τόσον ὑψηλὰ

(α) Ἡ ἐκκλησία ἐπιφοδομημένη ἐπὶ τῶ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων, καὶ Προφητῶν. Ἐφεσ. β, 20. — (β) Τούτων τὰ μὲν ἠγούμενα 15 ὑπὸ τοῦ παρ' Ἑβραίοις Ἐσδραίου κανόνος εἰσὶν ὠρισμένα καὶ κανονικὰ ἢ βίβλοι ἐνδιθήτεοι καὶ ἐκκλησιαζόμεναι ὀνομάζονται, τὰ δ' ἐπόμενα πέντε ἀναγινωσκόμενα λέγονται. Ἄπαντα δὲ κανονικὰ καλεῶνται ὡς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ὠρισμένα (βλ. Καν. Ἀποστολ. πε. τῆς ἐν Καρθαγένη Συνόδου καν. κδ. πρβλ. καὶ τοῦ ἡμετ. πατρὸς Περὶ τῶν Ο, Ἐρμηνευτῶν τόμ. Δ. σελ. 110, 126, 135). Σημ. ἐκδ. — (γ) Ἡσαΐ. β, 2. Μαλαχ. α, 10, 11. κτλ. Δαν. θ, 24. β, 31. κτλ. — (δ) Ματθ. κδ, 2. καὶ κγ, 35. κτλ.

ἐννοιαὶ περὶ τῆς θείας Μεγαλωσύνης; Ποῦ ποτε ἔμπορεῖ νὰ εὐρεθῇ τόσον καθαρά ἡθικὴ σύμφωνος πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ πρόξενος τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου;

Γ'. Ἀπὸ τὴν ὑπερθαύμαστον δύναμιν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἀπόστολοι ὀλίγοι, ἀδύνατοι, πτωχοί, χωρὶς ὄπλα καὶ δύναμιν εὐγλωπτίας, μὲ μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἔθνη ἀναρίθμητα, θριαμβεύοντες ἐναντίον πολυαριθμῶν Βασιλέων, Δυναστῶν, Ἀρχόντων, Σοφιστῶν, διαφόρων βασάνων, τόσων ἄλλων ἔμποδιῶν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἐὰν ἡ διδασκαλία τούτων τῶν ἀνδρῶν δὲν ἦτο ἐκ Θεοῦ, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ τόσον θαυμαστὰ καὶ ἐξαισία ἀποτελέσματα; Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βεβαιόουσι τὴν θεϊότητα τῆς ἀγίας Γραφῆς, καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν.

Σημ. Γ'. Ἡ ἀγία Γραφή πρέπει νὰ ἀναγινώσκηται συνεχῶς ἀπὸ τοὺς, ὅσοι τὴν καταλαμβάνουσι, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς καρπὸν, ὅστις εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἡ ἀνάγνωσις γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ πίστεως καὶ εὐλαθείας.

§. β'. Ἡ καθ' αὐτὸ ὕλη καὶ ὑπόθεσις τῆς ἀγίας Γραφῆς εἶναι ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Σημ. Α'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προωρίσθη πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου εἰς σωτηρίαν καὶ λύτρωσιν ἡμετέραν (α), προεπηγγέλη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (β), προεκηρύχθη ἀπὸ τοὺς Προφῆτας (γ), προεικονίσθη διὰ θυσιῶν καὶ τύπων (δ), προητοιμάσθη διὰ τοῦ Νόμου (ε), καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον (ζ). Εἰς ταῦτα δὲ συνίσταται ἡ ἀγία Γραφή· ἡ καθ' αὐτὸ λοιπὸν ὑπόθεσις τῆς εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός.

(α) Λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν. Α'. Κορινθ. β, 7. καὶ Ἀποκάλ. ιγ, 8. — (β) «Καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου (τοῦ ὄψεως) καὶ ἀναμέσον τῆς γυναικός, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν». (Γενέσ. γ, 15). ὄφεις ὁ διάβολος, σπέρμα τοῦ διαβόλου οἱ ἀσεβεῖς, σπέρμα γυναικός ὁ Χριστὸς (Γαλάτ. δ, 4) καὶ (Γενέσ. κβ, 18) λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεός, «ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς». — (γ) Γενέσ. μβ, 10. Ψαλμ. οα, 6. Ἱερεμ. κγ, 6. Ἰεζεκ. λγ, 23. Ἰωήλ. β, 28. Μαλαχ. γ, 1. κτλ. — (δ) Ἑβρ. θ, καὶ ι, — (ε) Γαλατ. γ, 24. Ἑβρ. ζ, 19. — (ζ) Μαρκ. ις, 15. Ματθ. κη, 19.

Σημ. Β'. Αἱ νομικαὶ θυσίαι δὲν εἶχον δύναμιν νὰ καθαρίσωσιν ἁμαρτίας (α), διωρίσθησαν δὲ διὰ δύο αἰτίας, 1) διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιος σφαγῆς, καθὼς τὸ θύμενον ζῶον· εἰς σημεῖον τούτου ἔθετον τὰς χεῖρας τῶν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ θύματος οἱ προσφέροντες τὴν θυσίαν (β). 2) διὰ νὰ τυπωθῇ διὰ τῶν θυσιῶν ἡ μέλλουσα σφαγὴ τοῦ ἁμώμου καὶ ἀσπίλου ἀμνοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ παναγίου αὐτοῦ αἵματος ἐκίνησεν εἰς οἶκτον τὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παρωσιζόμενον οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα, καθὼς τὸ ἐκχυνόμενον αἷμα τῶν θυμάτων κινεῖ πρὸς συμπάθειαν τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Τὰ λοιπὰ ἔθιμα τῶν Ἰουδαίων προεικονίζον ὡσαύτως τοῦ Εὐαγγελίου τὴν χάριν· οἷον ἡ περιτομὴ τῆς σαρκός, τὴν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ περιτομὴν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ἁμαρτίας· τὸ νομικὸν Πάσχα, τὸ Πάσχα τὸ ζωφόρον ἡμῶν, καὶ τὰ λοιπὰ ὡσαύτως (γ).

Σημ. Γ'. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὅλοι εἶχον χρεῖαν νὰ σωθῶσι πιστεύσαντες εἰς τὸν οὐράνιον Μεσίτην· καὶ ταύτην τὴν προστάγην ἐπλήρωσαν ἀκριβέστατα περιελθόντες ἀλληλοδιαδόχως τὸν τετραπέρατον κόσμον, καὶ ἀφήσαντες πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἴχνη τῆς σωτηρίου πίστεως κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Δαυὶδ (δ).

§. γ'. Ὅλας τὰς σωτηριώδεις ἀληθείας, ὅσαι περιέχονται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, τὰς ἐξέθηκαν εἰς ἓν συνοπτικῶς οἱ θεῖοι Πατέρες, διὰ νὰ ᾔηται εὐληπτότεραι εἰς πάντα Χριστιανόν.

Καὶ διὰ τὸν ἱκανὸν ἀριθμὸν τῶν περιεχόντων τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας βιβλίων, καὶ διὰ τὸ δυσνόητον τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων θεῶν ἐννοιῶν, καὶ διὰ τοὺς ἀπλουστέρους Χριστιανούς, καὶ διὰ τὸ εὐμνημόνευτον τῶν ἀναγκαίων πρὸς σωτηρίαν, καὶ δι' ἄλλους ἱεροῦς λόγους ἔπρεπε νὰ γένη ἡ σύνοψις αὕτη τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.

§. δ'. Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη ὀνομάζεται Σύμβολον τῆς πίστεως· διαιρεῖται δὲ εἰς δώδεκα ἄρθρα, καὶ εἶναι ἡ ἐφεξῆς.

(α) Ἐβρ. ι, 4. — (β) Λευϊτικ. δ, 15. Ἐξὸδ. κθ, 40, 49. ἔθετον δὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ζώου σημαίνοντες, ὅτι ἐδέχετο αὐτὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἦσαν αὐτοὶ σφαγῆς ἄξιοι. — (γ) Οἷον ὁ χαλκοῦς ὄφις εἰκόνιζε τὸν σταυρωθέντα σωτῆρα (βλ. Ἀριθμ. κα, 8, 9. Ἰωάν. γ, 14, 15. Βαρναβ. ἐπιστ. §. ιβ). — (δ) Ψαλμ. ιη, 4. καὶ Ῥωμ. ι, 18.

Α'. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Β'. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.

Ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

ΣΤ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ζ'. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Η'. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

Θ'. Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ι'. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

ΙΑ'. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

ΙΒ'. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Σημ. Α'. Τὸ Σύμβολον τοῦτο συνετέθη ἀπὸ τῆν ἐν Νικαίᾳ κατὰ τοῦ Ἀρείου συγκροτηθεῖσαν οἰκουμενικὴν πρώτην Σύνοδον τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ θεοφόρων Πατέρων μέχρι τοῦ ἐλδόμευ ἄρθρου· ἀπὸ δὲ τοῦ ὁγδόου μέχρι τέλους ἀνεπληρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκυρώθη ἀπὸ τὰς λοιπὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους, καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὡς πολῦτιμος τῆς πίστεως θησαυρός.

Σημ. Β'. Ὄνομάσθη Σύμβολον ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἢ συνθημάτων, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται εἰς τὸν πόλεμον οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τοὺς πολεμίους· διότι δι' αὐτοῦ διακρίνονται οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως εἰς τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου πόλεμον. Διωρίσθη δὲ τὸ ἅγιον Σύμβολον νὰ ἐκφωνῆται εἰς πᾶσαν σύναξιν τῶν Χριστιανῶν ἐπ' ἐκκλησίας

ὑπὸ Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἀναστασίου βασιλείῳ κατὰ τὸ 515 ἀπὸ Χριστοῦ πρότερον δὲ κατὰ μόνην τὴν μεγάλην Πέμπτην ἐλέγετο εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου γινομένας κατηγήσεις, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀναγνώστης Θεόδωρος (α).

Σημ. Γ'. Τὰ ΙΒ. ἄρθρα τοῦ Συμβόλου διαίρουσιν εἰς τρία μέρη, κατὰ τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος. Α'.) Τὸ περὶ τοῦ Πατρὸς διαλαμβάνον, καὶ εἰς μόνον τὸ Α'. Ἄρθρον περικλειόμενον. Β'.) Τὸ περὶ τοῦ Υἱοῦ μέχρι τέλους τοῦ Ζ'. ἄρθρου τὰ προσήκοντα δογματίζον, καὶ Γ'.) Τὸ ὑπόλοιπον ὅλον, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων θεολογοῦν.

§. ε. Ἀρχὴ τοῦ Συμβόλου εἶναι ἡ πίστις αὐτή, ἣτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου.

Σημ. Α'. Μόνῃ ἡ πίστις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον πῶς δύναται νὰ διαλαχθῆ πρὸς τὸν Θεόν (β), τὸ ὅποιον εἶναι τὸ τέλος τῆς ἀποκαλύψεως. Εὐλόγως λοιπὸν τὸ Σύμβολον ἄρχεται ἀπὸ τὴν πίστιν. Εἶναι δὲ Πίστις ἡ ἐγκάρδιος ἀποδοχὴ τῆς εὐφροσύνου διδασκαλίας περὶ τῆς διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀδίστακτος πληροφορία περὶ τῆς μελλούσης τῶν πιστῶν εὐδαιμονίας, κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ Ἀποστόλου (γ).

Σημ. Β'. Εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν τρία τινὰ ἀπαιτοῦνται.

Α'. Νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι πταίστης ὢν καὶ ὑποκείμενος εἰς τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ δικαιωθῆ ἀφ' ἑαυτοῦ. Τοῦτο εἶναι τῆς ἰδίας ἀθλιότητος συναίσθησις (δ).

Β'. Νὰ δεχθῆ ἀδιστακτικῶς τὸ κήρυγμα τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύσῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου. Αὕτη εἶναι ἡ πίστις ἡ δικαιοσύνη, διότι δι' αὐτῆς δικαιόνηται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οὗ πρῶτον ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα (ε).

(α) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. β. Ὅτι δὲ αἱ κατηγήσεις ἐγένοντο τὴν μεγάλην Πέμπτην, φαίνεται ἀπὸ τοῦ 46 κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδου. — (β) Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Ἐβρ. ια, 6. — (γ) Πίστις ἐστὶν ἐπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐβρ. ια, 1. — (δ) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πρόδρομος (Ματθ. γ, 2) καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (αὐτόθ. δ, 17) καὶ ὁ Πέτρος ὕστερον (Πράξ. β. 38) ἄρχονται τοῦ κηρύγματος μὲ τὸ Μετανοεῖτε. — (ε) Εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεῦσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. Γαλάτ. β, 16, καὶ Ῥωμ. γ, 22, καὶ ια, 6.

Γ'. Νὰ ἐμφυχόνῃ ταύτην του τὴν πίστιν μὲ ἔργα ἐνάρετα καὶ σύμφωνα πρὸς τὰ ὑψηλὰ τῆς Πίστεως δόγματα. Αὕτη εἶναι ἡ ζῶσα ὀνομαζομένη πίστις (α). Ὅστις δὲν ἔχει τὰ τρία ταῦτα, ἀλλ' εἶναι καὶ καθ' ἓν μόνον ἑλλιπής, τούτου ἡ πίστις εἶναι νεκρὰ καὶ καθ' ὑπόκρισιν. Ταῦτα πρέπει νὰ σημειώσῃ πᾶς τις, καὶ νὰ ἐνθυμηταὶ καλῶς, ὅτι εἰς ταῦτα θεμελιώνεται ὅλη τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἡ οἰκοδομὴ.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

Α'. Μέροσ τοῦ Συμβόλου

§. ζ'. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει.

Α'. Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς κατ' οὐσίαν ἐν τρισὶ προσώποις, τούτέστι Θεὸς ὁ πατήρ, Θεὸς ὁ υἱός, Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀγέννητος μὲν ὁ Πατήρ, γεννητὸς δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ Υἱὸς πρὸ αἰώνων, ἐκπορευτὸν δὲ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία δύναμις. Μία οὐσία. Μία θεότης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. Διὰ τοῦτο ὁ εἷς Θεὸς εἶναι ἅγια Τριάς, τῆς ὁποίας τὸ Α. πρόσωπον ὀνομάζεται πατήρ, ὡς γεννήσας τὸν συναρχον υἱὸν αὐτοῦ πρὸ αἰώνων καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀναγεννήσας ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς (Ἐφεσ. α, 2—5) καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγὼν εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα (β).

Β'. Ὅτι ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς παντοδύναμος ὢν, πάνσοφος, πανάγαθος, δικαιοτάτος, ἀπειρος, αἰώνιος, ἔκτισε μὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὄρατὰ καὶ ὑλικά ὄντα, καὶ τὰ αἴθλα καὶ ἀόρατα, ἤγουν τὰ πνεύματα, εἰς ἡμέρας εἶς (γ).

Τὴν Α'. ἡμέραν ἔκτισε τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸ φῶς (δ).

Τὴν Β'. ἡμέραν ἐποίησε τὸ στερέωμα, ἤτοι τὸ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ διάστημα, καὶ διεχώρισε τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω τοῦ στερέωματος, δηλονότι τὰς νεφέλας, ἀπὸ τὰ ὕδατα τὰ ὑποκάτω τοῦ στερέωματος, ἤγουν τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, τὰς θαλάσσας (ε).

Τὴν Γ'. ἡμέραν ἐχώρισε τὴν γῆν ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ συναγαγεν εἰς τόπον ἓνα, τῇ ὁποίᾳ συναγωγῇ ὀνομάζομεν Ὠκεανόν· ἡ δὲ χωριθεῖσα γῆ κατεστολισθη μὲ διάφορα δένδρα καὶ ἄνθη καὶ χόρτα (ζ).

(α) Πίστιν ἔχειν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην. Γαλάτ. ε, 6. — (β) Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσιν. Α'. Ἰωάν. ε, 7. βλέπ. καὶ Ματθ. κη, 19, καὶ γ, 16, 47, καὶ Α'. Πέτρ. α, 2, καὶ Α'. Κορινθ. ιγ, 13. — (γ) Γενέσ. 6, 2. — (δ) Γενέσ. α, 3—15. — (ε) Γενέσ. α, 7, 8. — (ζ) Γενέσ. α, 9—13.

Τὴν Δ'. ἡμέραν ἔκτισε τοὺς φωστῆρας τοῦ στερεώματος, τὸν ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην καὶ τοὺς ἄστéρας ἀπὸ τὸ φῶς τὸ κτισθὲν τὴν Α'. ἡμέραν (α).

Τὴν Ε'. ἡμέραν ἔκτισε τοὺς ἰχθύας εἰς τὰ ὕδατα καὶ τὰ πετεινά εἰς τὸν ἀέρα, ἀμφοτέρω τὰ γένη ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὴν οὐσίαν (β),

Τὴν Σ'. ἡμέραν τὰ θηρία, τὰ ἑρπετά, καὶ ὅλα τὰ χερσαῖα ζῶα, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (γ).

Οὕτως ἔκτισε τὰ ὀρατὰ ὄντα· τὰ δὲ ἀόρατα πνεύματα, δηλαδὴ τοὺς Ἀγγέλους, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ἁγίων Πατέρων ἐδημιούργησε πρὸ τῶν ὑλικῶν τούτων καὶ ὀρατῶν κτισμάτων (δ)· κατ' ἄλλους δὲ μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ἡμέρας (ε). Δύω δὲ εἶναι τὰ εἶδη τῶν Ἀγγέλων, ἀγαθοὶ ἀπολαύοντες διηνεκῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ (ζ), καὶ πονηροί, οἵτινες ἐκτίσθησαν μὲν καὶ αὐτοὶ ἀγαθοὶ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχασαν δὲ διὰ τῆς προαιρετικῆς αὐτῶν πτώσεως τὴν ἀγαθότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθησαν, καὶ ἐξέπεσαν ἀπὸ εὐδαιμονεστάτης εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν (η).

Γ'. Ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα κόσμον καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα πανσόφως (Μέρ. Α'. Τμῆμ. α. §. 15'), ἐξαίρετως δὲ πάντων τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτον δὲ ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, δημιουργήσας μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκ χόσος, ἐμφυσήσας δὲ εἰς αὐτὸ τὴν αὔλον καὶ ἀθάνατον ψυχὴν (θ). Τοῦτο τῆς ζωοποιου πνοῆς τὸ φύσημα δὲν πρέπει νὰ νοῆται ὑλικῶς (ι), μήτε νὰ νομιζόμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ ἀέρα ἢ ἀτμόν, ἀλλὰ μήτε ἐξ ἐναντίας ὅτι εἶναι μέρος τῆς θείας οὐσίας (κ), ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μέρη ὡς ἀπλούστατον ὄν. Τροπολογικῶς δὲ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἐξέφρασεν ἡ Γραφὴ τὴν εἰς τὸ ὑλικὸν σῶμα ἐμφύτευσιν τῆς αὔλου οὐσίας, ἡ ὁποία

(α) Γεν. α, 44—49. — (β) Γεν. α, 20—23. — (γ) Γεν. α, 24—31. — (δ) Βλ. Γρηγορ. Ναζιανζ. Λόγ. λη. καὶ Μ. Βασίλ. εἰς τὴν ἐξαγήμ. Ὁμιλ. α. Τομ. α. σελ. 7. καὶ Χρυσόστ. Τόμ. γ. σελ. 477. — (ε) Ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ργ. Ψαλμ. ὅπου ἀριθμουμένων τῶν ἔργων τῆς α. καὶ β'. ἡμέρας (στίχ. 2, 3), γίνεται ὕστερον μνεῖα καὶ τῶν ἀγγέλων (στίχ. 4), ἔπειτα ἀκολουθεῖ τὸ ἔργον τῆς γ'. ἡμέρας (στίχ. 5. κτξ.). Βλ. Πλάτων. Κατηχ. σημειώσ. §. 11. Μερ. β. — (ζ) Ματθ. ιη, 10. Οὗτοι « πάντες εἰπὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Ἐβρ. α, 14. καὶ Ψαλμ. ρβ, 24. — (η) Ἐπιστ. Ἰουδ. στίχ. 6. Λουκ. ι, 18. — (θ) Γενέσ. β, 7. Ματθ. ι, 28. — (ι) Ὡς ἐδόξαζον κακοφρόνως οἱ Ἀνθρωπομορφῆται. Βλ. Θεοδωρῆτ. Ἐκκλησ. ἱστορ. ιδ. — (κ) Ὡς ἐφρόνουν οἱ Μανιχαῖοι. Βλ. Φωτ. Μυριόβιβλ. Ἀναγν. 179.

τὸ ζωογονεῖ. Ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ ἐπλάσθη ὕστερον καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Εὔα (α). Ἐπλάσθησαν δὲ ἀμφότεροι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἧτις ὑφίστατο εἰς τὴν ἀγιότητα τῆς θελήσεώς των, εἰς τὴν καθαρότητα καὶ γαλήνην τοῦ νοός των, εἰς τὴν ἀθανασίαν, εἰς τὴν δεσποτείαν τῶν ζῶων, εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τελειότητας, ὅσαι συγκροτοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα (β)· καὶ τῆς εὐδαιμονίας των ταύτης ἀξίως διωρίσθη εἰς κατοικίαν των τόπος κάλλιστος καὶ μυρίας γέμων τρυφῆς, ὁ Παράδεισος. Ταῦτα εἶναι ἔργα τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἄκρας ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιμεινῆ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην κατάστασιν, ἔδειξεν ὁ δημιουργὸς του ἐξαίρετον πρὸς αὐτὸν πρόνοιαν, δούς ἐντολὴν εἰς αὐτόν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ μέσον τοῦ νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλάσθη εὐδαιμονίαν (γ). Ὁ Ἀδάμ ὅμως καὶ ἡ Εὔα παρέβησαν τὴν δοθεῖσαν πρὸς ὠφέλειάν των θείαν ἐντολήν, καὶ ἔχασαν ἀκολούθως τὴν εὐδαιμονίαν των, διωχθέντες ἀπὸ τὸν τόπον τῆς τρυφῆς καὶ περιπεσόντες εἰς τὸν σωματικὸν θάνατον καὶ εἰς μεγίστην ἀθλιότητα, ἧτις ἐξηπλώθη καὶ εἰς ὅλους ἐπομένως τοὺς ἀπογόνους των· διότι ἡ αὐτῶν ἁμαρτία ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (δ). Εἰς τοιαύτην δυστυχεστάτην κατάστασιν ὁ ἄνθρωπος εὐρισκόμενος, ἦτο ὑποκείμενος εἰς τὴν ἄκραν αὐστηρότητα τῆς θείας ὀργῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ νὰ ἐλευθερωθῆ ἦτο ἀδύνατον· διὰ τοῦτο ὁ πανάγαθος δημιουργὸς του, ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον, δὲν ἠθέλησεν ὅμως, ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν του ὑπεσχέθη (Μέρ. Β'. §. 6'. Σημ.), ὅτι θέλει ἐξαποστείλει πρὸς αὐτὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν κατὰ τὴν βουλὴν τῆς ἀπειρου αὐτοῦ σοφίας (ε), ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ μεσιτεύσῃ εἰς ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν θείαν εὐσπλαγχίαν. Τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια μᾶς ἀποδεικνύει συντόμως τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου, λέγων δὲ Α'.) τὴν ὑπερξίν τοῦ ἐνός Θεοῦ

(α) Γεν. 6, 18—27. — (β) Ἐνδύσαθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ἀληθείας (Ἐφεσ. 4, 24.) εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Κολοσσ. γ, 10. — (γ) Γεν. 6, 17. Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία. Σοφ. Σολ. 6, 23. — (δ) Δι' ἐνός ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἤμαρτον. Ῥωμ. 5, 12. — (ε) Ἦσ. μθ, 15. Ἰωάν. γ, 16.

έν τρισὶ προσώποις προσκυνουμένου, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶναι ὁ ἀγέννητος Πατήρ Β'.) τὴν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργίαν τοῦ κόσμου· καὶ Γ'.) τὴν περὶ τὰ δημιουργήματα πανάγαθον αὐτοῦ πρόνοιαν.

Σημ. Α'. Ἄν καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ μᾶς πληροφορεῖ μόνος ὁ φυσικὸς λόγος, μᾶς διδάσκει ὁμως καὶ ἡ πίστις, ἥτις δὲν εἶναι ποτὲ ἐναντία εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ τῆς ὁποίας ἡ βεβαίωσις εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἐκτός. Εὐκολώτερον δύναται νὰ ψευσθῶσιν οἱ ἰσχυρότατοι καὶ σαφέστατοι τῶν ἀνθρώπων συλλογισμοί, παρὰ νὰ ψευσθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (α).

Σημ. Β'. Ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ τὸν κόσμον προνοίας τοῦ δημιουργοῦ τρία τινὰ προκύπτουσι χρέη παντός χριστιανοῦ.

Α'. Νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὸν Θεόν, πιστεύων ὅτι παρ' αὐτοῦ ἔχει πάντα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σωτηρίαν.

Β'. Νὰ ταπεινόνηται εἰς τὰς εὐτυχίας του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εὐχαριστῶν δι' αὐτὰς τὸν χορηγὸν τῶν ἀγαθῶν καὶ μεπαχειριζόμενος εἰς καλὸν τὰς θείας δωρεάς του.

Γ'. Νὰ ὑπομένῃ εἰς τὰς δυστυχίας ὠφελούμενος ψυχικῶς ἐξ αὐτῶν.

Σημ. Γ'. Ἡ πρὸς τὸν Ἀδάμ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔργον τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐξαιρέτου αὐτοῦ προνοίας, διὰ τῆς ὁποίας ἔσπευδε νὰ τὸν κρατήσῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλάσθη εὐδαιμονίαν. Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη μὲ ψυχὴν καὶ σῶμα, τῶν ὁποίων ἐκάτερον ἔχει τὰς ἰδίας του κλίσεις. Ἡ ψυχὴ ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς τὸ νὰ ἦναι πάντοτε ἠνωμένη μὲ τὸν Θεόν διὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ ὑλικὸν σῶμα κλίνει εἰς ὅσα ἀρέσκουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις, τὰ ὁποῖα, ὅταν κυβερνῶνται ἀπὸ τὸν λόγον, ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζουσιν, ἀλλὰ καὶ συντελοῦσιν εἰς ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία, καὶ διασώζεται ἐν ὧσφ μένει αὕτη ἡ συμφωνία. Εὐθὺς ὁμως ἀφ' οὗ ἐξαγριωθῶσι κατὰ τοῦ λόγου αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων, γίνονται καὶ ὀνομάζονται π ἄ θ η' ἀφ' οὗ δὲ νικήσωσι τὸν λόγον, καθόσον μὲν διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν, ὀνομάζονται κ α κ ί α ι, καθόσον δὲ παραβαίνεται δι' αὐτῶν ὁ θεῖος νόμος, ὀνομάζονται ἄ μ α ρ τ ί α ι. Ἡ θέλησις ἡ αὐτεξούσιος, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροικίσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Δημιουργόν του, συνέτεινε πρὸς διατήρησιν τῆς

συμφωνίας τῶν δύο τούτων κλίσεων, ὀδηγουμένη ἀπὸ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία φανερῶς ἀπηγόρευε νὰ μὴ καταγίνηται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα μὲ βλάβην τοῦ λόγου. Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐν ὧσιν ἐφύλαττεν, ἐφύλαττεν ἐν ταύτῳ καὶ τῶν κλίσεων τὴν συμφωνίαν, καὶ ἀκολούθως τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἀφ' οὗ ὁμοῦ ἐπροτίμησε τὴν σωματικὴν ἡδονὴν περισσότερον παρὰ τὴν πνευματικὴν, ἤγουν παρὰ τὴν σωτηριώδη τήρησιν τῆς θείας ἐντολῆς, καὶ καθυπέταξε τὸν λόγον εἰς τὰ πάθη, ἔχασε τὴν εὐδαιμονίαν του. Τὸ φῶς τοῦ νοῦς ἐσκοτίσθη, ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύθη, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη· καὶ ἠνοίχθη τὸ θέατρον τοῦ πολέμου τῶν παθῶν κατὰ τοῦ λόγου, καὶ τῆς κακίας ὁ θρίαμβος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπήγασαν αἱ διάφοροι νόσοι καὶ μέριμναι καὶ δυστυχίαι (α)· καὶ τούτων ὄλων ὁ καρπός, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατακριθεὶς θάνατος ὁ σωματικός, ἠνωμένος, τὸ χεῖριστον, μὲ τὸν φρικωδέστατον πνευματικὸν θάνατον, ὅστις εἶναι ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. Ἡ ἀθλιότης αὕτη τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διαδοθεῖσα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του ἐπληθύνετο ἀναλόγως πρὸς τοῦ χρόνου τὴν πρόοδον, ἕως οὗ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία (β), καὶ οὐδὲν ἄλλο μέσον δὲν ἠδύνατο ν' ἀπολυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' αὐτῆν, παρὰ τὴν ὑπερπερισσεύσασαν χάριν τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας. Ὁ ἄνθρωπος παραβάς ἅπαξ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου ὄντος, ἔγεινε διὰ τοῦτο αἰώνιος παραβάτης, καὶ ἀκολούθως ἔπρεπε νὰ ἦναι αἰώνιον καὶ ἀναμάρτητον τὸ ὄν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ μεσιτεύσῃ διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν παροργισθέντα Θεόν. Ἀλλὰ ποῖόν ποτε πλάσμα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τσοαύτην τελειότητα (γ); Μόνος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔπρεπε νὰ ἀναδεχθῇ τὸ ἐνδοξότατον καὶ εὐσπλαγγικώτατον τοῦτο ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς μᾶς διδάσκουσι τὰ ἐπόμενα ἄρθρα τοῦ ἁγίου Συμβόλου.

ΑΓΘΡΟΝ Β΄.

Β'. Μέρος τοῦ Συμβόλου.

§. ζ'. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, κατὰ τὸ β'. ἄρθρον τοῦ ἁγίου Συμβόλου, εἶναι τὸ δεῦτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, συνά-

(α) «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ καταργαζομένου τὸ κακόν. Ῥωμ. β, 9. — (β) Γεν. ς, 41, 42. Ῥωμ. α, 21—32. — (γ) Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. Ἡσαΐ. ξγ, 9.

ναρχος μὲ τὸν προάναρχον αὐτοῦ Πατέρα, ὡς πρὸ αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθεῖς, οὐχὶ ποιηθεῖς (α)· ὁμοούσιος δὲ καὶ σύνηρονος τοῦ Πατρὸς καὶ παντοδύναμος (β) καὶ παντογνώστης (γ) καὶ πανταχοῦ παρῶν (δ) καὶ κύριος τοῦ παντός (ε)· δι' αὐτοῦ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὸν σύμπαντα κόσμον (ζ).

Σημ. Ἀπὸ πολλὰς μαρτυρίας τῆς ἁγίας Γραφῆς βεβαιόνηται ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρὸς θεολογία τῆς ἐκκλησίας. Ὡς προαιώνιος υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, ὅτι εἶναι καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν ἀρρέευστως· ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀχρόνως, πρὸ τῶν αἰώνων, ὑπὲρ πᾶσαν ἔνηοιαν καὶ κατάληψιν ἀνθρώπων. Ἐπλανήθη λοιπόν, καὶ δικαίως κατεκρίθη ὁ Ἄρειος, ὀνομάσας κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν (η).

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

§. ἡ. Κατὰ τὸ γ'. ἄρθρον τοῦ Συμβόλου ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου (θ)· Θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος ὑπάρχων ἐγένεεν ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ θεάνθρωπος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς (ι), καὶ ἐφιλίωσε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν (κ).

Σημ. Α'. Ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μεταβολὴ τόπου, διότι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, ἀλλὰ δι' αὐτῆς φανερόνηται ἡ θέλησις τοῦ να προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς τὴν ὅποιαν, ἀόρατος ὢν κατα τὴν θεότητα, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις

(α) Υἱὸς μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε (Ψαλμ. 6, 7) καὶ, «Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν». Ἰωάν. ι, 30, καὶ ιδ, 9, 40. καὶ, α, 4. καὶ η, 58. κτλ. — (β) Ἐδόθη μοι πᾶτα ἐξουσία ἐν οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ γῆς. Ματθ. κη, 48. — (γ) Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα (Λουκ. ια, 47)· ὡσαύτως καὶ τὰ τῆς Σαμορείτιδος κρυπτὰ ἐξελέγχει (Ἰωάν. δ, 48—49), καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα προδοσίαν (αὐτ. ιγ, 44) καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ προθεσπίζει (Λουκ. ιη, 34—33), καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ προκηρύττει (Ματθ. κδ, 2) κτλ. — (δ) Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ματθ. κη, 20. — (ε) Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, Ὁ διδάσκαλος, καὶ Ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμί γὰρ. Ἰωάν. ιγ, 43. — (ζ) Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἰωάν. α, 3. καὶ Α'. Κορινθ. η, 6. — (η) Βλ. ἔμπρ. Ἄρθρ. Θ'. σημ. 6. §. ιζ'. — (θ) Ἰδοὺ ἡ Περθενοὺς ἐν γαστρὶ ἔξει. Ἡσ. ζ, 14. καὶ Λουκ. α, 2, 35. — (ι) Γαλατ. δ, 4. — (κ) Εἰς Θεός, εἰς καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς. Α. Τιμωθ. β, 5.

συνανεστράφη· ἐσαρκώθη δὲ διὰ τῆς παντοδυναμίου τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεργείας ἐκ τῶν ἀχράντων αἱμάτων τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπέρφυσιν καὶ παναχράντως, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη του ἀπήτει νὰ ἦναι κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅστις ἤλθε νὰ καθαρῆσιν τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν (α).

Σημ. Β'. Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ Θεία φύσις μὲ τὴν ἀνθρώπινον ἀσυγχύτως εἰς μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἔγεινεν ἐν Θεῷ πρόσωπον ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὄχι δύο, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας, δύο φύσεις ἔχων καὶ δύο θελήσεις, κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀσυγχύτους. Διὰ τοῦτο ἄλλοτε ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν θείαν Γραφὴν ῥητὰ ἀνήκοντα εἰς μόνην αὐτοῦ τὴν Θεότητα· οἷον «Ὁ Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν» (Ῥωμ. θ, 5), καὶ «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί» (Α'. Τιμοθ. γ, 16) καὶ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος» (Ἰωάν. α, 1), καὶ «Πρὸ τοῦ Ἄβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί» (Ἰωάν. η, 58). Ἄλλοτε δὲ ἀπαντῶμεν ῥήσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐννοῶμεν διὰ τὴν ἀνθρώπινον μόνον, καὶ οὐχὶ διὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν. Τοιοῦτο εἶναι τό, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν γνωρίζει τὴν τελευταίαν ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶναι μείζων αὐτοῦ (Ἰωάν. ιδ. 18), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ λυτρώσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ θανάτου (Ἐβρ. ε, 7), καὶ τὰ τοιαῦτα.

Σημ. Γ'. Διὰ τέσσαράς τινας αἰτίας παραδίδουσιν οἱ θεολόγοι ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

α.) Διὰ νὰ μεταχειρισθῇ ὁ οὐράνιος πατὴρ τὸν μεσίτην τοῦτον καὶ ἐγγυητὴν ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως οὕτως, ὡς νὰ ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν προσέλαβε. Τοῦτο δὲ ἄλλως ἦτο ἀδύνατον, ἂν αὐτὸς δὲν ἐγίνετο ἀληθῶς ἄνθρωπος (β).

β'. Διὰ νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ εὐκολώτερα τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ νὰ φανερώσῃ ἐκ στόματος εἰς αὐτοὺς τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ τὴν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁδὸν (γ).

(α) Ἐβρ. ζ, 26. — (β) Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Β. Κορινθ. ε, 21. — (γ) Πάντα ἃ ἤκουσα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μου ἐγνώρισά ὑμῖν· διὰ τοῦτο οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους—ὑμᾶς δὲ εἶργκα φίλους. Ἰωάν. ιε, 15.

γ'. Διὰ τὴν πληρῶσιν ἐντελῶς τὸν θεῖον νόμον, καὶ διὰ τοῦτου οὐ μόνον νὰ ἀναπληρῶσιν τὰς ἡμετέρας ἐλλείψεις εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀφήσῃ προσέτι παράδειγμα καὶ κανόνα εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν, τὴν ὁποίαν χρεωστούμεν νὰ μιμώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν· τοῦτο δὲ νὰ πράξῃ δὲν ἠδύνατο, χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν (α).

δ'. Διὰ τὴν ἀποθάνῃ, καὶ μὲ τὸν θάνατόν του ἱκανοποιήσας τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πρέπουσαν τιμωρίαν, καὶ ἀξιῶσῃ ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ζωῆς (β).

Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα αἷτια τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἣτις ἔγεινε μετὰ παρέλευσίν τινων ἑκατονταετηρίδων, ἀφ' οὗ ἐξέπεσεν ὁ ἄνθρωπος· διότι ἔκπεπεν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ ὁ Θεοῦ ἡμῶν μεσίτης διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ γραπτοῦ νόμου, καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ διὰ πολλῶν κολάσεων δικαιοτάτων πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνταμοιβῶν καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς γενομένων. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ὅλα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας κοινῆς γενομένης, καὶ ἄλλη ἐλπίς παρὰ τὴν θείαν βοήθειαν δὲν ἐφαίνετο, ἀφ' οὗ ἐπληρώθη ὁ διωρισμένος καιρὸς εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλήν τοῦ Θεοῦ, ἐφανερῶθῃ τέλος πάντων εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ὁ πάλαι διὰ τῶν Προφητῶν λαλήσας Θεός (γ). Αὕτη δὲ ἡ μετὰ τινος ἑκατονταετηρίδας ἐνανθρωπήσας τοῦ Σωτῆρος δὲν ἔβλαψε τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐζήσαν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως· διότι καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα, οὕτως αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἔλθῃ σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας (δ)· διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Παῦλος οὐ μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ παράδειγμα προβάλλει αὐτὸν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ δικαιωθῶσι διὰ τῆς πίστεως (ε).

Σημ. Δ'. Ὁ ἐνανθρωπήσας υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ χωρὰν τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος Ῥώμης· τὴν ὀγδόην ἡ-

(α) Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. Γαλατ. δ, 4. — (β) Ἴνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ πάντος τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Ἐβρ. 6, 14. — (γ) Ἐβρ. α, 1. — (δ) Ἐν ταύτῃ τῇ πίστει ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Ἐβρ. ια, 2. καὶ ιβ, 2. καὶ ιγ, 8. — (ε) Ῥωμ. δ, 16.

μέραν μετὰ τὴν γέννησίν του κατὰ νόμον περιετμήθη, καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, τὸ ὁποῖον μεθερμηνεύεται σωτήρ (α), ὡς διασώσας ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τιμωρίαν ὠνομάσθη δὲ καὶ Χριστός, ἢ Μεσσίας, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο σημαίνουν ἡλειμμένον ἢ κεχρισμένον. Εἰς τὴν πλαιάν Διαθήκην ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ προφῆται (β)· ἐσήμαινε δὲ τὸ χρίσμα, ὅτι ἡ ἐκλογή ἐγένετο ὑπὸ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ὄρατου τινος σημείου, ἐλάβανον οἱ χριόμενοι πνευματικὴν δύναμιν εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶσιν ἀξίως τὰς διακονίας αὐτῶν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας ἀνέλαβε τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας· καὶ βασιλεὺς μὲν εἶναι, διότι βασιλεύει ἐπὶ πάντων, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κυβερνῶν αὐτὴν παντοδυνάμως καὶ καταβάλλων τοὺς ἐχθρούς της (γ)· ἱερεὺς δέ, διότι διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἑαυτοῦ θυσίας, ἤγουν διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου, καὶ μεσιτεύει πρὸς τὸν Πατέρα ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς (δ)· προφῆτης δὲ τέλος εἶναι, διότι ἐφανέρωσεν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ παρουσίας καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων του ὕστερον (ε). Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας ἐχρίσθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, οὐχὶ ὅμως μὲ ὑλικὸν ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος (ζ). Ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες Χριστιανοὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τὸν καιρὸν ἀκόμη τῶν Ἀποστόλων (η).

§. θ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διήλθε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐντελεστάτην πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀπέδειξε μὲ λαμπρὰ θαύματα τὴν ἰδίαν θεότητα, καὶ διὰ τῆς οὐρανίου αὐτοῦ διδασκαλίας ἐφανέρωσε σαφέστατα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Σημ. Α'. Τρία ταῦτα εἶναι τὰ ἀξιοσημεῖωτα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Σωτῆρος· α) ἡ τελειοτάτη τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἀγιότης· β) ἡ θειοτάτη διδασκαλία του, καὶ γ) ἡ διὰ θαυμάτων αὐτῆς βεβαίωσις. Ἡ ζωὴ του ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἡρώδου (θ)· ἀνετράφη δὲ ὑπὸ

(α) Ματθ. α, 21. Λουκ. β, 24. — (β) Α. Βασ. ι, 4. ις, 13. Ἐξοδ. λ. 30. μ, 46. — (γ) Λουκ. α, 32, 39. καὶ «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ. Ψαλμ. 6, 6. — (δ) Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐβρ. ε, 6. — (ε) Προφῆτην ὑμῖν ἀνκοπήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. Πράξ. γ, 22. — (ζ) Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με. Λουκ. δ, 18 ἐκ τοῦ Ἡσαίου, ξα, 4. καὶ «Ἐχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει». Πράξ. ι, 38. — (η) Πράξ. ια, 26. — (θ) Ματθ. 6, 7.

τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ καὶ παρθένου μητρός, αὐξανόμενος καὶ πληρούμενος σοφίας, καὶ τὴν χάριν ἔχων τοῦ Θεοῦ (α). Δωδεκαετῆς γενόμενος κατέπληξε μὲ τὰς σοφίας αὐτοῦ ἐρωτήσεις τοὺς ἐπιφανεστάτους διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, ὥστε ἐξίσταντο διὰ τὴν σύνεσίν του ὅσοι τὸν ἤκουον (β). Εἰς δὲ τὸ τριακοστὸν ἔτος του ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν προφητῶν ὄλων Ἰωάννου, τοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς Ἐλισάβετ υἱοῦ, οὐχὶ διότι εἶχε χρεῖαν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγιασθῇ μὲ τὴν παρουσίαν του τὸ θεῖον τοῦτο λουτρόν, τὸ ὁποῖον εἶχε προσδιωρισμένον εἰς καθαρισμόν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀγιωτάτην ταύτην πράξιν ἤνοιξε τὴν πηγὴν τῆς θείας αὐτοῦ σοφίας, καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ παρβήσια τὴν καθαρωτάτην αὐτοῦ διδασκαλίαν, ποτιζὼν τῶν θνητῶν τὰς καρδίας μὲ τῶν ἀκηράτων αὐτοῦ λόγων τὰ γλυκύτατα βεῖθρα. Ἐδειξε πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν (γ)· διώρισε τὴν ἀληθῆ καὶ κυρίαν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῆται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' εἰς τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ βάθη τῆς καρδίας (δ). Ἐσηλίτευσε τὴν αἰσχρὰν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν (ε). Ἐφάνερωσε εἰς τὶ ὑφίσταται ἡ ἀληθὴς μακαριότης (ζ). Ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέσα τοῦ ν' ἀποκτῶσι τὴν θεῖαν χάριν (η). Τοὺς ἐβεβαίωσε περὶ τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν (θ)· καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος σωτῆρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (ι). Ὅλην του ταύτην τὴν σωτηριωδεστάτην διδασκαλίαν ἐστερέωσε δι' ὑπερφυεστάτων θαυμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξεν ἐν ταύτῳ τὴν ἰδίαν θεότητα, ὥστε νὰ ἐκφωνῶσι θαυμάζοντες ὅσοι τὸν ἠκολούθουν, «Ὅτι οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ» (Ματθ. θ. 33). Τόσον δὲ ἰσχυρότερα καὶ δραστήριος ἐστάθη ἡ διδασκαλία του, ὅσον περισσότερο ἐβεβαίωθη ἀπὸ τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, ἥτις ἐμαρτύρησε τρανῶς τὴν τελειοτάτην ἀρετὴν του, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς

(α) Λουκ. 6, 40. — (β) Λουκ. 6, 46. — (γ) Ἰωάν. 8, 24. — (δ) Μαρκ. ζ, 5—23. — (ε) Ματθ. κγ, 1, 33. — (ζ) Ματθ. ε, καὶ ς. — (η) Ματθ. ς, 33. — (θ) Ματθ. κε, 1, 46. — (ι) Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. ς, 40). καί, Ἐγὼ εἰμι (ὁ Μεσσίας) ὁ λαλῶν σοι (Ἰωάν. 8, 26)· καὶ πρὸς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν προσδιαλεγόμενος «Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, εἶπεν, ἐκείνός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» (αὐτ. θ, 35—37). κτλ.

ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (Α'. Πέτρ. 6, 22).

Σημ. Β'. Ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ κυρίου Ἰησοῦ καὶ αἱ σωτηριώδεις αὐτοῦ διδασκαλίαι περιέχονται ἀκριβῶς εἰς τὰ Δ'. Εὐαγγέλια, τὰ ὅποια χρεωστοῦμεν νὰ σεβώμεθα ὡς ἐτελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς.

Σημ. Γ'. Ἀπὸ τὴν περὶ τὸν Σωτῆρα ἄκραν φροντίδα τῆς παναγίας αὐτοῦ μητρός, ὅποτε ἦτο ἀκόμη παιδίον (α), καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ (β) καὶ τὴν μετὰ τῶν διδασκάλων συναναστροφὴν του (γ) μαρτυροῦσιν οἱ γονεῖς μὲν νὰ ἐπιμελῶνται μὲ πολλὴν φροντίδα καὶ νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των τὰ καλά, τὰ δὲ τέκνα νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτούς, καὶ νὰ ἔχωσι συναστροφὰς τιμίας καὶ μετὰ σοφῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ μαρτυροῦσιν ἀπ' αὐτοῦ τῶν ἡθῶν τὴν χρηστότητα.

Σημ. Δ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περιετμήθη, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλας τὰς διαταγὰς τοῦ νόμου, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦτο δοτὴρ καὶ ποιητής· ἐντεῦθεν μαρτυροῦμεν, ὅτι πᾶς Χριστιανός, εἴτε διδάσκαλος, εἴτε οἰκοδεσπότης, εἴτε ὁποιασδήποτε τάξεως, πρέπει νὰ φυλάττη πρῶτος αὐτὸς ὅτι καλὸν παραγγέλλει καὶ συμβουλεύει εἰς τοὺς ἄλλους.

ΑΡΘΡΟΝ Δ'.

§. ι'. Τὸ τέταρτον ἄρθρον τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐτελεύτησε τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν μὲ σταυρικὸν θάνατον, καὶ ἐτάφη σωματικῶς.

Σημ. Α'. Ἀνήκουστος ἐστάθη τῶν Ἰουδαίων ἡ πάρωσις καὶ τυφλότης· αὐτοὶ ἦσαν πεπληροφορημένοι ἀπὸ τὰς προφητείας διὰ τὴν μέλλουσαν τοῦ Χριστοῦ ἔλευσιν· προεικόνιζον αὐτὸν συχνῶς εἰς τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὰς θυσίας των· ἔβλεπον τὰ προκηρυχθέντα σημεῖα τῆς σωτηριώδους αὐτοῦ ἐλεύσεως εἰς τὴν γῆν· εὐηργετοῦντο καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰ θαύματά του· ἤκουον τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διδασκαλίαν· καὶ ὅμως ἐν τούτοις οὔτε τὸν ἐγνώρισαν, οὔτε τὸν ἐδέχθησαν (δ), ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν ἀπέβαλον ὡς ψεύστην καὶ πλάνον, καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον, θάνατον ὅμως, ὅστις ἐχρημάτισεν ἡ ζωὴ καὶ σωτηρία τοῦ

(α) Λουκ. 6, 44—51. καὶ Ματθ. ιβ, 46. — (β) Λουκ. 6, 51. — (γ) Εὐρυν αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων. αὐτ. 46. — (δ) Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ἰωάν. α, 11.

κόσμου. Ἀποφασίσαντες δὲ τὸν θάνατόν του, ἐπλήρωσαν τὴν αἰώνιον βουλὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἦτο νὰ ἀποθάνῃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, φαγὼν μετὰ τῶν Ἀποστόλων τὸ τελευταῖον πάσχα (α), καὶ διατάξας τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως (β) τὴν αὐτὴν νύκτα, ὑπέμεινε νὰ προδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὸν μαθητὴν του Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην (γ), νὰ συρβῆ ἀπὸ τὰ κριτήρια ὡς παράνομος ὁ τοῦ νόμου δοτὴρ (δ), καὶ τέλος νὰ κατακριθῆ εἰς τὸν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θάνατον. Πιλάτος, Ῥωμαϊκὸς ἡγεμὼν τῆς Ἰερουσαλήμ, Πόντιος τὴν πατρίδα, κατεδίκασε τὸν ἁθῶν Ἰησοῦν (ε). Αὐτὸς δὲ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ προσηυχήθη θερμῶς εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὄλους τοὺς πιστοὺς, μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους ἀτιμίας καὶ βασάνους προσηλώθη εἰς τὸν σταυρόν, καὶ ὑπομείνας τὰς φρικτὰς ἐκείνας ὀδύνας τῶν ἁγίων του παθῶν τέλος ἐξέπνευσε· καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἠλλοιώθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀθανάτου Δημιουργοῦ τῆς, καὶ πολλοὶ νεκροὶ ἀπὸ τὰ μνήματ' ἀνέστησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, διὰ τοῦ ὁποίου προεικονίζετο σαφῶς ἡ καταστροφὴ τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς νομικῆς λατρείας (ζ)· οἱ δὲ ἀναίσθητοι σταυρωταὶ του μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν τόσῃ σκληρότητά των, ἔνυξαν μὲ τὴν λόγχην τὴν πλευρὰν τοῦ ἥδη ἀποθανόντος Ἰησοῦ, καὶ ἰδοὺ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἁγίας ταύτης πληγῆς αἷμα καὶ ὕδωρ (η) εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων, τοῦ βαπτίσματος λέγω καὶ τῆς μεταλήψεως, τὰ ὁποῖα εἶχε προσδιορίσειν. Ἐτι ζῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Σωτὴρ ἐξεφώνησε τοῦτον τὸν μυστηριώδη λόγον «Τετέλεςαι» (Ἰωάν. ιθ, 30), μὲ τὸν ὁποῖον ἐφάνέρωσεν, ὅτι ἐκείνην τὴν ὥραν ἔλαβον τέλος ὅλαι τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἱ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστῖαι, αἱ προφητεῖαι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος· τέλος γὰρ νόμου ὁ Χριστός (Ῥωμ. ι, 4). Ὁ ἅγιος Παῦλος παρατηρεῖ μέγιστον μυστήριον εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρατον τὸν κρεμᾶμενον ἐπὶ ξύλου (Δευτερ. κα, 23)· ὑπὸ κατάραν δὲ ἤμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν ἁμαρτίαν· ἀνέλαβε λοιπὸν εἰς ἑαυτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν

(α) Ματθ. κς, 19—20. — (β) Λουκ. κβ, 19—20. — (γ) Λουκ. κβ, 3, 4. — (δ) Ματθ. κς, 57. Λουκ. κγ, 5, 7. — (ε) Ἰωάν. ιθ, 16. — (ζ) Ματθ. κς, 26—54. — (η) Ἰωάν. ιθ, 34.

κατάραν, διὰ τὸ μᾶς ἐξαγοράσῃ ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ νόμου, καὶ νὰ εὐλογηθῶσιν ὅλοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες κατὰ τὴν πρὸς Ἀβραὰμ ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ (α). Ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς σταυρώσεώς του πρὸς τὸ ἑσπέρας κατεβιβάσθη ἀπὸ τὸν σταυρὸν ὑπὸ Νικοδήμου καὶ Ἰωσήφ τοῦ ἐξ Ἀριμαθαίας, καὶ ἐτάφη εἰς μνήμα καινόν (β). Τοῦτο εἶναι ἡ πληρεστάτη βεβαίωσις τοῦ ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανε τῷ ὄντι σωματικῶς.

Σημ. Β'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη τὸ τριακστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος Ῥώμης, ἡγεμονεύοντος εἰς τὴν Ἰουδαίαν τοῦ Ποντίου Πιλάτου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει τὸ ἅγιον Σύμβολον διὰ τρεῖς αἰτίας· α) διὰ τὸ νὰ βεβαιωθῇ καὶ διὰ τῆς χρονολογίας ἡ ἀλήθεια τῆς ἱερᾶς ἱστορίας· β) διὰ τὸ νὰ φανῇ ἡ πλήρωσις τῆς τοῦ Ἰακώβ προφητείας περὶ τοῦ ὅτι ἐμελλον νὰ χάσῃ τὴν κυριαρχίαν των οἱ Ἰουδαῖοι, ὑποταχθέντες εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας· γ) διὰ τὸ νὰ ἀποδειχθῇ σαφέστατα ἡ ἀθωότης τοῦ ἀναμαρτήτου Ἰησοῦ, ὅτι ἀπέθανεν οὐχὶ ἀκρίτως ἀπὸ τὸν ὄχλον, ἀλλ' ἐξετασθεὶς ἐμπροσθεν ἀλλοφύλου κριτοῦ, ὅστις ὠμολόγησε παρρησίᾳ, ὅτι δὲν εὔρεν οὐδεμίαν αἰτίαν εἰς αὐτόν (γ).

Σημ. Γ'. Τρία τινὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ· α) ὅτι ὑπέμεινε τὰς ὀδύνας τῶν ἀγίων του παθῶν ἐκουσίως, καὶ ἔπαθε μόνον σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχὶ ὡς Θεὸς ἀπαθής· β) ὅτι ἔπαθεν ἀθωότατος ὢν· γ) ὅτι ἔπαθεν ὑπομονητικώτατα μετ' ἄκρας ὑποκοῆς μὲν πρὸς τὸν Θεόν, ἀγάπης δὲ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως πρέπει νὰ ὑπομένωμεν τὰς θλίψεις, καὶ μάλιστα ὅταν πάσχωμεν ἀναιτίως καὶ μετ' ἀθωότητος, προσέχοντες πάντοτε νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τινα μεγάλην ἁμαρτίαν, ὥστε νὰ παιδευθῶμεν δικαίως δι' αὐτήν.

§. ια'. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας κατηλλάγημεν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸν θεῖον μεσίτην δικαιοῦνται καὶ σώζονται.

Σημ. Α'. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία· διότι αὐτὸς προσήνεγ-

(α) Γαλάτ. γ, 13—14. «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατὰρα (γέγραπται γάρ, Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου), ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

— (β) Ἰωάν. ιθ, 38—42. Λουκ. χγ, 50. Μάρκ. ιε, 46. Ματθ. κζ, 59. — (γ) Ἰωάν. ιθ, 6.

κεν ἑαυτὸν θυσίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, σφαγεῖς ὡς ἀμνὸς ἄκακος, διὰ τὸ νὰ τὸν ἐξίλεωσῃ καὶ ἔπαθεν ὡς νὰ ἦτο αὐτὸς ὁ ἀμαρτήσας ἄνθρωπος, ἀναλαβὼν ὁ ἀθῶος καὶ ἀναμέρτητος εἰς ἑαυτὸν τὴν ποιὴν ἐκείνην, ἣτις ἔπρεπεν εἰς τὸν ἀμαρτήσαντα Ἀδάμ, καὶ οὕτως ἱκανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ (α). Ποία θυσία τοῦ παλαιοῦ νόμου ἦτο δυνατὴ νὰ δικαιώσῃ τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον; Μὲ ταύτην τὴν ἀληθῆ θυσίαν ἔλαβε τέλος ἡ θυσία τοῦ Ἀαρῶν, ἣτοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἣτις ἐγένετο πρὸς ταύτης εἰκονισμόν. Καὶ ὁ Χριστὸς ἐστάθη ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλη θυσία (β). Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν Ἰερεὺς, οὐ χεῖ ὁ μὴ ὡς κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, δηλαδὴ ἀπάτωρ εἰς τὴν γῆν, ἀμήτωρ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀγενεαλόγητος, αἰώνιος (γ).

Σημ. Β'. Τρεῖς ιδιότητες ἄπειροι τοῦ Θεοῦ φανερόνται ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ· α) ἡ ἄπειρος εὐσπλαγγία αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον αὐτοῦ υἱὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθροὺς του (δ)· β) ἡ ἄπειρος δικαιοσύνη αὐτοῦ, ἣτις δὲν συνεχώρησε τὸ ἡμέτερον πταῖσμα, πᾶρεξ διὰ τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως (ε)· γ) ἡ ἄπειρος σοφία αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας εὗρηκε τὸσον θαυμάσιον μέσον νὰ ἐκχύσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν τῆς ἀγαθότητός του, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὴν δικαιοσύνην του (ζ). Ἀπέθανε δὲ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων (Β. Κορινθ. ε, 15), καὶ δὲν εἶναι οὐδεὶς, ὅσον ἂν ἦναι ἀμαρτωλός, ὅστις δὲν δύναται νὰ σωθῇ διὰ ταύτης τῆς χάριτος· φθάνει μόνον νὰ δεῖξῃ τὴν θέλησίν του διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, τὸν ὁποῖον πρέπει ἀδιστακτικῶς νὰ ὁμολογήσῃ σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· εἰδὲ μὴ ἄλλως, χωρὶς δηλονότι τῆς πίστεως ταύτης, δὲν δύναται οὐδεὶς νὰ σωθῇ, ὅτι δὲν εἶναι σωτηρία, εἰμὴ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ (η). Ὅταν δὲ λέγω πιστιν, ἐννοῶ τὴν ζῶσαν καὶ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην (Γαλάτ. ε, 6).

ΑΡΘΡΟΝ Ε'.

§. ιβ'. Τὸ πέμπτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ σαυρωθεὶς καὶ ταφεὶς θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἀνέστη τὴν τρίτην ἡμέραν.

Σημ. Ἀδύνατον ἦτο νὰ κρατήσῃ τάφος τὴν ζωὴν (θ)· διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ

(α) Ἐβρ. θ, 11-14. — (β) Ἐβρ. ζ, 24. — (γ) Ἐβρ. ε, 10. — (δ) Ἰωάν. γ, 16. — (ε) Ῥωμ. γ, 21, 22. — (ζ) Ῥωμ. ια, 33. — (η) Ἰωάν. γ, 18. — (θ) Πράξ. 6, 24.

ἐτάφη ὁ Σωτὴρ τὴν παρασκευὴν, καὶ ἔμεινεν εἰς τὸν τάφον τὸ σάββατον, ἀνέστη καθὼς προείπε (α) τὴν τρίτην ἡμέραν, ἣτις Κυριακὴ καὶ Ἀνάστασις ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὀνομάζεται, ὡς μνήμην ἔχουσα τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως. Ἀναστὰς δὲ ὁ Χριστὸς μᾶς ἐβεβαίωσε· α) ὅτι εἶναι ὁ ἀληθὴς σωτὴρ ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς (β· β') ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον (γ), καὶ γ') ὅτι εἶναι πραγματικὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς (δ). Ἐφανερῶθη δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασίν του πολλάκις εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς (ε), καὶ διὰ μιᾶς εἰς πεντακοσίους πιστοὺς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ζ). Ἐκ τούτων ὄλων τῆς μαρτυρίας ἐβεβαιώθη ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Πρέπει δὲ ἡ μαρτυρία αὐτῶν νὰ ἦναι ἀληθὴς διὰ τρεῖς μάλιστα αἰτίας. α) Διότι, ἐὰν δὲν ἀνίστατο ἀληθῶς ὁ Χριστὸς, δὲν συνέφερον εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ κηρύξωσι ψευδῶς τὴν ἀνάστασίν του, ἐπειδὴ οὐ μόνον δὲν εἶχον ἐκ τούτου οὐδὲν κέρδος, ἀλλ' ἤθελον οὕτως ἐπισπάσειν εἰς ἑαυτοὺς περισσότερο καὶ τὸ μῖσος τῶν ἀγρίων Ἰουδαίων. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα συνέφερε νὰ σιωπήσωσι τὴν ἀνάστασιν, διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὸν ἐκ τῶν Ἰουδαίων διωγμὸν. β) Αὐτοὶ πρῶτον ἐκήρυξαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· εἰς τὴν αὐτὴν δηλονότι πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρό τινα ἡμερῶν εἶχε σταυρωθῆν ὁ Χριστὸς· ἐὰν τὸ κήρυγμα τῶν δὲν ἐβεβαιόνητο μὲ πολλὰς μαρτυρίας, πῶς ποτε ἐτόλμων νὰ τὸ πλάσωσι; γ) Εἰς τοῦτο τὸ κήρυγμα ἐπίστευον καθ' ἡμέραν χιλιάδες ψυχῶν, ἂν καὶ οὕτω κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πῶς ποτε μετὰ τσαυτὰ ἐμπόδια ἤθελον τρέχειν οὗτοι εἰς τὸ βάπτισμα, ἐὰν δὲν ἐπληροφοροῦντο περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος; Ἐντεῦθεν ἐξελέγχεται ψευδὴς ὁ παρὰ τῶν Ἰουδαίων φημισθεὶς λόγος, ὅτι ἐξέκλεψαν ἀπὸ τὸν τάφον τὸν Χριστὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· α) διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσι τοῦτο διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου φύλαξιν τῶν στρατιωτῶν (η)· β) διότι δὲν ἤθελον νὰ τὸ κάμωσιν ὡς πάντη ἀσύμφορον εἰς αὐτούς, καὶ κέρδους μὲν οὐδενός, ἀλλὰ θλίψεων μάλιστα πολλῶν ἀφορμὴν.

(α) Μάρκ. θ, 31. — (β) Ῥωμ. α, 4. — (γ) Ὡσηέ, ιγ, 14. — (δ) Α'. Θεσσαλον. δ, 14. — (ε) Σημειωτέον ὅτι ἐνδεκάκις ἐφανισθέντα τοῖς πιστοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν Ἰησοῦν εὐρίσκουσιν οἱ Πατέρες ἐν ταῖς Γραφαῖς (βλ. Φωτ. Ἀμφιλόχ. Ζητ. ρλε. σελ. 312. ἐμῆς ἐκδόσεως). Σημ. ἐκδ. — (ζ) Α'. Κορινθ. ι, 6. — (η) Ματθ. κζ, 66.

ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.

§. ιγ'. Ἀπὸ τὸ ἔκτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου μαθητόμενον ὅτι ὁ ἀναστὰς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνελήφθη μὲ τὸ σῶμά του ἐνδόξως εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Σημ. Α'. Ἄφ' οὗ ἐπληροφόρησε τοὺς μαθητάς του ὁ Σωτὴρ τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν πολλάκις φανερωθεὶς εἰς αὐτούς, καὶ ἐδίδαξεν αὐτούς ὅσα προσήκουσιν εἰς τῆς Ἀποστολῆς αὐτῶν τὸ ἀξίωμα δι' ὄλων ἡμερῶν τεσσαράκοντα (α), ὑπεσχέθη τέλος εἰς αὐτούς τὸ ἅγιον Πνεῦμα (β) καὶ ἐλθῶν μετ' αὐτῶν εἰς Βηθανίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν ἐπήρθη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπὶ νεφέλης φωτεινῆς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς (γ). Σημαίνει δὲ ἡ ἐκ δεξιῶν κάθισις, ὅτι ἔλαβε τὴν θείαν δύναμιν καὶ δόξαν, ἥτις ἦτο μὲν πάντοτε ἀχώριστος ἀπ' αὐτὸν ἀπ' αἰῶνος, ἐκρύπτετο δὲ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος (δ). Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος μᾶς βεβαιώνει, ὅτι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠνοίχθη καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ οὐρανός, ὅπου καὶ ἡμεῖς ποτε θέλομεν παραληφθῆν, πρόδρομον ἔχοντες αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα (ε).

Σημ. Β'. Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι πρέπει νὰ υψώνωμεν τὰς καρδίας μας ἀπὸ τὰ γῆινα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφιερώνοντες τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ μελετῶντες τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν μας (ζ).

ΑΡΘΡΟΝ Ζ΄.

§. ιδ'. Τὸ ἕβδομον ἄρθρον τοῦ ἁγίου Συμβόλου μᾶς βεβαιώνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του θέλει πάλιν ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν, νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θέλει ἔχειν οὐδέποτε τέλος.

Σημ. Α'. Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσίου εἰς τὴν γῆν ἐστάθη εὐσπλαγχνικὴ καὶ ταπεινὴ, ἡ δευτέρα θέλει χρηματίσειν ἐνδοξος καὶ φρικώδης· εἰς ἐκείνην ἦλθε διὰ νὰ σώσῃ, εἰς ταύτην θέλει ἐλθεῖν νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον (η). Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ταύτης ἐλεύσεως εἶναι ἡ πλήρωσις τῆς ἀδεκάστου δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (θ), καὶ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, καθότι ἡ περιποιηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐλ-

(α) Πράξ. α, 3. — (β) Αὐτ. 8. Ἰωάν. ιδ, 16—17. — (γ) Πράξ. α, 10. Κολοσσ. γ, 1. — (δ) Ἰωάν. ιζ, 4—8. — (ε) Ἐβρ. ς, 20. — (ζ) Κολοσσ. γ, 1—2. — (η) Ματθ. κς, 31—32. — (θ) Β'. Κορινθ. ε, 10.

πιζομένη ὑπὸ τῶν ἀληθῶν Χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ φυλάττεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς (α). Ἀποδεικνύεται δὲ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ παρουσία οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν περὶ ὑπάρξεις Θεοῦ καὶ προνοίας καὶ θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τοῦ κόσμου λόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐκάστου ἀνθρώπου, τοῦ ὁποῖου ἡ φυσικὴ αἴσθησις πληροφορεῖ ἕκαστον ὅτι μένουσιν ἀμοιβαί τοὺς ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν (Μερ. Α'. Τμ. Α'. §. ι. Σημ.). Θέλει δὲ κρίνειν ὁ φοβερὸς κριτὴς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, καὶ ἀπίστους καὶ πιστοὺς, τοὺς μὲν ἀπίστους κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον (β), τοὺς δὲ πιστοὺς κατὰ τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς, ἐξετάζων τὰ ἔργα ἐκάστου, τὰ ὅποια ὡς καρδιογνώστης ἀκριβῶς διακρίνει χωρὶς τινων μαρτύρων καὶ κατηγορῶν καὶ τοὺς μὲν ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱοὺς καὶ υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως θέλει ἰδεῖν μὲ πατρικοὺς καὶ εὐμενεστάτους ὀφθαλμοὺς, καὶ ὀνομάσας αὐτοὺς δούλους πιστοὺς, πρόβατα ἴδια, φίλους, εὐλογημένους, καὶ ἐπαιέσας παρρησία τὴν πίστιν αὐτῶν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφοὺς, θέλει τέλος ἀζιώσειν αὐτοὺς τῆς αἰωνίου χαρᾶς καὶ τῶν ἀκατανόητων καὶ ἀνεκλαλήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν (γ)· ἐξ ἐναντίας πάλιν τοὺς ἀσεβεῖς καὶ κακούργους θέλει ἰδεῖν μὲ ὀφθαλμοὺς ὀργῆς, καὶ ὀνομάσας αὐτοὺς ἐρίφια ἀχάριστα καὶ κατηραμένα, καὶ θεατρίσας τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἀσπλαγχνίαν πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφοὺς, θέλει τέλος ἐξορίσειν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ, τὴν σκοτεινὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ὅπου θέλουσι βασανίζεσθαι αἰωνίως διὰ τὴν πονηρίαν των (δ). Θέλει δὲ γείνει ἐξαίφνης ἡ ἔλευσις τοῦ Κριτοῦ· ἐξαίφνης κλονηθήσεται ἡ γῆ, καὶ σκοτισθήσεται ὁ ἥλιος μετὰ τῆς σελήνης, καὶ πεσοῦνται οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σαλευθήσονται αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, καὶ ἠχῆσει φοβερῶς ἡ σάλπιγξ τῶν Ἀρχαγγέλων, καὶ ἀναστήσονται εὐθύς πρὸς τὸν ἦχον ὅλοι οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροί, καὶ ἀρπαγήσονται μετὰ τῶν ζώντων ἐν νεφέλαις, καὶ παρασταθήσονται ἔμπροσθεν τοῦ ἐνδόξου θρόνου τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ, καὶ διαχωρισθήσονται εἰς μὲν τὰ δεξιὰ οἱ δίκαιοι, εἰς δὲ τὰ ἀριστερὰ οἱ ἀσεβεῖς (ε), καὶ ἀνοιχθήσονται τὰ βιβλία τῶν πράξεων των, ἐκά-

(α) Β'. Θεσσαλον. α. 6—7. — (β) Ῥωμ. 6, 12—15. — (γ) Ματθ. κε. — (δ) Ματθ. κε, 44—46. καὶ Ἰουδ. α, 44—45. — (ε) Ματθ. κδ, 29—31. κε, 31. Μάρκ. ιγ, 24—27. Λουκ. ιζ, 20—37. καὶ κα, 8—36, καὶ Α'. Θεσσαλον. δ, 15—17.

ετου δηλονότι ἢ συνειδήσεις, ἐξελέγχουσα τὰ ἴδια τῶν ἔργα, κατὰ τὰ ἔποια θέλει ἀνταμείψειν αὐτούς ὁ δίκαιος κριτής (α). Πότε δὲ θέλει εἶσθαι ἡ ἡμέρα αὕτη ἢ φοβερὰ, οὐδεὶς γινώσκει (β), τοῦ Θεοῦ τοῦτο οἰκονομήσαντος, διὰ τὸ νὰ ἡμεθα πάντοτε ἔτοιμοι· ἀλλ' ὅμως καταλέγει τινὰ σημεῖα ἢ θεία Γραφή, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν πλησίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὰ πρώτιστα δὲ τούτων καὶ ἀναμφίβολα εἶναι ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνομίας (γ), ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς (δ) καὶ ἡ ἐξουδένωσις τῆς θρησκείας (ε). Ἀφ' οὗ τοιοιουτρόπως πληρωθῆ τῆς κακίας τὸ μέτρον, τί ἄλλο μένει, εἰ μὴ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ νὰ τὴν ἐκρίζῳσῃ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πενταπόλεως καὶ τῶν Ἀμορραίων (ζ) ;

Σημ. Β'. Τὸ περὶ τῆς ἐσχάτης κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως δόγμα μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ζῶμεν εὐσεβῶς καὶ μὲ φόβον Θεοῦ (η).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Η'.

Γ'. Μέρους τοῦ Συμβόλου.

§. ἰ.ε. Τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως περιέρχει τὴν διδασκαλίαν τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ τρίτου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ὅποιον ὁμολογοῦμεν, ὅτι εἶναι ἀληθὴς Θεὸς ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἀρρήτως ἐκπορευόμενον (θ), πανάγιον, κύριον, καὶ ζωοποιόν, ζωογονοῦν πνευματικῶς ὅλους τοὺς πιστοὺς. Ἐκ τούτου ἐμπνευσθέντες οἱ Πραφῆται ἐλάλησαν τὰς μυστηριώδεις αὐτῶν προφητείας.

Σημ. Α'. Τὸ πανάγιον Πνεῦμα εἶναι συνάναρχον μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, συμπροσκυνούμενον μετ' αὐτῶν καὶ συνδοξαζόμενον ἀπ' αἰῶνος. Δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθη καὶ συντηρεῖται ὁ κόσμος (ι), καὶ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάληψίν του εἰς τοὺς Ἀποστόλους (κ), καὶ δι' αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, δηλονότι εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωήλ (λ). Διάφοροι δὲ εἶναι τοῦ παναγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι διὰ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθη τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία· καὶ α) εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁ-

(α) Δανιήλ, ζ, 9—10, καὶ Β'. Κορινθ. ε, 10. — (β) Ματθ. κδ, 42, κε, 13. — (γ) Ματθ. κδ, 12. — (δ) Β'. Τιμοθ. γ, 1—4. — (ε) Β'. Θεσσαλ. β, 3, καὶ Α. Τιμοθ. δ, 1. — (ζ) Γενέσ. ιε, 16. — (η) Τίτ. β, 11—13, καὶ Α'. Πέτρ. α, 17. — (θ) Ἰωάν. ιε, 26. — (ι) Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πτεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ψαλμ. λβ, 6. — (κ) Πράξ. α, 2. 8. — (λ) Ἰωήλ, β, 28.

ποίου ὀδηγεῖ τοὺς πλανωμένους εἰς τὴν πίστιν, ἐπιστρέφει τοὺς ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, καὶ στερεώνει τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν· β') εἶναι ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν διὰ τῶν μυστηρίων τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ὁποίων βέλομεν ὁμιλήσειν ἑφεξῆς· γ') εἶναι ἡ παραμυθία τῶν δικαίων εἰς τὰς θλίψεις αὐτῶν· δ') ὁ φωτισμὸς εἰς τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς διὰ τῆς ὀρθῆς βουλῆς, διὰ τοῦ θείου φόβου καὶ δι' ἄλλων μέσων διαφόρων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται τοῦ παναγίου Πνεύματος εἶναι διάφοροι, λαμβάνει καὶ διαφόρους ὀνομασίας ἡ ἐξ αὐτῆς προγεομένη χάρις. Ὅθεν ὀνομάζεται χάρις προηγουμένη, διεγείρουσα, συνεργουσα, δικαιοῦσα. Εἰς δὲ τὸν Ἰσαΐαν ὀνομάζεται, «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς, καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ» (Κεφ. ια, 2). Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν πνευματικῶς νεκρὸν ἡ πνευματικὴ ζωή, ὅθεν καὶ ὀνομάζεται Πνεῦμα ζωοποιόν, ὡς χορηγὸν τῆς χάριτος ταύτης. Ἐκ τούτου ἐμπνευσθέντες οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι προσεφῆτευσαν τὰ μεγαλεῖα τῆς διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (α). Διὰ τοῦτο τοὺς λόγους ἐκείνων σεβόμεθα ὡς λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ κανόνα τῆς θεαρέστου ζωῆς.

Σημ. Β'. Σημεῖα τοῦ ὅτι κατοικεῖ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις εἰς τὸν Χριστιανὸν εἶναι οἱ ἐπόμενοι ἑννέα καρποὶ αὐτῆς, τοὺς ὁποίους μᾶς παρέδωκεν ὁ θεὸς Παῦλος. α'. Ἀγάπη. β'. Χαρά. γ'. Εἰρήνη. δ'. Μακροθυμία. ε'. Χρηστότης. ς'. Ἀγαθωσύνη. ζ'. Πίστις. η'. Πραότης. θ'. Ἐγκράτεια (Γαλάτ. ε. 22).

§. ις'. Διὰ τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθρισαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη μίαν Ἐκκλησίαν.

Σημ. Α'. Τὴν πεντηκостὴν ἡμέραν μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἐπλήρωσε τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπόσχεσίν του ὁ ἀναληφθεὶς ἤδη Σωτὴρ, καὶ ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ ὁποίου τῆς ἐπιφοιτήσεως πρῶτιστον σημεῖον ἐστάθη ἡ εἰς τοὺς Ἀποστόλους διανομὴ τῶν διαφόρων γλωσσῶν (β). Μετὰ ταῦτα διεσκορπίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἄνθρωποι ὀλίγοι, ἀδύνατοι, πτωχοί, χωρὶς σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν, κηρύττοντες πίστιν καταερνητικὴν πάσης ἡδυκαθείας, πλήρη

(α) Β. Πέτρ. α, 21.— (β) Μάρκ. ις, 49. Λουκ. κδ, 50. Πράξ. β, 4—4.

θλίψεων καὶ διωγμῶν, ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου εἰς τὰς παλαιὰς δόξας τοῦ κόσμου, εἰς καιρὸν, ὅτε ἐπελάγιζεν ἡ ἁμαρτία εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ ἦσαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι βεβηθισμένοι εἰς τὰ πάθη· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι Ἀπόστολοι, μὲ τοιοῦτον κήρυγμα, εἰς τοιοῦτον καιρὸν, ἠδυνήθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας καὶ νὰ σύρῳσιν εἰς τὴν πίστιν τοὺς τρυφηλοὺς, τοὺς τυράννους τοὺς σοφοὺς, τοὺς δυνατοὺς ὅλους τοὺς πεπλανημένους ἀνθρώπους καταστρέψαντες ἐξ ὀλοκλήρου ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἄδου, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη νὰ ἐμποδίσῃ διαφόρως τὴν κοσμοσωτήριον ταύτην ἐπιχείρησιν. Εἶναι τις φρόνιμος δυνάμενος νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι τὸ κατορθῶμα τοῦτο ἦτο τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, καὶ ὅτι ἡ πίστις ἐθμελιώθη εἰς τὴν πέτραν, ἣτις εἶναι ὁ Χριστός;

Σημ. Β'. Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν πιστευσάντων συνεκροτήθη ἡ ἁγία κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ἡγουν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία δὲν εἶναι περιωρισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος, καθὼς ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ διάφορα γένη πανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκόμενα. Διὰ τοῦτο ἐπληρώθη ἡ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ, ὅτι διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἔμελλον νὰ εὐλογηθῶσι ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς (Γεν. κβ, 18).

ΑΡΘΡΟΝ Θ'.

§. ιζ'. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸ ἔννατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶναι μία, ἁγία, καθολικὴ, καὶ Ἀποστολική.

Σημ. Α'. Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ κόσμου (Μέρ. Α'. Τμ. β'. § β'. Σημ. Α'). δὲν εἶναι λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον ἀρχαιότερον ἄλλο παρά τὴν Πίστιν τῶν εὐσεβῶν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις κατέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ἡ αὕτη ἀπὸ καταβολῆς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· διότι μία εἶναι καὶ αἰώνιος ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν κατέχει, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐλπίζουσιν, «Ἐν σῶμα, καὶ ἐν πνεῦμα, εἷς Κύριος, μία πίστις» (Ἐφέσ. δ, 4) καὶ, Ἰησοῦς Χριστός χθές, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἐβρ. ιγ, 8). Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν ἔλαβε τρεῖς περιόδους.

Α'. ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνηα ὁ Θεὸς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὰς διὰ ζώσης φωνῆς ἀποκαλύψεις πρὸς τὸν Ἀδὰμ, τὰς

ὁποίας ἐκεῖνος παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους μέχρι τοῦ Νῶε (α)· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐλησημονήθησαν αἱ ἀποκαλύψεις αὐταὶ διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ εἰδωλολατρείαν τῶν ἀνθρώπων (β), ἠδεδόχησεν ὁ Θεὸς νὰ τὰς ἀνανεώσῃ πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ μέχρι Μωσέως· ἦτο δὲ τῶν ἀποκαλύψεων τούτων ὑπόθεσις ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς προπάτορες ἀπέβλεπον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ θεοσοφοῦ Παύλου (γ).

Β'. τῆς Ἐκκλησίας περιόδου εἶναι ἀπὸ Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὅποτε ἐκυβερνᾶτο μὲ τὰς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν καὶ μὲ τὸν γραπτὸν Νόμον, ὅστις ἐδόθη παρὰ Θεοῦ διὰ Μωσέως εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ᾔηται ἐναργῆς εἰκὼν τοῦ ἀμαυρωθέντος διὰ κακίαν ἐσωτερικοῦ τῆς καρδίας νόμου· θεμέλιον δὲ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν καὶ ὄλων, ὅσοι ἐζησαν ὑπὸ νόμον, ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων ἐλπίς διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς σωτηρίαν. «Πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπιον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός» (Α'. Κορινθ. ι, 3—4).

Γ'. τῆς Ἐκκλησίας περιόδου, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελειοτάτη, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν σάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅποτε ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπεσφραγίσθη μὲ τὸ αἷμα πλήθους ἀναριθμήτου μαρτύρων. Τώρα βλέπομεν τὴν δόξαν Κυρίου οὐχὶ διὰ προφητειῶν καὶ τύπων, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ (Β'. Κορινθ. γ, 18). Ἡ τελευταία αὕτη περίοδος θέλει διαμένειν μέχρι τῆς συντελείας, «ὅταν ὁ Χριστὸς παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» (Α'. Κορινθ. ιε, 24). Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας περιόδους ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη καὶ διώκεται, ἀλλὰ μένει ἀκλόνητος εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἤρχισεν ὁ διωγμὸς αὐτῆς ἀπὸ τὸν Κάιν, ὅστις ἐφόνησε τὸν ἀδελφόν του Ἄβελ· καὶ τῇ ὁδῷ τοῦ Κάιν ἐπορεύθησαν ἀκολουθῶντες ὅλοι οἱ διώκται (Ἰουδ. στίχ. 11). Οἱ ἀπόγονοι τοῦ φιλοθέου Σὴθ ἐδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἀσεβοῦς Κάιν (δ), ἕως οὗ ἐπνίγησαν οὗτοι εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Κατακλυσμοῦ, ἡ δὲ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν διε-

(α) Ἐβρ. ια, 2. — (β) Ἰησ. Ναυῆ, κδ, 2. — (γ) Α'. Κορινθ. ι, 3—4. καὶ Ἐβρ. ιβ. — (δ) Γενέσ. ς, 2. 11.

σώθη εἰς τὴν κιβωτόν. Ὡσαύτως καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ὑπέμειναν διωγμοὺς ὁ Ἀβραὰμ καὶ οἱ ἀπόγονοί του μέχρι Μωϋσέως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀρχήσασαν Β, τῆς Ἐκκλησίας περίοδον, καὶ ὁ Δαβὶδ ὕψερρον, καὶ ὅλοι οἱ Προφῆται καὶ οἱ δίκαιοι πανταχοῦ εὖρον ἀντιλογίας καὶ διωγμούς, καὶ ὅλοι γενικῶς τῆς παλαιᾶς Διαθήκης οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες ἀπὸ τοῦ δικαίου Ἄβελ ἕως τοῦ Προδρόμου τῆς χάριτος ἐδοκίμασαν μυρίους διωγμούς, καὶ οἱ περισσότεροι θανάτους (α). Εἰς δὲ τὴν τρίτην τέλος περίοδον, ὅποτε ἀκμάζει τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου ἡ δύναμις, πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνέλαβε τὸν ἅγιον τοῦτον πόλεμον ἀρχήσας τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν διωγμὸν τοῦ Ἡρώδου καὶ τελευτήσας ἐπὶ σταυροῦ, καὶ εὐλογήσας δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα σταυρικὰ πάθη (β). Οἱ Ἀπόστολοι αὐτὴν ἐμιμήθησαν ὡς διδάσκαλον, ἀποσταλέντες παρ' αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων (γ), καὶ ἦσαν, ὡς αὐτοὶ μαρτυροῦσι περὶ ἑαυτῶν, ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου καὶ πάντων περίψημα καὶ παίγιον (δ). Τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβον ἀκολούθως καὶ οἱ ὀπαδοὶ των, οἱ ἐκ τοῦ αἵματός των πλῆθος ἀναβλαστήσαντες ἀναρίθμητον. Ὅλοι οὗτοι ἐδιώχθησαν, καὶ πάμπολλοι κατεσφάγησαν ὡς πρόβατα ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τούτου τοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίων Ἀυτοκράτορας ἐκ τῶν ὁποίων δέκα μεγίστους διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν ἀπαρτίθμει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· α.) ἐπὶ Νέρωνος κατὰ τὸ 64 ἀπὸ Χριστοῦ Σωτῆρος ἔτος· β.) ἐπὶ Δομιτιανοῦ κατὰ τὸ 95. γ.) ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸ 111. δ.) ἐπὶ Ἀδριανοῦ τὸ 126. ε.) ἐπὶ τῶν δύο Ἀντωνίνων, τοῦ εὐσεβοῦς καὶ τοῦ φιλοσόφου περὶ τὸ 162. ς.) ἐπὶ Σεβήρου τὸ 202. ζ.) ἐπὶ Μαξιμίνου τὸ 235. η.) ἐπὶ Δεκίου τὸ 250. θ.) ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τὸ 258. ι.) ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τὸ 302. Ἰφ' ὅλων τούτων τῶν Ἀυτοκρατόρων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πεμπομένων ἡγεμόνων ὑπέμειναν τόσας βασάνους οἱ Χριστιανοί, ὅσας καὶ συλλογίζομενος φρίσσει καθείς. Καὶ ἐφεξῆς δὲ συνεχίσθη ὁ διωγμὸς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἕως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις κατήγγησε τὸ περὶ τοῦ διωγμοῦ ψήφισμα τῶν πρὸ αὐτοῦ Ἀυτοκρατόρων καὶ ἐπροξένησεν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἔπαυσαν ὅμως παντάπασιν οἱ κρύφιοι διωγμοὶ τῶν ἀσεβῶν κατὰ τῶν εὐσεβῶν, διὰ τὸ μὴ ἀναφέρω τοὺς ἄλλους, τοὺς καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην διωγμοὺς τοὺς παρὰ τῶν ἀπίστων

(α) Ματθ. κγ, 35. — (β) Ἑβρ. ιβ, 2. — (γ) Ματθ. ι, 16, — (δ) Α'. Κορινθ. δ, 9—13.

ἔθνων γενομένους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι καὶ μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦσι, καὶ καθορῶνται φανερώς. Μὲ τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ συγκαταλέγωνται καὶ οἱ αἰρετικοί, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ὀμιλήσῃν κατωτέρω. Τόσον ἐπιμελῶς καὶ πολυτρόπως ὠπλίσθη ὁ ἄδης κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' αὐτὴ μένει πάντοτε σταθερά, ὡς ἐθεμελιώθη ἀπ' ἀρχῆς εἰς τῆς πίστεως τὴν πέτραν, μία καὶ ἡ αὐτὴ διατελουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Β'. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας δὲν παραβιάπτεται ἀπὸ τὰς εἰς αὐτὴν ἀναφυσίσας διαφόρους Αἰρέσεις. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἤρχισαν νὰ φυτρώνωσι τὰ τέρατα τῶν Αἰρετικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγέμισαν ἀκολούθως ὅλοι οἱ αἰῶνες. Κεφαλαιωδέστεραι δὲ αἰρέσεις ὑπῆρξαν αἱ ἐφεξῆς· α) τῶν Γνωστικῶν ἢ Σιμωνιακῶν ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου συγχρόνου τῶν Ἀποστόλων (α). β) τῶν Βαλεντινιανῶν, ἀπὸ Βαλεντίνου μαθητοῦ καὶ αὐτοῦ τῶν Γνωστικῶν (β). γ) τῶν Μοντανιστῶν, ἀπὸ τοῦ ἀνοήτου Μοντανοῦ τοῦ Φρυγῆος (γ), ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεφύησαν καὶ ἄλλα εἶδη ὕστερον ἀλλοκότων αἰρέσεων· δ) τῶν Μανιχαίων, ἀπὸ Μάνεντος τοῦ Βαβυλωνίου (δ). ε) τῶν Ἀρειανῶν, ἀπὸ Ἀρείου πρωτοπρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας (ε). Μετὰ τοῦτον ἀνεφάνησαν οἱ Μακεδονιοῖ (ζ) καὶ οἱ Σαβελλιανοὶ (η), ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων Κωνσταντινουπό-

(α) Τοῦ διὰ χρημάτων ζητήσαντος ὄνιον παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος· ὅθεν καὶ ἀπ' αὐτοῦ Σιμωνία τὸ θανάσιμον τοῦτο ἀμάρτημα ὠνομάσθη (Πράξ. η, 9—24)· ἤκμαζε δὲ οὗτος μάλιστα περὶ τὸ 65 ἔτος εἰς Ῥώμην, ὅπου διὰ τὰς ἀγυρτικὰς του μαγγανείας θεὸς ἐνομίσθη (Ἐπιφάν. Αἰρέσ. κα), ἀλλὰ κατεβράβη τέλος καὶ ἐσχάσε, πειρώμενος νὰ πετάξῃ ὡς ἄγγελος εἰς ὕψος πολὺ. [Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 444—446. — (β) Ἦκμαζεν οὗτος περὶ τὸ 124, πολλὰ φλυαρῶν. Βλ. Ἐπιφ. Αἰρέσ. λα. — (γ) Τοῦ Παράκλητον ἑαυτὸν ὀνομάσαντος καὶ ἄλλα πολλὰ βλασφημήσαντος, καὶ τέλος κρεμασθέντος περὶ τὸ 175. βλ. Ἐπιφ. Αἰρέσ. μη. Μελετ. αὐτ. σελ. 217. — (δ) Τοῦ δῶυ ἀρχὰς τοῦ Παντός, ἀγαθὴν καὶ κακὴν, καὶ ἄλλα πολλὰ δυσσεβῶς δογματίζοντος (Εὐσεβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Ζ'. λά)· ἤκμασε δὲ κατὰ τὸ 260. [Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 274—278. — (ε) Τοῦ κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δυσσεβῶς βλασφημήσαντος· ἤκμασε δὲ κατὰ τὸ 315.

(ζ) Κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημοῦντες, κτίσμα καὶ διάκονον καὶ ὑπηρετήν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ κατὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοῦτο φρονοῦντες οἱ ἀσεβέστατοι (Σωκρατ. Ἐκκλ. ἱστορ. Β. με). — (η) Μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ δογματίζοντες (Σωζομ. Ἐκκλ. ἱστορ. Γ. κα)· ἤκμασαν δὲ ὁ μὲν Μακεδόνιος περὶ τὸ 340, ὁ δὲ Σαβέλλιος πολὺ πρότερον περὶ τὸ 245 ἔτος. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 265. 356.]

λεως Μακεδονίου καὶ Σαββελλίου τοῦ μαθητεύσαντος εἰς τὸν Σμυρναῖον Νοητόν, ὅστις πρῶτος ἔσπειρε τῆς αἰρέσεως ταύτης τὰ σπέρματα· (ς) τῶν Πελαγיאῶν, ἀπὸ Πελαγίου τοῦ ἀρχηγοῦ των (α)· τῶν Νεστοριανῶν, ἀπὸ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (β)· τῶν Εὐτυχιανῶν, ἀπὸ Εὐτυχοῦς Ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως (γ)· τῶν Ὠριγενιστῶν, ἀπὸ Ὠριγένους Ἀλεξανδρέως, ἀνδρὸς ἄλλως σοφοῦ καὶ πολυμαθεστάτου, προσκόψαντος ὅμως εἰς πολλὰ περὶ τὸ δόγμα (δ)· τῶν Μονοθελητῶν (ε)· τῶν Εἰκονομάχων (ζ), καὶ ἄλλων πολλῶν, τὰς ὁποίας περιττόν εἶναι νὰ ἀναφέρω κατὰ μίαν ἐκάστην. Μ' ὅλας ὅμως τὰς διαφορὰς ταύτας ἡ Ἐκκλησία πάντοτε μένει μία, καὶ μία ἡ τῆς ἀληθείας ὁδός, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεπλανήθησαν ὅσοι ἀνέμιξαν μετ' ἄλλοκότων δοξῶν τὰ καθαρὰ καὶ ἀκιεθῆλα τῆς πίστεως δόγματα. Εἰς τοὺς

(α) Βρεττανὸς οὗτος ἦτο τὴν πατρίδα, ἱερομόναχος τὸν βαθμόν· ἤμασε δὲ περὶ τὸ 440 ἀπὸ Χριστοῦ, τῶν Μανιχαίων μάλις α γενόμενος ὀπαδός, καὶ τὴν προπιτορικὴν ἀμαρτίαν μὴ δεχόμενος καθολικῶς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μεταδοθεῖσαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ληρῶν. Βλ. Αὐγουστίν. κατὰ τῶν ἐπιστολ. τ. ὑ Πελαγ. κεφ. δ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 14—13.

(β) Σύρου τὸ γένος, τὴν Θεοτόκον Χριστοτόκον ἀεθῶς βλασφημοῦντος, καὶ τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἀνθρώπον δογματίζοντος, καὶ ἀρνούμενου τὴν ἐν αὐτῷ τῶν δύο φύσεων ἀπέρρητον ἔνωσιν· ἀπέθανε δὲ κακῶς εἰς Ὅασιν, πόλιν τῆς Βαρβαρίας, ὅπου ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τῷ 435. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 25—27. — (γ) Ὀλίγον ὑπερος τοῦ Νεστορίου ἐχηρημάτισεν ὁ Εὐτυχής, μίαν οὗτος φύσιν ἐπὶ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος κακοδόξως φρονῶν (Σουθδ. ἐν Λεξ. Εὐτυχ.)· ἐξωρίσθη δὲ μετὰ τοῦ ὁμόφρονος αὐτοῦ Διοσκόρου τῷ 454. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 27—29.

(δ) Ὁ παράδειξος οὗτος ἀνθρώπος ἐγεννήθη τῷ 485 ἀπὸ Χριστιῦ, ἀπέθανε δὲ τῷ 254 ἐτῶν 69, ἀνάξιως τῆς πολλῆς του σοφείας καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως θαυμασιῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ ἐναρέτου ζωῆς εἰς παραλόγους τινὰς δοξασίας ἐκτραχηλισθείς, οἷον τέλος κολάσεως λογματίσας, καὶ δαιμόνων μετανοίαν, καὶ σάρκα χωρὶς ψυχῆς λογικῆς ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως παραδεξάμενος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποία ἐπειτα πολλὰκις ῥυπυροί τινες καὶ παραξία Μοναχοὶ ἀνεμάσθησαν, καὶ Ὠριγενισταὶ ἀπὸ Ὠριγένους ὠνομάσθησαν. Βλ. Ἐπιφάν. Αἰρέσ. ξδ. Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. τ. β—δ. η, ις, ιθ, καὶ Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 244—244. 440.

(ε) Ἀπὸ Σεργίου, Παύλου, καὶ Πύρρου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ὀνωρίου Ῥώμης ἐπισκόπων, μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ δογματίζόντων· ἀνεφάνησαν δὲ οὗτοι περὶ τὸ 630 (Βαρών· Χρονικ. ἐτ. 639. ἀριθ. 9. καὶ Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 458—464, 486).

(ζ) Τῶν Εἰκονομάχων ἑξαρχοὶ ἦσαν Σισίνιος Πέργης ὁ Πασιλῆς, καὶ Βασίλειος

ἡμετέρους καιροὺς τέσσαρας μόνον κυρίας διαφορὰς περὶ τὸ δόγμα βλέπομεν, μίαν τῶν Λατίνων (α)· δευτέραν τὴν τῶν Λουθηρανῶν (β)· τρίτην τὴν τῶν Καλβινιστῶν (γ), καὶ τετάρτην τῶν Ἀρμενίων (δ).

Σημ. Γ.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται ἁγία· ἀ.) διότι ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιάσθησαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (ε). β.) διότι οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοί, ἂν περιπίπτωσιν ὡς ἄνθρωποι εἰς ἁμαρτίας, σπουδάσουσιν ὅμως διὰ τῆς μετανοίας νὰ λάβωσι τὴν συγχώρησιν καὶ νὰ ἐνω-

Ἀντιοχείας ὁ Τρικάραβος, ἢ κατ' ἄλλους Κωνσταντίνος ὁ Νακολίας ἐπίσκοπος, ἢ Λέων ὁ Ἰσαυρος ὁ κατὰ τὸ 746, ἀπὸ Χριστοῦ βασιλεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βλ. Θεοφάν. Χρον. σελ. 267. Ζωναρ. Χρον. τε. σελ. 84. Κεδρην. σελ. 359.

(α) Τὸ πασιδὴλον σχίσμα τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πολλὰ πρότερον ἔτη κακουργῆσαν, ὡς πληγὴ τις ἀνιάτος, διεβράβη τέλος τῷ 1054, ἐπὶ βασιλείῳ μὲν Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, πατριάρχου δὲ Μιχαῆλ Κηρουλαρίου, Πάπα δὲ Ῥώμης Λέοντος Θ'. Βλ. Βαράων. Χρον. ἔτ. 1054. ἀριθ. 23. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 402.

(β) Ἀπὸ Λουθήρου Μαρτίνου μοναχοῦ ἐκ Βιττεμβέργης τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ 1520 ἀκμάσασαντος· κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤκμαζε καὶ Ἰγδέρικος ὁ Σβίγγλιος εἰς Ἑλβετίαν· ἀμφότεροι τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀντίμαχοι δριμύτατοι. Βλ. Ἄδολ. Λάμπ. Ἐκκλ. ἱστορ. 6, 12.

(γ) Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Καλβίνου, ὄπαδοῦ Σβιγγλίου τὸ 1564 ἀποθανόντος. Σημειώσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι οἱ Λουθηρανοὶ ἐπραγματεύθησαν ἐνωσιν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῷ τε 1538 ἐπὶ Ἰωάσαφ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῷ 1575 ἐπὶ Ἰερεμίου· ἀλλ' ἑκατέρω ἡ πραγματεία ἐτελεύτησεν ἀνωφελῶς (βλ. Λάμπ. αὐτόθι). Ἰδιαίτατον δὲ δόγμα τῶν μὲν Λουθηρανῶν εἶναι τὸ ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸν ἄρτον καὶ οἶνον τῆς θείας εὐχαριστίας τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἣτις εἶναι ἴδιον τῆς Θεότητος μόνης· τῶν δὲ Καλβινιστῶν τὸ νὰ ὑποβάλλωσι τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς βέβαιόν τινα καὶ ἀναπόδραστον περιορισμόν· δοξάζουσι δὲ ἀμφότεροι κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἐξαιρέτως δὲ οἱ Καλβινισταὶ ἀρνούνται τὴν μετουσίωσιν εἰς τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας, καὶ ὡς τύπον μόνον, ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα, δέχονται τὴν Εὐχαριστίαν· ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων τὴν ἀθεντείαν, καὶ μόνον τὸ Βάπτισμα, καὶ τὴν Ἱερωσύνην καὶ τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἀποδέχονται ὡς μυστήρια, τὰ δὲ λοιπὰ νεμίζουσιν ὡς ὑπ' ἀνθρώπων, οὐχὶ δὲ ὑπὸ Θεοῦ νομοθετημένα. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Γ. σελ. 356—365. 402.

(δ) Τῶν Ἀρμενίων ἡ αἵρεσις εἶναι ἀπόρριξις τις τῶν Ἰακωβιτῶν, ὑπὸ Ἰακώκωδου τοῦ Σανζάλου Σύρου ἀρξαμένης, ὄπαδοῦ χρηματίσαντος Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου περὶ τὸ 600 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Εἶναι λοιπὸν καὶ οἱ Ἀρμένιοι Μονοφυσίται κυρίως, καθὼς καὶ Μαρωνίται καὶ ἄλλα πολλὰ εἶδη αἱρέσεων τῶν Ἰακωβιτῶν, ὀλίγας τινὰς διαφορὰς ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα. — (ε) Α. Κορινθ. 5, 14.

θῶσι δι' ἐναρέτου διαγωγῆς μὲ τὸ ἀγιώτατον Ὄν, ἀπαρνούμενοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας (α). Χριστιανοὶ δὲ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν δύνανται νὰ ἦναι μέλη τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας.

Σημ. Δ.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται **Καθολική** διότι ἡ κοινότης τῶν Χριστιανῶν εἶναι διεσπαρμένη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Αὕτη εἶναι ἡ κυρίως ἐκκλησία ἢ τῶν πιστῶν δηλονότι συνάθροισις, οἵτινες εἶναι **ναὸς Θεοῦ ζῶντος** (Β. Κορινθ. ς, 16)· κοινότερον δὲ μετεδόθη τὸ ὄνομα καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εὐκτηρίους οἴκους, ὅπου συνέρχεται ἡ ἐκκλησία τῶν πιστῶν εἰς τελείωσιν τῆς θείας λατρείας. Ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοί, ὅπουδήποτε καὶ εἰς ὅποιονδήποτε αἰῶνα καὶ ἂν ἦναι, εἶναι μέλη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὅρος, εἰς τὸν ὁποῖον τρέχουσιν. Εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι γένους καὶ φυλῆς διάκρισις κατὰ τὸν Ἀπόστολον (β), οὐτ' εἶναι περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ὡς ἡ τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ἀπεριορίστως οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (γ), ἤγουν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.

Σημ. Ε.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάσθη **Ἀποστολική** διότι φυλάττει σῶαν τὴν τε ἔγγραφον καὶ τὴν ἄγραφον διὰ σώματος παραδοθεῖσαν διδασχὴν τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἀκολουθῶς τῶν προφητῶν, « ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ » (Ἐφεσ. β, 20). Γνώρισμα τῆς Ἐκκλησίας οὐσιῶδες εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἔνωσις· ὅταν αὕτη θεωρῆται ὡς οἰκοδομή, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται **λίθος ἀκρογωνιαῖος**· ὅταν θεωρῆται ὡς ποίμνη, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται **ποιμήν**· ὅταν δὲ ὡς ἐν σῶμα ὀλομελές, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται **κεφαλὴ** (δ). Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ ἀδελφικὴ ὁμόνοια καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη.

§. ιή. Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ὑπρέτας καὶ λειτουργοὺς τῆς Νέας Διαθήκης ὑπὸ μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν.

Σημ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι εὐτακτος καὶ καλῶς κυβερνωμένη κοινότης, καὶ ἐπομένως ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ ἔχη διοικήσιν οὐχὶ φιλαρχικὴν καὶ τυραννικὴν, ἀλλὰ πραιῖαν καὶ πνευματικὴν, διὰ διδασχῶν καὶ παραγγελιῶν, ἀλλ' οὐχὶ διὰ προσταγῶν ἐνεργουμένην· ὅτι ἡ πίστις γίνε-
ται μὲ πειθῶ, καὶ οὐχὶ μὲ βίαν. Ἡ διοίκησις αὕτη συνίσταται κατὰ τὸν

(α) Γίτ. β, 11—12.—(β) Γαλάτ. γ, 28.—(γ) Ιωάν. δ, 23.—(δ) Ἐφεσ. ε, 23.

Ἀπόστολον (α) ἀπὸ πνευματικούς ποιμένας καὶ διδασκάλους, τῶν ὁποίων εἶναι διάφοροι οἱ βαθμοί, εἰς δὲ καὶ μόνος ἀρχηγός ὁ Χριστός, ὅστις εἶναι καὶ κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης τῆς Ἐκκλησίας, κυβερνῶν αὐτὴν ἀοράτως διὰ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, εἰς ὅσα ἀφορῶσι τὴν πίστιν, δὲν δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλον τινὰ παρ' αὐτὸν καὶ τῶν θείων αὐτοῦ λόγων τὴν σαφειοτάτην μαρτυρίαν (β). Διπλοῦν δὲ εἶναι τὸ ἔργον τῶν πνευματικῶν τούτων ποιμένων καὶ διδασκάλων· α.) νὰ διδάσκωσι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν κηρύττοντες τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τοὺς μὲν πιστοὺς στηρίζοντες εἰς τὴν ἀρετὴν, τοὺς δὲ πεπλανημένους ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· β.) νὰ ἱερουργῶσι τὰ Μυστήρια, ἀγιάζοντες δι' αὐτῶν τοὺς πιστοὺς Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ἡ καλὴ οἰκονομία τῆς τῶν κλειδῶν διακονίας, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἤγουν εἰς τὸ νὰ ἀφορίζωσιν, ἤτοι νὰ ἀποκλείωσιν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν καὶ νὰ κηρύττωσιν ὡς ἔθνικὸν κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ (γ) ἕνα τινὰ χριστιανὸν ἄπιστον ἢ πεπωρωμένον ἀμαρτωλὸν καὶ παντάπασιν ἀδιόρθωτον διὰ συμβουλῶν τοῦτο σημαίνει τὸ δεσμεῖν. Ὅταν δὲ πάλιν ὁ δεσμευθεὶς αὐτός ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀληθῶς μετανοήσῃ, νὰ λύωσι τὸν δεσμὸν του καὶ νὰ τὸν ὑποδέχωνται πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας· τοῦτο σημαίνει τὸ λύειν. Ἡ ἀξιολογὸς αὕτη ἐξουσία πρέπει νὰ θεμελιώνηται εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, καὶ νὰ γίνηται πρὸς σωτηρίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ διὰ τὰ τέλη τοῦ κόσμου. Τοῦτο δὲ μάλιστα γίνεται κατὰ τῶν διαστρεφόντων τὴν Ἐκκλησίαν καὶ σπυδόντων νὰ μολύνωσιν αὐτὴν διὰ τοῦ δηλητηρίου τῆς κακοδοξίας των, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ Συνόδων οἰκουμενικῶν, ἤγουν διὰ συνελεύσεων ἐπισκόπων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς γῆς εἰς ἕνα τινὰ τόπον γινομένων, ἢ καὶ μερικῶν, κατακρίνονται καὶ ἀποκλείονται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν, ἀφ' οὗ ἡ δόξα των ἐξελεγχθῆ ἑναντία εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ. Τοιαῦται οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἀποστόλων (δ) συνηθροίσθησαν ἑπτὰ, ἐκ σοφῶν καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν συγκροτηθεῖσαι Ἀ.) Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐκ τριακοσίων δέκα ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων κατὰ Ἀρείου (βλ. §. ιζ'. Σημ. β'.) ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 325 ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ με-

(α) Ἐφεσ. δ, 11. — (β) Ἐφεσ. ε, 23, 29. — (γ) Ματθ. ς' 19 ιη, 15—19.
 (δ) Πράξ. ιε, 6.

γάλου. Β'.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ ἑκατὸν πενήκοντα Πατέρων κατὰ Μακεδονίου καὶ Σαβελλίου καὶ Ἀπολλιναρίου τῶν αἰρετικῶν (αὐτόθι) τὸ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Γ'.) Ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκ διακοσίων Πατέρων κατὰ Νεστορίου (αὐτόθι) τὸ 431 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Δ'.) Ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἐκ Πατέρων ἑξακοσίων καὶ τριάκοντα κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς (αὐτόθι) τὸ 451 ἐπὶ Μαρκιανοῦ. Ε'.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 6', ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε Πατέρων κατὰ Ὀριγένους καὶ Εὐαγρίου καὶ ἄλλων τὸ 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Ϛ.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ γ', ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑνῆνα Πατέρων, ἧ κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, κατὰ Μοναθελητῶν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Ζ'.) Ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ 6', ἐκ τριακοσίων πενήκοντα Πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων τὸ 787 ἐπὶ Βιρήνης τῆς βασιλίσσης. Αὗται αἱ Σύνοδοι ἐβεβαίωσαν τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, καὶ ταύτας μόνας ἀποδέχεται ἡ τῶν εὐσεβῶν Ἐκκλησία, κρατοῦσα τὰς διαταγὰς τῶν ὡς λόγια τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἐγένον δὲ καὶ ἄλλαι μερικαὶ καὶ τοπικαὶ Σύνοδοι περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐξιστορεῖ ἀκριβῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

§. ιθ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ Μυστήρια, ἧτοι τοιαύτας πνευματικὰς τελετάς, διὰ τῶν ὁποίων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ παναγίου πνεύματος ὑπὸ σημεῖα ὄρατά.

Σημ. Α'. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἧγουν ἐξ ἑνὸς ὄντος ἀόρατου καὶ αὐλοῦ καὶ ἐτέρου ὄρατου καὶ ὕλικου. Διὰ τοῦτο ὁ προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διώρισε μέσα ὕλικα καὶ ὀρατά, ὑποπίπτοντα εἰς τὴν αἴσθησιν α) διὰ νὰ δεικνύωμεν ἡμεῖς δι' αὐτῶν, ὡς δι' ἐξωτερικῶν τιμῶν σημείων, τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τῆς αὐλοῦ ψυχῆς μας· καὶ β) νὰ παριστάνηται λαμπρῶς εἰς τὴν διάνοιάν μας ἡ ἀόρατος αὐτοῦ χάρις, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς ἀψευδεῖς αὐτοῦ ἐπαγγελίας ἐκχέει εἰς τοὺς πιστοὺς· οὐχὶ διότι δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν μας καὶ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν του καὶ χωρὶς τὰ ὄρατά σημεῖα ταῦτα, ἀλλὰ διὰ νὰ τυπώνηται ζωηρότερον εἰς τὴν ψυχὴν μας διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἱεροτελεστιῶν ὁ θεοῦ σκοπὸς τῶν. Ὡστε διπλοῦν εἶναι τὸ ἔργον τῶν Μυστηρίων· ὅταν μὲν θεωρῶνται ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ, μᾶς βεβαιόνοσι περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς δι' αὐτῶν μεταδιδόμενης θείας χάριτος· ὅταν δὲ θεωρῶνται ἀπὸ μέρους ἡμῶν αὐτῶν, παριστάνουσι παῖρσι τὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων χρεωστικὴν

ἡμῶν προθυμίαν. ὠνομάσθησαν δὲ Μυστήρια αὐταὶ αἱ ἱεραὶ τελεταί, διότι μυρούμεθα διὰ τῶν ὄρατῶν τούτων τὰ ἀόρατα, μέρος τι βλέποντες καὶ μέρος τι πιστεύοντες· οὕτω π. χ. εἰς τὸ βάπτισμα, βλέποντες λουόμενον εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σῶμα, πιστεύομεν ὅτι ὡσαύτως λούεται καὶ καθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Σημ. Β'. Μυστήρια ἐτάχθησαν πρῶτον εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἢ Περιτομὴ καὶ τὸ Πάσχα. Ἡ περιτομὴ ἐτάχθη παρὰ Θεοῦ (α) εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του εἰς σημεῖον τῆς ἐσωρικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρνηθῆ, ὅστις λατρεύει τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (Παῦλ. Ῥωμ. β, 29). Ἐντελευθὲν ὀνομάζονται οἱ πιστοὶ τέκνα Ἀβραάμ, ὡς χρεωσούμενοι νὰ φυλάττωσι τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἐκεῖνος πρῶτος τὰ σημεῖα. Ἀφ' οὗ ἦλθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιτεμών τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν κατήργησε τὴν ἐξωτερικὴν περιτομὴν τῆς σαρκὸς (β), διατάξας ἀντ' αὐτῆς τὸ ἅγιον βάπτισμα εἰς τοὺς μαθητάς του. Τὸ δὲ Πάσχα τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦτο ἡ βρώσις τοῦ πασχαλίου προβάτου ῥητῶς διαταχθεῖσα εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας (γ) πρὸς τύπον τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐπὶ σταυροῦ κατέπαυσε τὴν σκιὰν τοῦ νομικοῦ Πάσχα, διατάξας ἀντ' αὐτοῦ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγράντου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος.

§. κ'. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐν τῇ νέᾳ Διαθήκῃ ἔχει ἑπτὰ Μυστήρια· α) τὸ Βάπτισμα· β) τὸ Χρίσμα· γ) τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν· δ) τὴν Ἐξομολόγησιν· ε) τὴν Ἱερωσύνην· ς) τὸν Γάμον ζ) τὸ Εὐχέλαιον.

Σημ. Δύω εἶναι τὰ κυριώτατα καὶ ἐξαιρέτα τῆς νέας Διαθήκης Μυστήρια, τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Εὐχαριστία. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὸ μὲν Χρίσμα καὶ ἡ Ἐξομολόγησις λαμβάνονται παρ' ἑνὸς ἐκάστου Χριστιανοῦ ὡς Μυστήρια εἰς πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν ἐπίσης κοινά· ἡ δὲ Ἱερωσύνη καὶ ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον δὲν ὑποχρεοῦσιν ἐξ ἀνάγκης τοὺς Χριστιανούς. Λέγομεν δὲ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν Μυστηρίων τούτων κατὰ μέρος.

§. κα. Τὸ Βάπτισμα εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὅταν τὸ σῶμα πλύνηται βαπτιζόμενον εἰς τὸ ὕδωρ, καθαρίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ βαπτιζομένου διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

(α) Γενέσ. ιζ, 10. — (β) Κολοσσ. β, 11. — (γ) Ἐξέδ. ιβ.

Σημ. Α'. Τὸ μυστήριον τοῦτο διέταξεν αὐτὸς ὁ Χριστός, ὅτε ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς του νὰ διδάξωσι τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον (α). ἦτο δὲ σύννηθες καὶ πρότερον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἐβάπτιζον τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν θρησκείαν των προσηλύτους καὶ τοὺς μετανουοῦντας πολλὰκις, ὡς ἐβάπτιζεν ὁ Προδρομος (β) εἰς τὰ ὕδατα Βηθαβαρὰ καὶ Αἰνῶν (γ). Ἀλλὰ τὸ βάπτισμα τῶν Ἰουδαίων ἦτο τύπος καὶ προτέλεσμα τρόπου τινὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ υπερφυσάτου ἡμετέρου βαπτίσματος (δ). Γίνεται δὲ τοῦτο τὸ Μυστήριον διὰ πράξεων τριῶν· α.) ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῆ πρέπει νὰ κατηχηθῆ ἱκανῶς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν· β.) μετὰ τὴν κατήχησιν νὰ ἀρνηθῆ τὸν διάβολον, καὶ τὸν κόσμον καὶ ἑαυτὸν, ἤγουν τὰ θελήματα τὰ Σατανικά, καὶ τὰς τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς κατὰ τὸ «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν» (Μάρκ. η, 34)· γ.) ἀκολουθῶς βυθίζεται τρίς εἰς τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ Ἱερέως ἐπιλέγοντος εἰς τὴν τρίτην κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν τὰ τρία τῆς ὑπερθέου Τριάδος ὀνόματα· ἦτοι εἰς μὲν τὴν πρώτην κατάδυσιν «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. Ἀμήν»· εἰς δὲ τὴν δευτέραν «Καὶ τοῦ Υἱοῦ Ἀμήν»· εἰς δὲ τὴν τρίτην «Καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Αὕτη εἶναι ἡ ὄρατὴ τοῦ βαπτίσματος τελετή, αἱ δὲ ἀόραται αὐτοῦ ἐνέργειαι διὰ πίσεως τελειούμεναι εἶναι αἱ ἐπόμεναι. α.) Ἀπολούεται ὁ βαπτιζόμενος τὰς ἁμαρτίας του διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου πρὸς Θεὸν οὐρανοῦ μεσίτου· διότι οὐχὶ τὸ ὕδωρ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ἐχθυὲν αἷμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καθαρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ε). β) Ἐμβαίνει εἰς τὴν Διαθήκην τοῦ Θεοῦ, τούτέστιν ὑποσχόμενος νὰ ἀφιερωθῆ τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν λατρείαν του ἀποκτᾶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γίνῃ κληρονόμος τῆς αἰωνίου ζωῆς (ζ). Τοῦτο φανεροῦναι ἢ εἰς τὸ βάπτισμα ἐπίκλησις τῶν παναγίων ὀνομάτων τῆς ἁγίας Τριάδος· γ.) Ἀναγεννᾶται κατὰ τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος (η), τοῦτ' ἔστι λαμβάνει νέαν πνευματικὴν κλίσιν καὶ δύναμιν εἰς τὸ καλόν. Τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ ὑψηλοῦ τούτου Μυ-

(α) Ματθ. κη, 19. — (β) Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας τῶν λαῶν, λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύωσι, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Πράξ. ιθ, 4. — (γ) Ἰωάν. α, 28, καὶ γ, 23. — (δ) Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Πράξ. ια, 16, καὶ Μάρκ. α, 8. — (ε) Α. Ἰωάν. ε, 6. καὶ Α. Πέτρ. α, 18—19. — (ζ) Τίτ. γ, 5—7. — (η) Ἰωάν. γ, 5.

στηρίου τὸ ὁποῖον ὅστις δὲν λάβῃ, σωτηρίας ἐλπίδα δὲν ἔχει, ὄχι μόνον διότι δὲν ἐβαπτίσθη εἰς τὸ ὕδωρ, ἀλλά, τὸ κυριώτερον, διότι δὲν ἐπίστευσε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (α)· ὅστις δὲ ἀπιστήσῃ καὶ δὲν φυλάξῃ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, κἂν ἐβαπτίσθῃ, θέλει κατακριθῆναι (β).

Σημ. Β'. Εἰς τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων ἀντὶ τῆς πίσεως αὐτῶν συντείνει καὶ ἐνσργεῖ ἡ πίστις τῶν γονέων καὶ τῶν προσφερόντων αὐτὰ ἀναδόχων. Οὗτοι ὅμως χρέος ἔχουσιν ἄφευκτον νὰ τὰ διδάσκωσι τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν, εὐθὺς ἀφ' οὗ ἔλθωσιν εἰς ἡλικίαν χωρητικὴν διδασκαλίας, διὰ νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ εἰς τὴν συναρμολογίαν τῶν μελῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας (γ). Ὅτι δὲ τὸ βάπτισμα τῶν χριστιανικῶν νηπίων εἶναι σωτήριο καὶ ἀποδοτικόν εἰς τὸν Θεόν, βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες βαπτίζοντες οἰκογενεῖας ὁλοκλήρους ἐβάπτισον συνάμα καὶ νήπια (δ), καὶ διότι ἐγεννήθησαν ἀπὸ πιστοῦς γονεῖς εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ διαθήκην, καὶ τέλος ἀπὸ τὴν περὶ τῶν νηπίων ἀπόφασιν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις εὐλογήσας αὐτὰ, εἶπεν ὅτι «τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (ε), ὡς ἀκάκων δηλονότι καὶ ἀθῶων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας καὶ τῶν λοιπῶν ἁμαρτημάτων τὸν μῶμον. Ἐκ τούτου βεβαιώνεται καὶ ὅτι τὰ ἀβάπτιστα νήπια τελευτῶντα καίτοι οὐ κολάζονται ὡς προαιρετικῆς ἁμαρτίας καθαρεύοντα, τῆς γε μὴν οὐρανοῦ βασιλείας οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς μὴ καθαρθέντα διὰ τοῦ θεοῦ λουτροῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς προπα-

(α) Αὐτ. αὐτόθι καὶ στίχ. 36. — (β) Μάρκ. ις, 16. — (γ) Βλ. Διονύσιον Ἀρεοπαγ. Ἐκκλησ. ἱεραρχ. κεφ. β. σελ. 114 καὶ 124. Σημείωσαι δὲ ὅτι οἱ ἀνάδοχοι ἐγγυώμενοι ἔμπροσθεν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα στηρίξουσιν τὸν βαπτιζόμενον ἐν τῇ πίστει ὀφείλουσιν εἶναι ὀρθόδοξοι. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀπηγόρευσε τὴν πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰσαχθεῖσαν κατάχρησιν, καθ' ἣν γίνονται ἑτερόδοξοι οἱ ἀνάδοχοι ὀρθοδόξων τέκνων, ὡς ἀντικειμένην τοῖς παραδεδομένοις παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Καταδικάζεται δὲ προσέτι καὶ ἡ τῶν πλειόνων ἀναδόχων εἰσαγωγή εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς ἀντικειμένη ὅλος εἰς τε τοὺς κανόνας καὶ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (Βλ. Κ. Οἰκονόμ. Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησ. Συγγράμ. Τόμ. Β. σελ. 344). Καίτοι τοῦτ' ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας χάριν κοσμικῶν συμφερόντων. Ὅθεν κατακρίνων ταύτην τὴν συνήθειαν ὁ θεολογικώτατος Ἰωσήφ ὁ Βρυένιος (Τόμ. Γ'. σελ. 406. ἐκδ. Εὐγεν.) κελεύει καλεῖν ἀνάδοχον «ἐν αἰνῶνι ἀρετῶν, κἂν πτωχὸς ᾖ». Σημ. Ἐκδ.

(δ) Πράξ. ις, 32—33. Α. Κορινθ. α, 16 κτλ. — (ε) Ματθ. ιθ, 14.

τορικῆς ἁμαρτίας, καὶ μὴ τυχόντα τῆς πνευματικῆς ἐναγεννήσεως (α)· «Ἐὰν γὰρ (φησὶ) μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (β).

§. κβ'. Τὸ Χρίσμα εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς μὲ τὸ μύρον χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ ἤδη βαπτισθέντος ἐπιχέει εἰς αὐτὸν ἀοράτως τὸ πνευματικὸν μύρον, ἦγουν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Σημ. Α'. Τὸ Μυστήριον τοῦτο τελεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐθὺς μετὰ τὸ Βάπτισμα, χρίοντος τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος μὲ μύρον καὶ ἐπιλέγοντος ταῦτα τὰ λόγια, « Σ φ ρ α γ ῖ ς δ ω ρ ε ᾶ ς Π ν ε ὑ μ α τ ο ς ἁ γ ῖ ο υ ». Διὰ ταύτης τῆς ἱεροτελεστίας ἐπιφοιτᾷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὸν βαπτισθέντα, καὶ σφραγίζει καὶ βεβαιώνει τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος χάριν (γ), καθὼς ἐπεφοίτα εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ. Τὸ Χρίσμα μετεχειρίσθη ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς πρώτους αὐτῆς ἀκρόμῃ αἰῶνας ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἤδη βαπτισθέντων πιστῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἐλάμβανον οὗτοι τὸ ἅγιον Πνεῦμα (δ).

Σημ. Β'. Ἡ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται προσέτι τὸ Χρίσμα καὶ εἰς τοὺς ἐξομώσαντας καὶ ἐπιστρέφοντας Χριστιανούς καὶ εἰς τοὺς αἰρετικούς βεβαπτισμένους ὄντας κατὰ τὸ δόγμα αὐτῶν, ὅταν προσέρχωνται εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν· καὶ διὰ τοῦ ὄρατοῦ τούτου σημείου συγκαταλέγει καὶ τούτους μὲ τὰ μέλη τῆς Ὄρθοδόξου κοινότητος (ε).

§. κγ'. Ἡ ἁγία Εὐχαριστία ἢ Μετάληψις εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου μεταλαμβάνει ὁ πιστὸς ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

(α) Οἱ δὲ οὐδέ εἰσιν ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι (τὸ βάπτισμα) ἢ διὰ νηπιό-
τητα τυχόν ἢ τινα τελείως ἀκούσιον περιπέτειαν... καὶ ἠγῶμαι... τούτους μῆτε
δοξασθήσεσθαι μῆτε κολασθήσεσθαι περὶ (γρ. παρὰ) τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφρα-
γίστους μὲν, ἀπρηήρους δέ, ἀλλὰ [καὶ] παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν ἢ δράσαν-
τας. Γρηγορ. Ναζ. Λόγ. μ'. σελ. 653. — (β) Ἰωάν. γ, 5.

(γ) Β. Κορινθ. α, 21—22. — (δ) Πράξ. ἡ, 17.

(ε) Τίνες τῶν αἰρετικῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν προσερχόμενοι βαπτίζονται,
καὶ τίνες μόνον χρίονται, διδάσκουσιν οἱ ἱεροὶ Κανόνες· οἷον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνό-
δου ὁ ιθ', τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ὁ ζ', τῆς ς', Συνόδου ὁ κέ, τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ 6', ὁ
ἦ, Βασιλείου ὁ μζ', κτλ.

Σημ. Α'. Τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο Μυστήριον διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διηγείται ἐφεξῆς τρόπον (α)· «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ». Ἡ εἰς τοὺς Ἀποστόλους γενομένη αὕτη διαταγὴ ἀποτείνεται ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη τὸ δεῖπνον τοῦτο πρόγευμα ἐκείνου τοῦ οὐρανοῦ δείπνου, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅπου θέλουσιν ἀπολαύσει αἰώνιον μακαριότητα ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς (β)· καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ῥητῶς παρήγγειλε νὰ γίνηται τὸ Μυστήριον τοῦτο, «Ἄ χ ρ ι ς ο ὕ ἂ ν ἔ λ θ ῃ», διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἐντεῦθεν εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ ἱερουργῇ τὸ Μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, εἰμὴ καθὼς τὸ διέταξεν ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός. Αὐτὸς ἔλαβεν τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον μὲ τὸν οἶνον εἰς τὰς ἀγίας αὐτοῦ χεῖρας, καὶ προσευχηθεὶς εὐλόγησε καὶ εὐχαρίστησε τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα· ἔπειτα κλάσας τὸν ἄρτον εἰς κομμάτια, τὸν διεμέρισεν εἰς τοὺς μαθητάς του, ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸ ποτήριον προσέταξε νὰ πῶσιν ἅπαντες. Ἀπαρχλλάκτως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἱερουργεῖ τὸ Μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Εὐθὺς ἀφ' οὗ συναθροισθῆ ἡ κοινότης τῶν πιστῶν, ψάλλονται εἰς δοξολογίαν τοῦ ὑψίστου οἱ Ψαλμοὶ καὶ προσεύχονται κοινῶς οἱ πιστοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ἐτελείωσαν τὸν δεῖπνον τὸν μυστικὸν μὲ κατάλληλον θεῖον ὕμνον (γ). Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς ἄρχεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ νὰ δοξολογῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα, διηγούμενος τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας του, ἐξαιρέτως δὲ τὴν διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ἀπολύτρωσιν τῶν πιστῶν, καὶ εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀγαθότητα ἐξ ὀνόματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλούμενος ἐπ' αὐτὰ τὸ πανάγιον

(α) Α. Κορινθ. ια, 22—26. — (β) Λουκ. κβ, 16. Ματθ. κς, 29 Μάρκ. ιδ, 25, — (γ) Ματθ. κς, 30.

Πνεῦμα, καὶ πρῶτον αὐτὸς μεταλαμβάνει τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἔπειτα τὴν μεταδίδει καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη.

Σημ. Β'. Πᾶς Χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτικῶς, ὅτι, ἐν ᾧ μεταλαμβάνει τὸν ἁγιασμένον ἄρτον τοῦ Μυστηρίου, μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφορῶν παθῶν καὶ ἐθυσιάσθη δι' ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ ὡσαύτως καὶ ἐν ᾧ μεταλαμβάνει τὸν ἁγιασμένον οἶνον τοῦ ζωηφόρου ποτηρίου, μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ τὴν παναγίαν αὐτοῦ πλευρὰν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Οὕτω μᾶς βεβαιώνει ὁ Χριστὸς αὐτός, περὶ μὲν τοῦ ἄρτου εἰπὼν «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου», περὶ δὲ τοῦ οἴνου «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου» (α). Ὁ σκοπὸς τούτου τοῦ Μυστηρίου ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ φυλάττωσιν οἱ πιστοὶ ζῶσαν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ πηγάσασαν σωτηρίαν τοῦ κόσμου (β). Διπλοῦν δὲ εἶναι τὸ ἐκ τῆς μεταλήψεως ὄφελος τῶν πιστῶν· α.) δι' αὐτῆς γινόμεθα ἐν πνεῦμα μὲ τὸν Χριστόν (γ), καὶ ἐκ τούτου πληρούμεθα χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς· β.) διὰ τῆς ἁγίας Μεταλήψεως ἁγιαζόμεθα, λαμβάνοντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν (δ).

§. κδ'. Πρῶτον δὲ πρέπει νὰ ἀνακρίνη ἐπιμελῶς τὴν συνείδησίν του, ὅστις μέλλει νὰ κοινωνήσῃ, καὶ ἔπειτα νὰ προσέρχηται εἰς τὴν μετάληψιν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Αποστόλου, «δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω» (Α. Κορινθ. ια, 28).

Σημ. Α'. Διὰ νὰ μεταλάβῃ τις ἀξίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, πρέπει νὰ προετοιμασθῇ διὰ τῆς δοκιμασίας ἑαυτοῦ, ἧγουν πρέπει νὰ ἐξετάσῃ καθ' ἑαυτόν τὴν διαγωγὴν του, ἧγουν τὰς προλαβοῦσας του πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, ἂν συμφωνῶσι μὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν δι' αὐτῶν ἐπλήρωσε τὰ καθήκοντά του, τὰ ὅποια ὑπεσχέθη εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Βαπτίσματος. Ἄν εὕρῃ ὅτι παρέβη εἰς πολλὰ τὸν θεῖον νόμον, πρέπει νὰ λυπηθῇ ἀπὸ καρδίας, καὶ νὰ δράμῃ νὰ φανερώσῃ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τὴν πληγὴν του εἰς τὸν

(α) Ματθ. κς, 26. — (β) Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Α. Κορινθ. ια, 25. — (γ) Ἴωάν. ς, 56. — (δ) Ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἴωάν. ς, 51.

Ἱερέα, θαρρόων εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστεύων ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ πολύτιμος θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἱκανὸς νὰ καθαρῶσιν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνῶσιν ἠνωμένην μετὰ φανερᾶς ὁμολογίας ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κοινω- νίαν ἐπιλέγομεν ταῦτα τὰ λόγια· «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ Μυστήριον τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδιζονται οἱ ψευδεῖς Χριστιανοί, καὶ οἱ φανεροὶ ἀσεβεῖς (α), καὶ οἱ ἀδιόρθωτοι ἁμαρτωλοί, οἵτινες εἰς προσέλ- θωσιν εἰς τὴν κοινωσίαν χωρὶς τῆς προσηκούσης προετοιμασίας, ἐπι- σπῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν θείαν ὀργήν, ὡς καταφρονηταὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ (β).

Σημ. Β'. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύτην τροφήν καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα τὴν Κυριακὴν, ὅποτε καὶ μόνον ἐγίνετο λειτουργία (γ)· ἔπειτα ἐλειτούργουν καὶ ἐκοινῶνουν καὶ τὸ σάββατον (δ)· ἄλλου δὲ τρις τῆς ἐβδομάδος, τὴν τετράδα καὶ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν Κυριακὴν (ε)· ἄλλου δὲ τετράκις, καὶ ταύτας δηλονότι, τὸ σάββατον, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἑρτάς (ζ). Ἐπειτα συνεχίσθη μὲν ἡ λειτουργία καθ' ἡμέραν (η), καθὼς καὶ σήμερον, δὲν μεταλάμ- βανον ὁμῶς καὶ καθ' ἡμέραν οἱ πιστοί· ἀλλ' ἄλλοι μὲν πλειότερας, ἄλ- λοι δὲ ὀλιγωτέρας φορὰς, τοῦλάχιστον δὲ κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς οἱ περισσότεροι (θ). Τὸ εὐσεβὲς τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλη- σίας πρέπει νὰ μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ ψυχραίνηται πρὸς τὸν Χριστὸν ἡ καρδία μας διὰ τὴν σπανίαν τοῦ Μυστηρίου μετάληψιν.

§. κέ. Ἡ Ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον συγχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἱερέως αἱ ἁμαρτίαι τῶν πιστῶν, εἰς οὗτοι τὰς

(α) Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί· μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὄμων ἐμ- προσθεν τῶν χείρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν. Ματθ. ζ, 6. — (β) Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. Α. Κορινθ. ια, 29. — (γ) Ἰουστίν. Μάρτυρος Ἀπολογ. πρὸς Ἀντωνίνον· ἤχημαζε δὲ ὁ θεὸς Ἰουστίνος τὸ 140. — (δ) Αὐγουστίν. ἐπιστ. 118 πρὸς Ἰαννουάρ. — (ε) Ἐπιφάν. Κύπρ. περὶ πίστ. σελ. 465—466. — (ζ) Μέγ. Βασίλ. ἐπιστ. πρὸς Καισάρ. Πατρίκ. — (η) Χρυσόστ. Ὁμιλ. ιζ, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. Ἀμβρόσι. Βιβ. ε, περὶ Μυστηρ. κεφ. δ. — (θ) Χρυσόστ. Ὁμιλ. γ. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ.

ὁμολογήσωσιν εἰλικρινῶς, πιστεύοντες ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ Χριστοῦ.

Σημ. Α' Δὲν εἶναι οὐδεὶς ἀναμάρτητος εἰς τὴν γῆν (α). Ὄταν ὁ χριστιανὸς μετὰ τὸ βάπτισμα πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, δὲν ἔχει ἄλλο μέσον νὰ καθαρῶσθῃ καὶ νὰ ἀναλάβῃ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν παρὰ τὴν μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν (β). Ἡ ἀληθὴς μετάνοια ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ ἐπόμενα: α.) νὰ ἐξομολογήσῃ τις εἰλικρινῶς τὰς ἰδίας τοῦ ἁμαρτίας (γ). β.) νὰ κατηγορήσῃ ἑαυτὸν ὡς ἁμαρτωλὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (δ). γ.) νὰ συλλογίζηται τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἁμαρτία δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ, καὶ νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτικῶς, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός, ἐπροξένησε τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός του εἰς ὅλους τοὺς εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντας καὶ πιστεύοντας θερμῶς (ε). δ.) νὰ κάμῃ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν εἰς τὸ ἐξῆς, διάγων θεαρέστως. Ταῦτα εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ γίνηται ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως διὰ δύο μάλιστα αἰτίας: α.) διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρ' αὐτοῦ πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλὴν περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας (ζ. καὶ β').) (β καὶ πρώτιστον) διὰ νὰ ἐξαγγείλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἐξομολογούμενον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του ἐν ὀνόματι Χριστοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου (η). Πρέπει δὲ νὰ ἐξομολογήται ὁ χριστιανὸς τῆς ἁμαρτίας του τὸ εἶδος ἀκριβῶς, μὴ αἰσχυρόμενος ν' ἀνακαλύψῃ εἰς ἄνθρωπον σεβάσιμον, ὅτι κακὸν δὲν ἐφοβήθη νὰ πράξῃ ἐνώπιον τῶν ἀγνωσμάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον, μετανοῶν ἤδη, ἐξομολογεῖται αὐτὸ διὰ μέσου τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς του.

(α) Ἐὰν εἴπωμεν Ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν. Α. Ἰωάν. α, 8.
 — (β) Α. Ἰωάν. α, 9. — (γ) Γνωθὶ τὴν ἀδικίαν σου... ἐπιστράφητε υἱοὶ ἀφεστηκότες. Ἰερεμ. γ, 13—14. — (δ) Ἐγὼ εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ. Ψαλμ. λζ, 5. — (ε) Α. Ἰωάν. ε, 15—17. Ῥωμ. ς, 2—11. — (ζ) Ὑμεῖς οἱ Πνευματικοὶ κκαταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος. Γαλάτ. ς, 1. «Ὡσπερ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζομένου (γρ. βαπτιζόμενος) φωτίζεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, οὕτω καὶ ὁ ἐξομολογούμενος ἐν μετανοίᾳ διὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνει τὴν χάριν Χριστοῦ». Μ. Ἄθαν. ἐν Ἀποσπ. ἐκ τῶν κατὰ Νοβατιαν. ἐν Montfaucon Collect. nov. Patrum T. 2. σελ. 183. Paris. 1707. — (η) Ἄγτινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. Ἰωάν. κ, 23.

Σημ. Β'. Ἡ ἔξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται ὁσάκις μᾶς τύπτει ἡ συνειδησις διὰ καμμίαν ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὁσάκις προετοιμαζόμεθα διὰ τὴν θείαν κοινωνίαν. Διετάχθη δὲ ἐξ ἀρχῆς τὸ Μυστήριον τοῦτο ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (α), ἐκλεγούσης ἀνδρας ἱερούς καὶ φρονίμους, νὰ θεραπεύσωσιν ὡς σοφοὶ ἰατροὶ τῶν ἁμαρτανόντων τὰς πληγὰς.

§. κς'. Τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης εἶναι Μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιερόνει διὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ διακόνων τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτήδειον μέλος εἰς τὴν αὐτὴν διακονίαν, διὰ νὰ ἱερουργῇ τὰ μυστήρια καὶ νὰ ποιμαίνῃ τοῦ Χριστοῦ τὸ ποίμνιον.

Σημ. Α'. Εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς Ἐκκλησίας διοίκησιν ἐκλέγει ἡ κοινότης, καὶ διὰ τῆς κοινότητος αὐτὸς ὁ Κύριος, μέλος ἄξιον τῆς ποιμενικῆς ἀξίας, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ διὰ τῶν κατωτέρων βαθμῶν κατὰ τὰξιν χωρῆση, χειροτονεῖται εἰς Ἱερέα ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ὅποῖ εἶναι οἱ Ἐπίσκοποι, ἢ εἰς Ἐπίσκοπον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἐπισκόπους. Ἡ χειροτονία γίνεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐνώπιον τῆς κοινότητος, ἢ ὁποία ἐκφωνεῖ τὸ Ἄ ξ ι ο ς. Τῆς δὲ ἀξιώτητος τοῦ ποιμένου δύω εἶναι μάλισα τὰ χαρακτηριστικά· α.) διαγωγὴ ἀνεπίληπτος· καὶ β.) δύναμις τοῦ διδάσκειν καὶ νοθετεῖν· διότι ὁ ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, πρέπει νὰ ᾗναι τύπος τῶν πιστῶν «ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνεΐᾳ» (6). Ἀλλὰ περὶ τῶν καθηκόντων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἶπομεν τὰ προσήκοντα (§. ιή. Σημ.).

Σημ. Β'. Τῆς χειροτονίας τὸ μὲν ὄμμα εἶναι παλαιὸν Ἑλληνικόν, ἄλλο τι σημαῖνον εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν διὰ τῆς ἐπάρσεως τῶν τοῦ δήμου χειρῶν δηλονότι ἐκλογὴν τῶν χειροτονητῶν λεγομένων ἀρχῶν, οἷον Ταξιαρχῶν καὶ Στρατηγῶν (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ.), ἢ ἀπλῶς τὴν ἀνάνευσιν καὶ κατάνευσιν τοῦ δήμου περὶ τῶν πρακτέων. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου γινομένη πρᾶξις φαίνεται ὅτι ᾗτο ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ συνήθεια· διότι οὕτως ἐχειροτόνησε διάδοχόν του ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἀναγινώ-

(α) Πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. Πράξ. ιθ, 18. καὶ Ἰακώβ. ε, 16. καὶ Μάρκ. α, 5. (6) Α. Τιμοθ. δ, 12, καὶ Β. Τιμοθ. δ, 2. καὶ Ματθ. κη, 20.

σκομεν (Ἄριθ. κζ, 18—23) ἦτο δὲ καὶ αὕτη τύπος τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμετέρας Ἱερωσύνης, ἦτοι τῆς διὰ χειροθεσίας καθιερώσεως τῶν λειτουργῶν τοῦ Κυρίου, ἧτις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν ἀκόμη χρόνων, καὶ ἀδιακόπως διέμεινε μέχρις ἡμῶν. Οὕτως ἀναγινώσκουμεν χειροτονοῦντας τοὺς Ἀποστόλους (Πράξ. ιδ, 23), «Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ» (καὶ Α. Τιμοθ. ε, 22). Ἐντεῦθεν ἔπεται ἄ.) ὅτι ὅσοι δὲν καθιερώθησαν διὰ χειροθεσίας δὲν δύνανται μήτε νὰ ἱερουργῶσι μήτε νὰ διδάσκωσιν ἐπ' Ἐκκλησίας, β.) ὁ Χριστιανὸς χρεωστέϊ νὰ προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας πρὸς τοὺς ἀληθινούς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς τοὺς κοπιῶντας «Ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ» (Α. Τιμοθ. ε, 17), «ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι καὶ μὴ στενάζοντες» (Ἐβρ. ιγ, 17).

§. κζ'. Ὁ Γάμος εἶναι Μυστήριον (α), εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς συνάπτει δύο πρόσωπα, ἄρσεν καὶ θῆλυ, εἰς γάμου κοινωνίαν, παρακαλῶν τὸν Θεὸν νὰ τοὺς εὐλογήσῃ.

Σημ. Α'. Εἰς ταύτην τὴν τελετὴν ἀνὴρ καὶ γυνὴ θέλοντες νὰ συζευχθῶσιν ἐξ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους εἰς γάμον ἀκώλυτον ἀπὸ τοὺς νόμους, συνάπτονται γαμικῶς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ εὐλογουμένου καὶ τελειοῦντος τὴν ἔνωσιν, ἐρχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ γίνηται ὁ γάμος ἔννομος καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν μαρτύρων, καὶ διὰ νὰ συνορῶσιν οἱ νυμφευόμενοι εἰς τίνα καὶ ἐνώπιον τίνος καθυπέσχοντο· καὶ μεθ' ὅλης τῆς Κοινότητος παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὁ ἱερεὺς, διὰ νὰ χαρίζη εἰς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ καρπὸν κοιλίας. Διὰ ταύτης τῆς ἱεροτελεστίας γίνεται ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος σύνδεσμος τῆς

(α) Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐφεσ. ε, 32. [Βλ. καὶ Χρυσόστ. Ἑρμην. αὐτόθ. Τ. Γ. σελ. 216—219, ἔνθα πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ καλοῖς «Εἰδὼς τοίνυν, ἐπιλέγει, ἡλικίον μυστήριόν ἐστιν ὁ γάμος καὶ ἡλικίου πράγματος [δηλονότι τοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συνδέσμου τοῦ Χριστοῦ] τύπος, μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε περὶ τούτου βουλεύου». Ἀληθῶς γὰρ τὸν Χριστὸν ἐμφαίνει ἀνακαινίζοντα τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ δὴ ἡ μὲν τῶν νυμφευομένων ἀγάπη τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγάπησιν τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζει, ἧς τὸ τέλος ἡ ἀγιότης («ἵνα ἡ ἅγια καὶ ἄμωμος») καὶ ἀκεραιότης· διὰ δὲ τῆς θείας χάριτος καὶ τὰ τέκνα ἀγιαζονται κληρονόμοι ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγωγῆς γινόμενα. Σημ. Ἐκδ.]

συμβιωτέσεως τῶν ἀνθρώπων εἰλικρινέστερος καὶ στερεώτερος ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ γίνεται τῷ ὄντι «τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος» (Ἐβρ. ιγ, 4). Δὲν δύναται δὲ νὰ διαμείνῃ ὁ σύνδεσμος οὗτος μεταξὺ περισσοτέρων προσώπων, εἰ μὴ εἰς ἓνα ἄνδρα πρὸς μίαν γυναῖκα (α)· διὰ τοῦτο ὁ χριστιανικὸς νόμος δὲν συγχωρεῖ τὴν πολυγαμίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου δημιουργοῦ, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (β), οὐχὶ ἄρσεν καὶ θηλείας πολλὰς, ἢ θῆλυ καὶ πολλοὺς ἄρσενας.

Σημ. Β'. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ γάμου εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡ διατήρησις· διὰ τοῦτο χρεωστοῦσιν οἱ γαμικῶς συνιμμένοι πρὸς ἀλλήλους νὰ φυλάττωσιν ἀμίαντον τῆς κοίτης των τὴν πίστιν, συνοικοῦντες ὁμοῦ (γ), καὶ ἀγαπῶντες ὁ μὲν ἀνὴρ τὴν γυναῖκα, ὡς τὸ ἴδιον σῶμα (δ), μεταχειριζόμενος αὐτὴν βοηθὸν εἰς τῆς οἰκίας του τὴν συντήρησιν (ε) καὶ φρονίμως οἰκονομῶν τὰς ἀδυναμίας της (ζ), ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἴδιον ἄνδρα ὡς κεφαλὴν (η), ῥυθμίζουσα τὰ ἔθη της κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀρέσκειαν καὶ ὑπομένουσα τὰς ὀργάς του, ἂν τύχῃ, μετὰ πραότητος πνεύματος (θ).

§. κή. Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι Μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς ἀλείφει μὲ ἔλαιον τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸν ἰατρεύσῃ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς.

Σημ. Αὕτη ἡ τελετὴ ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου, «Ἄσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κὰν ἁμαρτίας ἢ πεπονηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ» (Κεφ. ε, 14—15). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου ἔχριον μὲ ἔλαιον τοὺς ἀσθενοῦντας, ὡς φαίνεται εἰς τοῦ Μάρκου τὸ ς, 13.

§. κθ'. Ἐκτὸς τῶν προειρημένων Μυστηρίων ἔχει πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία καὶ τινὰς παραδόσεις καὶ συνηθείας, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ὡς συντελοῦσαι ἢ πρὸς βελτίωσιν ἡθῶν ἢ πρὸς εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας.

(α) Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Γενεσ. 6, 24. — (β) Μάρκ. ι, 6. — (γ) Ἐβρ. ιγ, 4. — (δ) Ἐφεσ. ε, 28. — (ε) Γενέσ. 6, 18. — (ζ) Α. Πέτρ. γ, 7. — (η) Ἐφεσ. ε, 22—24. — (θ) αὐτ. 33, καὶ Α. Πέτρ. γ, 2—5.

Σημ. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διατάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἢ τῶν διαδόχων αὐτῶν πολλὰ ἔθιμα, τὰ ἐποῖα ἐφύλαξεν ὅλη ἡ σεβάσμιος ἀρχαιότης· οὐχὶ διότι ἐξήρτηται ἐξ αὐτῶν ἀναγκαιῶς ἡ σωτηρία ἐκάστου, ἀλλ' ὅτι ὠφελοῦσι τὴν κοινότητα τῶν πιστῶν παντοιοτρόπως, διὰ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ τὰς φυλάττωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ σεβας (α). Τοιαῦται Παραδόσεις εἶναι παραδείγματος γάριν, νὰ φορῶσιν οἱ ἱερεῖς ἐξαιρετον εἶδος ἐνδυμάτων σεμνῶν, ὅταν ἱερουργῶσι. Νὰ ἀνάπτωνται φῶτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς σημεῖον τῆς διαπύρου πστεως. Νὰ θυμιῶμεν λιβανωτὸν εἰς σημεῖον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβάσεως τῶν καθαρῶν καὶ εὐὼ διαστικῶν προσευχῶν μας. Νὰ ἀναδείκνυται ὁ σταυρὸς εἰς σημεῖον τῆς εἰς τὸν σταυρωθέντα πίστεώς μας. Νὰ χαρακτηριζῆ ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς χειρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς εὐλογίαν τῶν εὐσεβῶν. Νὰ ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ βαπτίσματος ἡμῶν. Νὰ στολιζῶνται οἱ ναοὶ μὲ σεμνὰς εἰκόνας, διὰ νὰ μιμῶμεθα τὰ πρωτότυπα βλέποντες αὐτάς. Νὰ ἐορτάζωμεν διαφόρους ἐορτάς, εἰς ἀνάμνησιν τῶν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ἢ τῶν πράξεων ἁγίων ἀνδρῶν, διὰ νὰ διεγειρώμεθα δι' αὐτῶν περισσότερον εἰς τὴν ἀρετὴν, κτλ. Ταύτας καὶ ἄλλας παραδόσεις φυλάττει ἁγίως ἢ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἀποβάλλει ὅμως τὰς δεισιδαιμονίας, αἵτινες ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς εὐσεβείας ἀντιφέροντι εἰς τὴν θείαν Γραφήν, ἢ εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν ἁγίαν ἀρχαιότητα.

ΑΡΘΡΟΝ Ι΄.

§. λ'. Εἰς τὸ δέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως περιέχεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἣτις εἶναι ἡ δικαίωσις ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Σημ. Α'. Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν γίνεται α.) διὰ τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἀδιστακτοῦ πίστεώς μας, ὅστις μᾶς ἐκαθάρισεν ἀφ' ὅλας τὰς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Μυστήρια δέ, καθὼς εἴπομεν (§. κβ' καὶ κγ'), συντείνοντα πρὸς καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν μας εἶναι δύο τὰ

(α) Περὶ τῆς τῶν παραδόσεων ἐσχῶς καὶ τοῦ πρὸς αὐτάς ἐφειλομένου σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλοις αὐτὸς τε ὁ ἀπόστολος Παῦλος «κρατεῖτε, διδάσκει, τὰς παραδόσεις» (Β. Θεσσαλ. β, 15, καὶ Α. Κορινθ. ια, 8) καὶ ὁ Οὐρανοφάντωρ Βασίλειος «τὴν αὐτὴν, λέγει, ἐσχὺν ἔχειν πρὸς τὴν εὐσέθειαν αὐτάς τε καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας (περὶ τοῦ ἁγ. Πνεῦμ. πρὸς Ἀμφιλοχ. κεφ. κζ.) καὶ ὁ Χρυσορρήμων ὁμοίως «παράδοσις ἐστὶ, μὴδὲν πλέον ζῆτει» (Ὁμιλ. δ. εἰς Β. Θεσσαλ.). Σημ. Ἐκδ.

ἐξάιρετα, ἡ Εὐχαριστία καὶ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, τὸ ὁποῖον εἶναι μόνον ἔν, τὸ εὐσεβῶς γινόμενον, καὶ δευτέρον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου δὲν δύναται νὰ γείνη· ὅτι «εἷς ὁ Χριστός, μία ἡ πίστις, ἔν τὸ βάπτισμα τῶν πιστῶν» (Ἐφεσ. δ, 4—16)· Ἑ.) διὰ τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ὑφίστανται εἰς τοῦ θεοῦ νόμου τὴν ἐκπλήρωσιν (α).

Σημ. Β'. Ἐναντία λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἡ αἵρεσις τῶν Ἡμεροεαπτιστῶν καὶ ἄλλων διαφόρων παλαιῶν αἰρετικῶν, οἵτινες βλασφήμως ἐδογματίζον, ὅτι ὁσάκις ἁμαρτήσῃ τις, τοσάκις πρέπει καὶ νὰ βαπτίζηται, ἐν ᾧ τῶν πιστῶν αἱ ἁμαρτίαι καθαρίζονται διὰ τοῦ δευτέρου βαπτίσματος, τῶν ἐκ μετανοίας δακρῦν δηλονότι, κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας.

ΑΡΘΡΟΝ ΙΑ'.

§. λά. Κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον, ὅσοι ἐφύλαξαν τὴν πίστιν ἀμώμητον καὶ ἔπραξαν τὰ ἀγαθὰ, θέλουσιν ἀναστῆν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, ὅσοι δὲ ἔπραξαν τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Σημ. Α'. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς εὐσεβείας γυμνάζεται οὐχὶ μόνον κατὰ ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ σώματος· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ τὸ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ θανάτου καὶ ὑπάγει εἰς τὴν φθοράν, πάλιν ὅμως ἀναστῶν εἰς τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, θελεῖ ἐνωθῆν μετὰ τῆς ψυχῆς, διὰ νὰ ἀπολαύσωσιν ὁμοῦ τὰς ἀμοιβὰς τῶν πράξεων των (β), καὶ νὰ γείνη ἐντελῶς ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ σῶμα δηλονότι καὶ κατὰ ψυχὴν, ἢ εὐδοίμων ἢ ἀθλιος διὰ τὰ ἔργα του. Τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς εἶναι αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, πρῶτος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστὰς καὶ ζῶν εἰς αἰῶνας· διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑμνεῖται. Θέλουσι δὲ ἀναστῆν οὐχὶ μόνον οἱ ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ οἱ πονηροὶ καὶ ἄπιστοι καὶ πιστοὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Χριστοῦ (γ). Τὸ δὲ «οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει» (δ) δηλοῖ μόνον, ὅτι δὲν θέλουσιν ἀναστῆν εἰς κρίσιν καὶ ἀνάστασιν ζωῆς, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν τῆς ἐξηλεγεμένης αὐτῶν ἀσεβείας. Ὡσαύτως καὶ

(α) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ματθ. ζ, 21, καὶ Ἰακώβ. 1, 24. — (β) Β. Κορινθ. ε, 10, καὶ Ἰωάν. ε, 25. — (γ) Ἰωάν. ε, 29. — (δ) Ψαλμ. α, 5.

τὸ «ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται» (α) φανερώνει τὴν ἀπὸ πάσης αὐστηρότητος τοῦ χριστοῦ ἐλευθερίαν τῶν δικαίων. Πῶς δὲ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐφθαρμένου καὶ εἰς χοῦν μεταβλημένου ἀνθρωπίνου σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἰμῶν νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ. Οἱ αὐτοὶ λόγοι, οἵτινες ἀποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, οἱ αὐτοὶ ἐμπειροῦσι καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Ἰπερτέρα δὲ παντὸς ἀνθρωπίνου λόγου εἶναι τῆς θείας Γραφῆς ἡ μαρτυρία. Ἐπειτα τί εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ; Τίς δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ ὕψιστος δημιουργὸς παρήγαγεν εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα; Αὐτὸς οὕτως ὡσαύτως, ἀκατανοήτως δηλονότι καὶ ὑπὲρ λόγον, θέλει ἐπαναγάγει αὐτὰ εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἀφ' οὗ μεταβληθῶσιν εἰς ἕτερον. Τοιαύτην ἀπόδειξιν μεταχειρίζεται ὁ ἀποστόλος Παῦλος, διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀφροσύνην τῶν, ὅσοι διστάζουσι περὶ τούτου· «Ἄλλ' ἔρεϊ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται; Ἄφρον! σὺ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε» (Α. Κορινθ. ιε. 35—38).

— Σημ. Β'. Ἡ κοινὴ ἀνάστασις θέλει συμβῆναι εἰς τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ (β) ὅποτε ὑπὸ Ἀγγέλων σαλπιζόντων μεγάλως ἐγερθέντες ὡς ἐξ ὕπνου ὅλοι οἱ νεκροί, καὶ ἀρπαγέντες «ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα» (Α'. Θεσσαλον. δ, 17), θέλουσι παρασταθῆναι εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι δὲ τότε τύχωσι ζῶντες, «ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγήσονται», οὐχὶ ἀποθανόντες τὸν κοινὸν θάνατον, ἀλλὰ παθόντες ἀπροσδίκητόν τινα καὶ θαυμασίαν ἀλλοίωσιν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου, «Πάντες μὲν οὐ κοιμησόμεθα· πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» (Α. Κορινθ. ιε, 51). Ταύτην δὲ τὴν μυστηριώδη ἀλλοίωσιν περιγράφει θαυμασίως τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς (γ). Διὰ τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης τὰ σώματα τῶν δικαίων γενήσονται ἀ.) ἀφθαρτα καὶ ἀθάνατα, χωρὶς ποτὲ νὰ χωρισθῶσι πλέον ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἢ νὰ πάθωσιν ἄλλην τινὰ μεταβολήν· β.) δεδοξασμένα, ἥτοι θέλουσιν ἔχειν τὰ χαρίσματα ἐνός τινος ἀμαράντου κάλλους εἰς ἡλικίαν τελείαν (δ)· γ.) ἰσχυρά, ἥτοι ἀνάλωτα

(α) Ἰωάν. ε, 24—(β) Ματθ. κδ, 31 καὶ κε, 6.—(γ) Α. Κορινθ. ιε, 42—44, 53. — (δ) Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσι ὡς ὁ ἥλιος, Ματθ. ιγ, 43.

ἀπὸ ἀσθενείας καὶ πάθη, καὶ οὔτε εἰς τῆς νεότητος τὰς ἐλλείψεις, οὔτε εἰς τοῦ γηρατειοῦ τὰς ἀδυναμίας ὑποκείμενα, ἀλλ' ὑγιῆ πάντοτε καὶ εὖρωστα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν μένοντα κατίστασιν· δ') πνευματικὰ ἤγουν τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι χρείαν μήτε τροφῆς, μήτε ὕπνου, μήτε ἀέρος πρὸς ἀναπνοήν, μήτε φορεμάτων, μήτε φωτὸς διὰ νὰ βλέπωσι· διότι αὐτὸς ὁ Κύριος θέλει εἶσθαι εἰς αὐτοὺς «φῶς αἰώνιον» (Ἠσαΐ. ξ, 19)· ε.) δὲν θέλουσιν ἔχειν μήτε γάμου χρείαν καὶ συναφείας σωματικῆς, μηδ' ἄλλης τινοῦ ἀπὸ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονάς (α). Τροσάυτη θέλει εἶσθαι ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως, μετὰ τὴν ὁποίαν θέλουσι παρασταθῆν οἱ ἀναστάντες εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν (§. ιδ).

Σημ. Γ'. Τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν θεϊκότατον δόγμα συντελεῖ πολὺ εἰς παραμυθίαν τῶν θλιψέων τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ μάλιστα τοῦ ἐκ τοῦ θανάτου φόβου· διότι δι' αὐτῷ πληροῦται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπὸ χαρὰν ἄφραστον καὶ βεβαιοτάτην ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, χαρίσματος τῷ ὄντι ἀξιοπρεπεστάτου εἰς τὸ εὐγενέσιμον πάντων τῶν ὄντων, τὸν ἄνθρωπον, καὶ λαμπροτάτου χαρ-κτῆρος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας (β).

ΑΡΘΡΟΝ ΙΒ'.

§. λβ'. Τὸ δωδέκατον καὶ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς βεβαιώνει, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλουσι κληρονομήσειν τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλουσι καταδικασθῆν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Σημ. Α'. Ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποία θέλουσι κληρονομήσειν οἱ δίκαιοι, ὑφίσταται εἰς τὴν μακαριωτάτην κατάστασιν χαρᾶς ἀληθεστάτης, μονιμωτάτης, μεγίστης καὶ παντοτεινῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλει μετέχειν ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις αὐτῶν. Ὁ νοῦς θέλει ἔχειν τὸ καθαρώτατον φῶς τῆς θείας γνώσεως (γ)· διότι ἡ ὑψίστη καὶ μακαριωτάτη θεότης θέλει φανῆν τότε μὲ ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπείρους τελειότητας, καὶ εἰς τὸ φωτεινότατον ἔσοπτρον τῆς θείας σοφίης θέλομεν θεωρήσειν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ἕκαστον εἰς τὴν αὐτοῦ τελειότητα, καθίσαν δύναται νὰ χωρήσῃ ὁ περιορισμένος νοῦς ἡμῶν. Εἰς δὲ τὴν θέλησιν θέλει

(α) Ματθ. κβ, 29. — (β) Ἰωάν. ς, 40. Πράξ. κδ, 15—16.

(γ) Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Α. Κορινθ. ιγ, 12.

βασιλεύσειν τελεία ἀγιωσύνη καὶ ἀτάραχος γαλήνη, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι θέλει παραστήσειν εἰς ἑαυτὸν τὴν Ἐκκλησίαν « Ἐνδοξον, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιοούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἡ ἀγία καὶ ἄμωμος » (Ἐφεσ. ε, 27). Διὰ τῶν δύω τούτων μέσων θέλουσιν ἐνωθῆν οἱ μακάριοι μὲ τὸν Θεόν, ὥστε νὰ ᾔῃαι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καί, διὰ νὰ εἴπω οὕτω, νὰ θεωθῶσιν, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, νὰ ᾔῃαι ὁ Θεὸς εἰς αὐτοὺς « Τὰ πάντα ἐν παῶσιν » (Α. Κόρινθ. ιε, 28)· ἤγουν νὰ ᾔῃαι εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρὰ, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡδονή, εἰς τὰ ὦτα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, ἀνάπαυσις, τροφή, στολή, καὶ « Τὰ πάντα ἐν παῶσιν », κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ἠσαίου (να, 11). Τόσον δὲ μεγαλητέρα θέλει εἶσθαι ἡ αἰώνιος αὐτῆ χαρὰ μας, ὅσον λαμπροτέρα θέλει γίνεσθαι διὰ τῆς συγκατοικίας τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ Προφητῶν, καὶ Ἀποστόλων, καὶ Μαρτύρων, καὶ ὄλων τῶν δικαίων ψυχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συναναστρεφόμενοι θέλομεν συνευφραίνεσθαι αἰώνιως ὑμνοῦντες ἀκαταπαύστως τὸν Θεόν. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν κατάστασιν θέλουσιν εἶσθαι μετὰ τὴν παγκόσμιον κρίσιν αἰώνιως οἱ δίκαιοι, ἤγουν ἐντελῶς ἅγιοι καὶ ἐντελῶς εὐδαίμονες. Τὸ πρῶτον μὲν, διότι δὲν θέλουσιν εἶσθαι πλέον ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἢ τὰ ἐλαττώματα τῆς παρούσης ζωῆς, οὔτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων καὶ τὴν στενοχωρίαν τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς, ἀλλὰ θέλουσιν ἀπολαύειν ἄλλης τινὸς φύσεως ἀγιότητα ὑψηλοτέραν καὶ τελειοτάτην. Τὸ δεύτερον δέ, διότι θέλουσιν εἶσθαι ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ μέτοχοι τῶν ἀνεκφράστων ἐκείνων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτιστον εἶναι τὸ νὰ ᾔῃαι ἠνωμένοι μετὰ τοῦ ἄκρου τῶν ἐφετῶν, τοῦ Θεοῦ. Συμπεραίνω τὸν περὶ τῶν δικαίων λόγον μὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτι « Ὄφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτόίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν » (Α. Κορινθ. β, 9). Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ὡς καταφρονήσαντες τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν καὶ κατασυντριβήσαντες τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, θέλουσιν εἶσθαι εἰς φρικωδεστάτην καὶ ἀθλιωτάτην κατάστασιν (α)· θέλουσιν ἀποβληθῆν αἰώνιως μακρὰν ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ἀκρότατον ἀγαθόν, ἐστερημένοι διηνεκῶς πᾶσαν ἐλπίδα τῆς εὐσπλαγχνίας του· καὶ θέλουσιν ἐξορισθῆν εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαθμοῦ καὶ τοῦ

(α) Ἐβρ. ι, 31. Ἰωάν. ε, 29.

βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων (α), εἰς τὸν τόπον τῶν αἰωνίων βασάνων (β), τῶν ὁποίων μεγίστη θέλει εἶσθαι τῆς ἰδίας αὐτῶν συνειδήσεως ὁ πικρὸς ἔλεγχος, διότι ἡμέλησαν περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ ἐκουσίως ἐστερήθησαν τὸν ἀγαθὸν Θεὸν καὶ δημιουργόν των. Οὕτω λοιπὸν θέλει πληρωθῆν ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, «Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι (οἱ ἀσεβεῖς) εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ματθ. κε, 46).

Σημ. Β'. Τὸ ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἀνήκουσιν εἰς τὸ Γ'. μέρος τῆς Κατηχήσεως, τὴν Ἐλπίδα· διότι ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πίστιν γεννᾶται τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς ἡ Ἐλπίς (γ), τὴν ὁποίαν ἐμψυχώνει καὶ ζωογονεῖ ἡ πράξις τῆς ἀρετῆς δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, ἥτις εἶναι τὸ Β'. μέρος τῆς Κατηχήσεως. Εἰς τοῦτο μεταβαίνοντες εὐθὺς ἤδη, θέλομεν προσαποδώσειν ἀκολούθως καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ τῆς Ἐλπίδος, εἰς τὸ τρίτον καὶ ἔσχατον μέρος τῆς Κατηχήσεως.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρος Β'.

Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

§. α. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι νεκρά (δ).

Σημ. Α'. Μετὰ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Ἐλπίδα εἶναι συνδεδεμένη σφιγκτὰ ἡ Ἀγάπη, ἥτις καθιστάνει ταύτας ἀμφοτέρας ἐνεργοὺς καὶ δραστηρίους, ὡς θεμέλιον οὔσα τῆς θεοσεβοῦς ζωῆς καὶ τῶν ἔργων τῶν καλῶν. Ὅτι δὲ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν εἰς ἕκαστον Χριστιανόν, ἀποδείκνυται μάλιστα ἀπὸ τὰ πέντε ταῦτα· α.) διότι τὰ προστάσει αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον χρεωστοῦμεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ὑπακούωμεν· ἀπαιτεῖ δὲ ὁ θεὸς νόμος ζωὴν σύμφωνον καὶ κατάλληλον πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (ε)· β.) διότι τὰ προστάσει μετὰ τρόπον, ἐκ τοῦ ὁποῖου φαίνεται ἡ ἀνάγκη τοῦ πράσσειν τὸ ἀγαθόν, ἐπειδὴ εἰς μὲν τοὺς ἐναρέτους ὑπόσχηται καὶ πρόσκαιρον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλεῖ αἰώνιον κόλασιν (ζ)· γ.) διότι χρεωστοῦμεν ἄκραν εὐγνωμο-

(α) Ματθ. κε, 41. — (β) Μάρκ. θ, 44. — (γ) Ῥωμ. ε, 1—2. — (δ) Ἰακώβ. 6, 20. — (ε) Ματθ. ζ, 24. — (ζ) Ἰωάν. ιδ, 21, καὶ Ματθ. ε, 19.

σύννη εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα, ὅστις μᾶς ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τὸ μᾶς δικαιοῦσαι καὶ μᾶς ἀναδείξει θερμούς ὁπαδοὺς τῆς ἀρετῆς ὑποσχόμενος ἐξαιρέτως τὸ μᾶς βοηθῆ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων (α· δ·) διότι ὁ περὶ τῶν καλῶν ἔργων διαγορεύων νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι δίκαιος καθ' ἑαυτὸν καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἔμφυτον ἡμῶν συνείδησιν· ε·) διότι τὰ καλὰ ἔργα συντελοῦσιν εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ πλησίον ἡμῶν (β). Ὡστε καὶ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν γρεωστούμενην ὑποταγὴν μας, καὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας τὸ διάφορον, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν εὐγνωμοσύνην μας, καὶ διὰ τὴν ἀγιότητα καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ τοῦ νόμου, καὶ διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ωφελείας τοῦ πλησίον μας ἀληθινὸν ἡμῶν ζῆλον εἴμεθ' ἠναγκασμένοι νὰ πράσσωμεν τὸ ἀγαθόν. Ὅστις λοιπὸν τῶν Χριστιανῶν δὲν περιπατεῖ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ὑβρίζει τὸν Θεόν, ἀρνεῖται τὴν πίστιν, καταφρονεῖ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ στερεῖται τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Σημ. Β'. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ πίστεως μόνης δικαιοῦνεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἔχει νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλο, πᾶρξ εἰς τὴν πίστιν καὶ ἐλπίδα τὴν εἰς Χριστόν, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός, κατὰ τοῦ Ἀποστόλου τὴν μαρτυρίαν, «οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ἀλλ' ὅμως τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλὰ μάλιστα ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν συνιστᾷ· διότι, ἀφ' οὗ διὰ πίστεως δικαιωθῆ ὁ ἄνθρωπος, χρεωστῆ νὰ ἀποδείξῃ ἐξ ἅπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης, καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν πίστιν τοῦ μὲ τὰ καλὰ ἔργα (γ), τὰ ὅποια εἶν' ἐκείνης ἐπακολουθήματα (δ), καὶ χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὁ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθαρῶς ἑαυτῶ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων» (Τίτ. 2, 14).

Σημ. Γ'. Ἐντεθθεν φαίνεται πῶς πρέπει νὰ ἐνοηθῶσι τὰ λόγια

(α) Ῥωμ. 5, 2, 6, — (β) Ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ματθ. 5, 16. — (γ) Ἐφεσ. 2, 8. — (δ) Αὐτ. αὐτ.

ἐκεῖνα τοῦ Ἀποστόλου « οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν » (Ῥωμ. ζ' - 14), καὶ « Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντος ἐν ᾧ κατεχόμεθα » (αὐτ. ζ, 6). Ἐνταῦθα δὲν ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος τὸν θεῖον νόμον, ἄπαγε! ἀλλὰ λέγει ἀ.) ὅτι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ δὲν εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὅστις ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτωλόν· β.) ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὅμως δὲν τὸν παραδίδει εἰς τὴν ἀυστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιάν του καὶ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, τὸ ὅποῖον ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τὸν νόμον.

§. β'. Ὁ θεῖος νόμος δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν κακῶν.

Σημ. Α'. Ὁ νόμος εἶναι διαταγὴ δεικνύουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τί πρέπει νὰ πράττῃ. Ὅ,τι συμφωνεῖ πρὸς τὸν νόμον εἶναι καλὸν ἔργον, εἶναι ἀρετὴ. Ὅ,τι ἐναντιόνοται εἰς τὸν νόμον εἶναι κακόν, εἶναι κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγὴ διορίζουσα τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν ἔργων ἀπὸ τὰ κακὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, διότι μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ αἰῶνος ἀναμαρτητος, καὶ μόνος αὐτὸς διακρίνει, τί εἶναι ἀληθῶς καλὸν ἢ κακόν, καὶ μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὰ πρακτέα ἀπὸ τὰ μὴ τοιαῦτα. Γενικώτερον δὲ τρεῖς τινες χαρακτῆρες διακρίνουσι τὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὰ κακὰ· ἀ.) τὸ νὰ ᾗ·αι σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· β.) τὸ νὰ μαρτυρῇ περὶ αὐτῶν, ὅτι εἶναι καλὰ, ἢ συνείδησις ἡμῶν, ἣτις εἶναι φωνὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ εἶναι ἀδιάπταιστος καὶ πεφωτισμένη, μυστικῶς ἡμᾶς διδάσκουσα τὰ καθήκοντα, καὶ δοκιμάζουσα μὲν τὰ καλὰ, ἐξελέγχουσα δὲ τὰ κακὰ· γ.) τὸ νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς καλὸν σκοπόν, ὅστις ὑφίσταται εἰς δύο τινά, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων μας, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ. Γίνεται δὲ αὕτη διὰ τε τῆς πρὸς τὰς θείας του ἐντολὰς ὑποταγῆς, καὶ τῆς ἀποφυγῆς παντὸς μέσου κακοῦ, τὸ ὅποῖον δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ, διὰ νὰ δοξασθῇ τάχα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι ἔργον ἔχει τούτους τοὺς τρεῖς χαρακτῆρας, εἶναι ἔργον ἀγαθόν. Ὅ,τι δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τούτους, εἶναι κακόν. Διακρίονται δὲ καὶ ἄλλως τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων εἰς τρία, καλὰ, καὶ κακὰ, καὶ ἀδιάφορα. Καὶ τῶν μὲν καλῶν καὶ κακῶν γνωρίσματα εἶναι τὰ εἰρημένα· ἀδιάφορα δὲ εἶναι, ὅσα καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶναι οὔτε καλὰ οὔτε κακὰ· οἷον τὸ τρώγειν, τὸ πίνειν, τὸ ὀμιλεῖν. Τὰ καλὰ δύνανται νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς κακὰ, ὅταν γίνωνται μὲ κακὸν σκοπόν· οἷον

ὅταν ἐλεῆ τις διὰ κενοδοξίαν (α). Τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν γίνονται ἀνωφελῆ, ὅταν πράττωνται διὰ φυσικὴν ἀνάγκην, ἢ διὰ φόβον καὶ βίαν· οἷον τὸ νὰ νήφη τις ἢ νὰ μακροθυμῆ, μόνον διότι δὲν δύναται νὰ μεθύσῃ ἢ νὰ ἐκδικηθῆ. Τὰ κακὰ δὲν δύνανται οὐδέποτε νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς καλὰ, κἄν φαίνωνται, ὅτι γίνονται διὰ καλὸν σκοπὸν· οἷον τὸ νὰ κλέψῃ τις διὰ νὰ δώσῃ ἐλεημοσύνην· διὰ τοῦτο δὲν εἶναι συγκεχωρημένα νὰ πράττωνται δι' οὐδεμίαν πρόφασιν. Τὰ δὲ ἀδιάφορα τέλος κατὰ τὴν χρῆσιν δύνανται νὰ μεταμορφωθῶσι πολλακίς εἰς καλὰ, ἢ κακὰ· διὰ τοῦτο πρέπει ἕκαστος, ὅσον δύναται, νὰ πράττῃ «εἰς δόξαν Θεοῦ» (β), τοὺς δύο τούτους κανόνας κρατῶν· α.) νὰ ἀπέχη ἀπὸ πᾶν ὅ,τι σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν του· β.) νὰ μὴ μεταχειρίζεται πρὸς πᾶν ἀκράτως τὴν ἐλευθερίαν του. Εἶναι ἔργα συγκεχωρημένα, τὰ ὅποια δὲν συμφέρει νὰ πράττωμεν, διὰ τὸν φόβον μήπως ἐξ αὐτῶν ἀνεπαισθήτως ὀλισθήσωμεν εἰς ἁμαρτίαν (γ).

Σημ. Β'. Οἱ λόγοι εἶναι τῶν ἔργων σκιαί, καὶ πολλακίς ἀχώριστοι ὀπαδοί· τῶν δὲ λόγων καὶ τῶν ἔργων προηγούνται οἱ λογισμοί· διὰ τοῦτο μὲ τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ ἔργα συνεπινοοῦνται καὶ οἱ καλοὶ ἢ κακοὶ λόγοι καὶ λογισμοί· διὰ τοῦτο ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ κανονίζει ἐπίσης καὶ τούτους, καθὼς καὶ τὰ ἔργα, καὶ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ πρώτιστα τῆς καρδίας τὴν καθαρότητα (δ). Ἐπεταί λοιπόν, ὅτι καὶ λόγοι καὶ λογισμοὶ δύνανται νὰ ἀποβῶσιν ἐξαιρέτοι ἀρεταί, ἢ βαρῦτατα ἁμαρτήματα.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Β'.

§. γ'. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου, περιέχεται δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπομένους δέκα ἐντολάς τῆς Δεκαλόγου, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν (ε).

Α'. Ἐγὼ εἶμι κύριος ὁ Θεός σου. Οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Β'. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς.

Γ'. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ

(α) Ματθ. ς, 1—16. — (β) Α'. Κορινθ. ι, 31. — (γ) Αὐτ. αὐτ. 23. — (δ) Μάρκ. ζ, 20—23. — (ε) Ἐξὸδ. κ, 2—17.

μη καθαρῖσει κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Δ'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, τοῦ ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ε'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

Ζ'. Οὐ φονεύσεις.

Ζ'. Οὐ μοιχεύσεις.

Η'. Οὐ κλέψεις.

Θ'. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ι'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.

Σημ. Α'. Εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας εἶναι τετυπωμένος ὁ θεῖος νόμος, ἤγουν ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν. Ὅσον ἂν ᾔναι τις ἀμαθής, γνωρίζει ὅτι εἶναι καλὸν τὸ λατρεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὸ τιμᾶν τοὺς γονεῖς, τὸ εὐχαριστεῖν τοὺς εὐεργέτας, τὸ βοηθεῖν τὸν πλησίον, καὶ ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἶναι κακόν τὸ βλασφημεῖν τὸν Θεόν, τὸ κακοποιεῖν τὸν πλησίον καὶ τὰ ταιαῦτα· οὐδεὶς ἀμφιβάλλει διὰ τὰ δὺω ταῦτα ἀξιώματα, « Ὅ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης », καὶ « Ὅπως θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ποιεῖτε καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς ὁμοίως ». δηλαδή, α.) ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ κάμνωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, μὴ κάμνε μὴδὲ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους· καὶ β.) ὅ,τι θέλεις νὰ κάμνωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, κάμνε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον εἶναι ἀξίωμα τοῦ δικαίου· τὸ δεύτερον εἶναι ἀξίωμα τοῦ καθῆκοντος. Ἀπὸ ταῦτα τὰ δὺω ἀξιώματα πηγάζει καὶ τρίτον ἀξίωμα, τὸ τοῦ τιμίου λεγόμενον, ἤγουν ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς ἑαυτούς, πράττε καὶ σὺ πρὸς σεαυτόν. Οὗτος ὁ νόμος ὀνομάζεται Φυσικός καὶ Ἐμφυτος, καὶ ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν κάμνει τις περὶ ἑαυτοῦ κατὰ τούτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται Συνείδησις. Ὁρίζεται δὲ ἡ Συνείδησις ἐν ἐργείᾳ τῆς ψυχῆς· διὰ τῆς ὁποίας κρίνει, ἂν αἰ πράξεις αὐτῆς ᾔναι σύμφωνοι πρὸς τὸν νόμον ἢ

οὐ χί. Εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην κάμνει ἡ ψυχὴ τέλειον συλλογισμόν, τοῦ ὁποίου μείζων πρότασις εἶναι ὁ νόμος, καὶ ἐλάσσων ἡ πρᾶξις, καὶ συμπέρασμα ἡ ψῆφος περὶ τῆς πράξεως. π. χ. ὁ νόμος λέγει, ὁ κ λ ε π τ ω ν ἄ μ α ρ τ ἄ ν ε ι, ἰδοὺ ἡ πρώτη πρότασις· ἐ γ ὼ ἔ χ λ ε ψ α, λέγει ἡ συνειδήσις, ἰδοὺ ἡ δευτέρα· λ ο ι π ὶ ν ἄ μ α ρ τ ἄ ν ω, ἰδοὺ τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑαυτῆς ἐπιφέρει πάλιν ἡ συνειδήσις, διὰ τοῦτο αὕτη ὀνομάζεται κανὼν τῶν πράξεων, κατήγορος, μάρτυς καὶ κριτής (α), ὡς ἀνταμείβουσα μὲν τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττη τὸ καλόν, μὲ χαρὰν παντοτεινήν, ἧτις εἶναι φυσικὴ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, τιμωροῦσα δὲ πάλιν ἐξ ἐναντίας καὶ κεντῶσα τὴν καρδίαν, ὅταν πράττη τὸ κακόν, μὲ λύπην πικράν, ἧτις εἶναι κόλασις τῆς κακίας.

Σημ. Β'. Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τὸν Ἰσραὴλ (β), ἤτοι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφάνερωσε δι' αὐτῶν τὴν θείαν αὐτοῦ βουλήν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ Μωϋσέως ἔδωκε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ τοὺς διδάξῃ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀγιότητος καὶ δικαιοσύνης. Τριπλοῦς δὲ ἦτο ὁ νόμος οὗτος, Ἰ ε ρ ο υ ρ γ ι κ ὸ ς, καὶ Π ο λ ι τ ι κ ὸ ς, καὶ Ἠ θ ι κ ὸ ς. Ὁ ἱερουργικὸς ἀπέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας, τύπος ὧν καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν διὰ τοῦτο καὶ κατηργήθη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ πολιτικὸς περιεῖχεν ὅσας διαταγὰς ἔπρεπε νὰ φυλάξῃ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, καθὼς ἀπῆτει ἡ πολιτικὴ του τότε διοίκησις· διὰ τοῦτο δὲν ὑποχρεόνει εἰς ἑαυτὸν οὐδὲν ἄλλο ἔθνος, εἰμὴ τὸ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ ἠθικὸς νόμος περιέχει τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα τὰ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ἑαυτόν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον· διὰ τοῦτο εἶναι ἀμετάβλητος, καὶ αἰώνιος, καὶ ὑποχρεόνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ φυλάττωσιν αὐτόν, καὶ τότε μᾶλλον, ὅσον εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἔκτυπον ὧν καὶ ἀντίγραφον τρόπον τινὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου· ἐπειδὴ δὲν περιέχει οὐδεμίαν διαταγὴν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πεπληροφορημένη ἡ συνειδήσις ἐκάστου. ἠθέλησε δὲ ὁ Θεὸς νὰ φανερώσῃ καὶ ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον, α.) διὰ νὰ δείξῃ φανερά, πόσον εἶναι ἀναγκαῖαι αὗται αἱ ἐντολαί, τῶν ὁποίων αὐτὸς ἦτο δοτὴρ, καὶ β.) διὰ τὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταστήσειν ὁ ἄνθρωπος, ἐλεεινὴν κατάστασιν ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας τυφλούμενος πολλάκις νομίζει καλὰ τὰ

(α) Ῥωμ. 6, 14. — (β) Ἐξῆδ. ιθ.

ἀμαρτήματά του, καὶ ὀνομάζει ἀρετὴν τὴν κακίαν, καὶ ἀντιστρόφως κακίαν τὴν ἀρετὴν, λέγων, λόγου χάριν, τὴν μὲν εὐσέθειαν δεισιδαιμονίαν, τὴν δὲ θρασύτητα μεγαλοψυχίαν, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐγράφη ὁ θεῖος νόμος, διὰ νὰ βλέπη ὁ ἄνθρωπος ὡς εἰς ἔσπτρον πάντοτε εἰς αὐτόν, τί πρέπει νὰ πράττη, καὶ τί ν' ἀποφεύγῃ.

Σημ. Γ'. Εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ θείου νόμου συνεργεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τῆς ὁποίας πλανᾶται ὁ ἄνθρωπος. Δὲν δύναται δὲ οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς θνητοὺς ἐντελῶς νὰ τὸν ἐκπληρώσῃ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ τοῦτο ὅλοι χρῆζομεν τοῦ θείου ἐλέους, ὡς παραβαίνοντες τὸν νόμον πυκνά. Διακρίνονται δὲ οἱ εὐσυνείδητοι παραβάται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σημείων· α.) οἱ εὐσυνείδητοι ἀπέχονται ἀπὸ τὰς βαρεῖας παραβάσεις καὶ ἀμαρτίας· ὡς βλασφημίαν, ἀδικίαν, κτλ. β.) δὲν ἀμαρτάνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ βουλήs καὶ ἐξεπίτηδες, ὡς οἱ πονηροί, ἀλλ' ἤτοι ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐξ ἀπάτης· γ.) μετὰ τὴν ἀμαρτίαν μετανουοῦσιν εὐθύς, καὶ διορθώνονται. δ.) ἀποφεύγουσι τὰς ἐκ τῆς ἕξεως ἀμαρτίας, καὶ σπουδάζουσι νὰ τὰς ἀποβάλλωσιν, ἐν ᾧ οἱ πονηροὶ ἐπιμένουσιν εἰς αὐτὰς ἀδιόρθωτοι μέχρι τέλους. Τέσσαρα ὡσαύτως εἶναι τὰ σημεῖα τῆς εἰς τὸν θεῖον νόμον ἀληθινῆς ὑποταγῆs, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ποιῶντας τὸ θέλημά του· α.) εἰ λ ι κ ρ ι ν ῆ s ὑποταγὴ εἰς τὰς ἐντολάς, οὐχὶ ἐκ βίας καὶ δυναστείας, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας μετὰ χαρῆs γινομένη. β.) γ ε ν ι κ ῆ ἀποταγή, ἤτοι ἀποφυγὴ ἀφ' ὅλαs τὰς ἀμαρτίας (α), καὶ συνουκείωσιs πρὸς ὅλαs τὰς ἀρετὰς κατὰ τὸ δυνατόν (β). γ.) ἐ π ι μ ο ν ῆ εἰς τὴν πράξιν τῆς ἀρετῆs (γ). δ.) σ π ο υ δ ῆ εἰς τὴν κατ' ἀρετὴν τελειώσιν, ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς τὸν ἄνθρωπον (δ).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Γ'.

§. δ'. Ὁλος ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιοῦνται εἰς δύο τινά, ἤγουν εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν πλησίον.

Σημ. Α'. Ἡ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσέως περιέχει τὰς δέκα ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην,

(α) Ἰακώβ. 6, 40. — (β) Β'. Πέτρ. α, 5—7. — (γ) Ῥωμ. 6, 7. — (δ) Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι. Ματθ. ε, 48.

καὶ αἱ λοιπαὶ ἕξ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Οὕτω τὰς διήρησεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὁπότε ἀπεκρίθη εἰς τὴν περὶ ἀρετῆς ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, δύο μόνας ἐντολὰς μνημονεύσας, τὴν πρὸς τὸν Θεόν, λέγω, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρέμονται (α). Ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας ἐκεῖνος καὶ τὸν λατρεύει ὀρθῶς, καὶ ἐνασχολεῖται εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ σήμεϊς τῆς βαθυτάτης αὐτοῦ λατρείας πρὸς τὸ ὑψιστον Ὄν. Ὡσαύτως ὅστις ἀγαπᾷ ἀληθῶς τὸν πλησίον, δὲν τὸν βλάπτει κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλὰ καὶ τὸν βοηθεῖ καὶ τὸν τιμᾷ καὶ παντοιοτρόπως σπουδάζει νὰ τὸν ὠφελήσῃ. Ὅστις λοιπὸν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἐπληρώσεν ὅλας τὰς ἐντολάς· διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἡ ἀγάπη πλήρωμα τοῦ νόμου (β), καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (γ).

Σημ. Β'. Μεταξὺ τούτων τῶν δύο μεγάλων ἀρετῶν θεωρεῖται τις ἐναντιότης, ἥτις συμβαίνει ἐνίοτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς αἰκίς δηλονότι δὲν δύνανται ἐν ταυτῷ νὰ ἐκπληρώσωσιν ἀμφοτέρας, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Ὁ φυσικὸς νόμος, λ. χ. ὑποχρεώνει ἕκαστον νὰ τιμᾷ τοὺς γονεῖς, νὰ ἀγαπᾷ τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα, νὰ προνοῆται περὶ τοῦ πλησίον ἀπλῶς· ἀλλ' ὅταν ἡ πρὸς τούτους ἀγάπη βλάβη τὴν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀναγκάζεται τις ἐξ ἅπαντος νὰ κάμῃ ἐν ἐκ τῶν δύο ἢ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν νὰ ἀρνηθῇ, ἢ τούτων τὰ θελήματα ν' ἀθετήσῃ, προτιμότερα ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ ἀγάπη ἢ πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐλπίζεται ἡ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σωτηρία (δ). Ὡσαύτως ὁ φυσικὸς νόμος ὑποχρεώνει ἕκαστον νὰ φυλάττῃ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, φροντίζων περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως· ἀλλ' ἐνίοτε συμβαίνει νὰ μὴ δύναται τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς

(α) Ματθ. κβ, 38. — (β) Ῥωμ. ιγ, 9—10. — (γ) Κολοσσ. γ, 14.

(δ) Ὁ Πλάτων (Κατηχῆς· Μέρους Γ' §. 4) προστίθησι καὶ περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας ὀφειλομένης ὑπακοῆς, ὅτι καὶ ταύτης προτιμητέα ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, συνωδᾷ λέγων πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολήν (Ματθ. κβ, 21), τῶν Ἀποστόλων τὴν πολιτείαν (Βλ. Πράξ. δ, 19, ε, 29. καὶ Ῥωμ. ιγ, 7), τὴν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας ἀπαρέγκλιτον πορείαν καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων τὴν ὁμόφωνον διδασκαλίαν, ἐν οἷς καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς «Οἱ ἀρχόμενοι, φησί, μόνον τοῖς ἄρχουσιν ὀφείλετε πείθεσθαι, ὅσα μὴ τὴν ἐπηγγελμένην ἡμῖν ἐλπίδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀφαιρεῖται» (Ὁμιλ. μβ. §. η. σελ. 14. πρβλ. καὶ σελ. 322. ἡμετ. ἐκδόσι). Συνωδᾷ δὲ τούτοις καὶ ὁ συγγραφεὺς φησιν ἐφεξῆς σελ. 105. Σημ. Ἐκδ.

Θεὸν πίστιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Τίς ἀμφιβάλλει, ὅτι ἔπρεπε τότε νὰ προτιμήσῃ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην περισσότερον παρὰ τῆς προσκαίρου ζωῆς αὐτοῦ τὴν ὀλιγοχρόνιον συντήρησιν; Πάντοτε λοιπὸν ἢ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ εἶναι προτιμητέα παρ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ καλά, ὅταν ταῦτα γίνωνται ἀθεράπευτον ἐμπόδιον εἰς τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ τοῦτο ἐνόει ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἔλεγεν. «Ἔτις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι» (Λουκ. ιδ, 26). Τοῦτο εἶναι ν' ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ ἑαυτὸν, οὐχὶ ποτε τὸ ν' ἀπαρῆται χωρὶς λόγον, καὶ ἐνίοτε νὰ παραδίδῃ ἑαυτὸν εἰς θάνατον χωρὶς ἀνάγκην, ἐν ᾧ δύναται καὶ ζῶν καὶ συνοικῶν μετὰ τῶν συγγενῶν του νὰ οἰκονομήσῃ καὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐκεῖνων τὴν σωτηρίαν.

Σημ. Γ'. Τοιαύτη τις ἐναντίωσις θεωρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων βαθμῶν τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν πλησίον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα περιέχονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει ν' ἀγαπῶμεν ὅλους τοὺς ἀθρώπους, καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον· ἀλλ' εἶναι πλησίον πλησιέστερος ἄλλου· οὕτω φέρ' εἶπεῖν, ὁ πατὴρ μου ἢ ὁ συγγενὴς μου εἶναι πλησιέστερός μου παρὰ τὸν ξένον, ἢτοι ἀγνώριστον· ὁ ὁμόθρησκός μου παρὰ τὸν ἀλλόπιστον· ὁ ὁμογενὴς μου παρὰ τὸν ἀλλόφυλον· ὁ συμπατριώτης μου παρὰ τὸν ἀλλοδαπῆν· ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος παρὰ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀδιάφορον. Καλόν, εἰν ἡδυνάμην νὰ ἀγαθοποιήσω ὅλους ἐξ ἴσου, ἀλλ' ὅταν τοῦτο ᾖναι ἀδύνατον, πρέπει νὰ προτιμήσω πάντοτε τὸν συγγενῆ καὶ ὁμόφυλον παρὰ τὸν ξένον, τὸν ὀρθόδοξον παρὰ τὸν ἑτεροδόξον κτλ. Ταύτην τὴν διάκρισιν προστάσσει καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅταν λέγῃ «Ἔργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» (Γαλάτ. 5, 10), καὶ «Ἔτις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων» (Α. Τιμόθ. ε. 8). Τὴν αὐτὴν διάκρισιν πρέπει νὰ φυλάττωμεν καὶ μεταξὺ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· διότι ὁ πλησιέστατος εἰς ἑαυτὸν εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι ἐκ φύσεως ἰσχυρά, διὰ τοῦτο καὶ διδασκόμεθα ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς, καὶ οὐχὶ περισσότερον· χρεῖα ὅμως μεγάλης προσοχῆς ἐνταῦθα, μήποτε καταντήσωμεν εἰς ὑπερβολὴν φιλαυτίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγάζουσιν ὀλέθρια πάμπόλλα κακά. Δίδονται δὲ καὶ περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀγάπη τοῦ

κοινοῦ καλοῦ, ὁ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν (α) ἀληθι-
νός καὶ προφανῶς ὠφέλιμος ζῆλος, πρέπει νὰ προτιμᾶται περισσότερον
παρὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην.

Σημ. Δ'. Πρὶν ἔμβωμεν εἰς τὴν μερικὴν τῶν ἐντολῶν θεωρίαν, πρέ-
πει νὰ ἐνθυμίσωμεν τὸν ἀναγνώστην, ὅτι πρὸς ἀκριβῆ αὐτῶν κατανόη-
σιν πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν του τούτους τοὺς τρεῖς κανόνες·
α.) Δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὴν Δεκάλογον κατὰ τὸ γράμμα μόνον ἀ-
πλῶς, μήτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἐννοίαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνας τὰς
ἐξωτερικὰς πράξεις, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτε-
ρικὰς, ἤγουν εἰς τοὺς λογισμοὺς καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας· ὅτι « ὁ νόμος
πνευματικός ἐστι » (Ῥωμ. 7, 14), καὶ πνευματικῶς ἐξηγήθη καὶ ὑπ'
αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ θαυμαστὴν ἐκεί-
νην ὁμιλίαν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους (Ματθ. 5—7). Ὅταν μία τις ἐντολὴ
προστάσῃ μίαν τινα ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐν ταύτῳ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς
κακίαν· καὶ ὁπόταν ῥητῶς ἀπαγορεύῃ μίαν τινα κακίαν, προστάσσει ἐν
ταύτῳ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν, προστάσσει δηλονότι ἐν ταύτῳ καὶ
τὰ ἀποφατικὰ καὶ τὰ καταφατικὰ ἐκάστου καθήκοντα. β.) Ἐπειδὴ αἱ
ἐντολαὶ εἶναι σύντομοι, ὅταν μία τις ἐντολὴ ἀπαγορεύῃ μίαν τινα κα-
κίαν, πρέπει νὰ ἐννοῆται, ὅτι ἀπαγορεύει ἐν ταύτῳ καὶ ὅλους τοὺς βαθ-
μοὺς καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐ-
τῆς κακίας· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν προστάσῃ μίαν τινα ἀρετὴν,
ἡ διαταγὴ κατηγορεῖται κατὰ πάντων ἀπλῶς τῶν καθηκόντων, ὅσα ὑ-
πάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρετὴν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Δ'.

§. ε. Ἡ πρώτη ἐντολή μᾶς διδάσκει νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας, καὶ
νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός· περὶ δὲ τῶν
θείων αὐτοῦ ιδιοτήτων νὰ δεχώμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν, ὅσα μᾶς διδά-
σκει ἡ ἅγια Γραφή.

Σημ. Α'. Ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός, καὶ ποῖαί τινες εἶναι αἱ θεαὶ του
ιδιότητες, ὠμίλησαμεν εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μέρους (Τμῆμ.
Α'. §. α—β). Ἐάν, ὡς ἐκεῖ ἐρρέθη, πιστεύωμεν, καὶ διευθύνωμεν οὕτω
τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν, πληροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολὴν ἐναντίον δὲ
ταύτης τῆς ἐντολῆς ἀμαρτάνουσι,

(α) Ἠσχόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν
μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. Ῥωμ. 8, 3.

α.) Οἱ ἄθεοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ ἀπονενοημένην αὐτῶν δόξαν τολμῶσι νὰ λέγωσιν ἀφρόνως, ὅτι οὐκ ἔστι Θεός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' αὐτὴν ἐναργεστάτη καὶ εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου τετυπωμένη βαθύτατα, ἀμφιβάλλουσι δικαίως πολλοί, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις ἐσωτερικῶς δὲν εἶναι πεπληροφορημένη τὸ ἐναντίον. Μετὰ τῶν ἄθεων συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι ὀνομάζουσι Θεὸν τὸν κόσμον ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

β.) Οἱ πολυθεοί, ὅποιοι πολλοὶ ἐστάθησαν μεταξύ τῶν ἐθνικῶν, νομίσαντες πολλοὺς θεοὺς, καὶ ἀναπλάσαντες εἰς τὴν κτίσιν διαφόρους δεσποτείας ἀλλοκότους· τὸν Δία, φερ' εἰπεῖν, Θεὸν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν Πλούτωνα εἰς τὸν ἄδην, τὴν Ἀφροδίτην θεὰν τῆς ἡδονῆς κτλ.

γ.) Οἱ ἀρνηταὶ τῆς προνοίας, ὅσοι δηλονότι πιστεύουσι μὲν ὅτι εἶναι Θεός, ἀρνούνται ὅμως τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, δοξάζοντες ὅτι κυβερνᾶται ὁ Κόσμος ἀπὸ τυφλῶν αὐτόματων, ἢ ἀπὸ τινος ἀνάγκης ἀναπόδραστον, τὴν ὁποίαν λέγουσιν Εἰμαρμένην. Μετὰ τούτων συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι ὁμολογοῦσι μὲν διὰ λόγων τὴν θείαν πρόνοιαν, ἀρνούνται δ' αὐτὴν διὰ τῶν ἔργων, ζῶντες ὡς νὰ μὴ ἐπίψευον ὅτι θέλει ἀνταμειφθῆν αἰωνίως ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία.

δ.) Οἱ μάγοι, ὅσοι ὑπόσχονται νὰ ὠρελήσωσιν τινὰ ἢ νὰ βλάψωσιν ἐξ ἐναντίας διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Διαβόλου, ψιθυρίζοντες τινὰς λόγους, ἢ ἄλλα μέσα ἐξωτερικὰ μεταχειριζόμενοι διὰ νὰ ἀπατώσιν τοὺς ἀπλουστεροὺς· ὅποια εἶναι αἱ χειρομαντεῖαι, νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ γοητεύματα κοινότερον λεγόμενα, τὰ φυλακτήρια, τὰ περιδέματα, τὰ πτύσματα εἰς τὴν βασκανίαν, τὰ κἀπίσματα εἰς τὰς ἀρρώστιας, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ αἱ κληδόνες τὴν κδ'. Ἰουνίου, ἢ ἀπόθεσις μέρους τινὸς ἐνδύματος ἢ τῶν ὀνύχων εἰς παλαιὰ ἐξωκλήσια, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ὡς δεισιδαιμονικὰ καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων (α) τὰ ἐκωμώδησαν, καὶ ὁ θεῖος νόμος τὰ ἀποβάλλει (β), καὶ τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν γένος φωτιζόμενον προϊόντος τοῦ χρόνου τὰ καταπτύει. Ὅσοι δὲ προστρέχουσι χάριν βοηθείας πρὸς τοὺς τοιού-

(α) Θεόφρ. Χαρακτ. περὶ δεισιδαιμ. καὶ Λουκιαν. Φιλοφ. ἢ ἀπίστ. καὶ Ἀριστοφ. Λυσιστρ. καὶ Πλούτ. καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἄλλοι πολλοί. — (β) Λευϊτ. ιθ, 31 καὶ Δευτερον. ιη, 9—12. καὶ Συνόδ. Τρούλ. Κανόν. ξα, ξβ, ξε, καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρ. Κανόν. κδ. κτλ.

τούς πλάνους, ἐὰν ᾔναί τινες, καὶ οὗτοι ἁμαρτάνουσιν ἐπίσης μὲ ἐκείνους.

ε'.) Οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι δηλονότι παρατηροῦσιν οἰωνομοὺς τινὰς καὶ προμηνύματα, ἀποδίδοντες εἰς πράγματά τινα κρυπτήν δύναμιν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὄνειροκρίται, οἱ ἡμεροκρίται, ὅσοι νομίζοντες ἡμέρας τινὰς δυστυχεῖς φυλάττωνται αὐτάς, ὡς οἱ καρβοκύριοι καὶ ἀγωγιάται νὰ κινῶσιν εἰς ὄρμον τὴν τρίτην τῆς ἐβδομάδος, καὶ αἱ γυναῖκες νὰ γνέθωσι τὴν παρασκευὴν, ὡσαύτως καὶ οἱ οἰωνιζόμενοι ἀπὸ φωνὰς ὀρνέων ἢ σκύλλων, καὶ οἱ δοξάζοντες φάσματα τινὰ, οἷον Ἐξωθείας, καὶ Στοιχεῖα, καὶ Βορβόλακας, καὶ Καλλικανθάρους (ἢ μᾶλλον Καλιγαντάρους (α)), καὶ οἱ τοιοῦτοι. Τούτων δὲ ὅλων χειρότεροι εἶναι οἱ περιορίζοντες τὴν εὐσέθειαν εἰς ἐξωτερικὰς τινὰς πράξεις, οἷον εἰς μακρὰς καὶ ὑποχρεωτικὰς προσευχὰς, μόνον διὰ νὰ νομισθῶσιν ἀπὸ τοὺς ὀρθῶντας ἅγιοι (β), καὶ οἱ ἐλπίζοντες ὑπερηφάνως εἰς τὰς ἰδίαις αὐτῶν ἀγαθοεργίας, κατακρίνοντες δὲ τοὺς ἄλλους, ὡς ὁ Φαρισαῖος τὸν τελῶνην (γ). Οἱ τοιοῦτοι ἐλπίζοντες εἰς ἑαυτοὺς, μακρύνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

ς'.) Οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακὸ δόξοι, οἵτινες κίβδηλεύουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δοξασίας, καὶ πλανῶσι καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, πείθοντες αὐτοὺς νὰ φρονῶσι κακῶς περὶ Θεοῦ.

ζ'.) Οἱ ἐλπίζοντες εἰς ἐξωτερικὰ τινὰ ἑαυτῶν ἀγαθὰ, οἷον πλοῦτον, φρόνησιν, ἀξίωμα καὶ τὰ τοιαῦτα· διότι δὲν συλλογίζονται τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν των ἢ ὑπερηφάνως ἀφ' ἑαυτῶν, ἢ ἀνοήτως ἀπὸ ἀνθρωπῶν ὁμοίων ἑαυτοῖς (δ). Συντόμως δὲ καὶ περιληπτικῶς ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ὅσοι ἢ πεπλανημένως δόξας ἔχουσι περὶ Θεοῦ, ἢ πιστεύουσιν ἐπὶ πλέον καὶ πράγματα ἀσύμφωνα πρὸς τὴν τιμὴν τῆς θείας μεγαλειότητος, ἢ εἶναι προσκεκολλημένοι καὶ ἔχουσι τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ὅλας εἰς τὰ τοῦ κόσμου φθαρτά.

(α) Ἐκ τοῦ λατινικοῦ Caliga, caligatus, caligatarius, εἶδος στρατιωτῶν Ῥωμαίων ὑποδεδεμένων καλίγια· ἐκ τοῦ caligatarius συνετμήθη τὸ Καλιγάταρος, ὡς καὶ τὸ κελίγιον εἰς τὸ καλίγον· «ἐπῆρες τὰ ὀλίγα τὰ καλίγα του» ἢ χυδαία παροιμία φησί.—(β) Ματθ. ιε, 8.—(γ) Λουκ. ιη, 10—14.—(δ) Ἐπικατάρατος ὁ ἀνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρωπον, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῆ ἢ καρδία αὐτοῦ. Ἱερ. ιζ, 5.

Σημ. Β'. Δὲν ἀμαρτάνομεν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, κατὰ τὴν δόξαν αἰρετικῶν τινῶν, διότι ἐπικαλούμεθα τοὺς ἁγίους εἰς βοήθειαν. Ἡ ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τῆν τῶν ἁγίων· διότι ἐκείνη μὲν εἶναι βαθυτάτη ὑπόκλησις εἰς αὐτόν, καὶ καθολικὴ ἐλπίς εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ μόνην μεγαλωσύνην· ἡ δὲ τῶν ἁγίων ἐπίκλησις εἶναι ἔνωσις τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μετὰ τῶν προσευχῶν αὐτῶν, θεμέλιον ἔχουσα τὴν κραταιοτάτην τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα του μεσιτείαν. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοὶ ἔτι ζῶντες προσηύχοντο ὑπὲρ ἄλλων, καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς εἰ πιστοὶ ὑπὲρ τοῦ Πέτρου (α), καὶ ἄλλοι δι' ἄλλους (β). Πολλῶ μᾶλλον προσεύχονται μετὰ θάνατον πλησιέστεροι ὄντες πρὸς Θεόν, καὶ ἠνωμένοι μετ' αὐτοῦ (γ). Ἀμαρτάνουσι δὲ προσφανέστατα ὅσοι ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς ἁγίους τιμὴν ἰσόθεον, ἐλπίζοντες εἰς αὐτοὺς ἐπίσης, καθὼς καὶ εἰς τὸν Θεόν δ' ἄδεισιδαιμονίαν μᾶλλον παρὰ δι' εὐλάβειαν, καὶ τιμῶντες τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισσώτερον πολυλακίς παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων διαφορά εἶναι τόση, ὅση ἔπεται νὰ ᾖναι μεταξὺ ἀπείρου δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος πεπερασμένου. Ἡ μεγίστη τιμὴ, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς ἁγίους, εἶναι τὸ νὰ σπουδαζώμεν νὰ μιμώμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἐορτάζοντες τὰς μνείας των χριστιανικῶς, καὶ ἐλπίζοντες εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν ὁποίον ἤλπισαν καὶ αὐτοί.

Σημ. Γ'. Δύω κανόνες γενικοὶ χρησιμεύουσι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐναντιῶν εἰς αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἀμαρτημάτων α.) νὰ ἀποβάλλῃ τις ὅλας τὰς ματαιὰς προλήψεις, ὅσαι ἢ ἐξ ἀνατροφῆς ἢ ἐκ συναναστροφῆς ἢ ἐξ ἀναγνώσεως ἐπιβλαβῶν βιβλίων κατακρατοῦσι τὴν ψυχὴν του, ἀκολουθῶν ἀντὶ τούτων τὸν ὑγιᾶ καὶ ὀρθὸν λόγον, καὶ ἀνακαθαίρων τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς διὰ μελέτης ὠφελίμων βιβλίων καὶ συναναστροφῆς σοφῶν ἀνδρῶν β.) νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως, ἀκολουθῶν καθ' ὅλα τὸν θεῖον λόγον, ὅστις εἶναι μόνος ἀσφαλῆς πρὸς σωτηρίαν ὁδὸς αὐτῶν ἡ ἀλήθεια ἡ ἀποκαλύψις (β'. Πέτρ. α, 19), καὶ τὸν ὁποῖον ὅσοι δὲν ἀκολουθοῦσι, πλανῶνται εἰς ὀλεθρίους κρημνοὺς τῆς τολμηρᾶς αὐτῶν περιεργείας καὶ δοξοσοφίας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ε'.

§. ζ'. Ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὄλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς θείας λατρείας.

(α) Πράξ. ιβ, 5. — (β) Β. Κορινθ. α, 11. Φιλιπ. α, 4. — (γ) Ἀποκ. ια, 16.

Σημ. Α'. Ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλῖται νεωστὶ τότε ἐξῆλθον τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἐβασίλευεν ἡ πλάνη τῆς θεοποιίας τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ῥητῶς ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν, τὸ νὰ προσκυνῶσι δηλονότι τὰ κτίσματα ὡς Θεόν, διὰ νὰ μὴ πλανηθῶσι, καθὼς οἱ Αἰγύπτιοι (α) καὶ ἄλλα ἔθνη προσκυνοῦντα εἰς μὲν τὸν οὐρανὸν τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα, εἰς δὲ τὴν γῆν τὰ ζῶα, οἶον βόας, γαλαῖς, κροκοδείλους, καὶ τὰ φυτὰ, οἶον σκόροδα, κρίμμουα, κτλ. τῶν ὁποίων τὰ εἰδωλα εἶχον κατεσκευασμένα, καὶ εἰς ταῦτα κλίνοντες τὸ γόνυ προσέφερον τὴν εἰς μόνον τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἀνήκουσαν λατρείαν. Ἀπὸ τὴν βδελυρὰν ταύτην πλάνην μᾶς ἠλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ (β). Εἶναι δὲ ὁμοιοὶ πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

α.) Οἱ φιλήδονοι καὶ φιλόπλουτοι, οἱ μὲν πρῶτοι Θεὸν ἔχοντες τὴν κοιλίαν (γ) καὶ θεραπεύοντες μετ' ἄκρας ἐπιμελείας τὰς αἰσχρὰς αὐτῆς ἐπιθυμίας· οἱ δὲ δεύτεροι λατρεύοντες τὸν Μαρμωνῶν τῆς ἀδικίας (δ), καὶ θυσιάζοντες εἰς τὸ εἶδωλον τῆς πλεονεξίας τὸ δίκαιον τοῦ ἀδελφοῦ των, καὶ τοὺς ταλαιπώρους των ἰθρῶτας εἰς τὸ νὰ συναθροίζωσιν ἀμέτρητον πλοῦτον, ἄχρηστον παντάπασιν εἰς ἀγαθοεργίαν.

β.) Οἱ ὑποκριτικοὶ προσκυνηταί, τῶν ὁποίων αἱ προσευχαὶ ὑφίστανται εἰς λόγους μακροῦς, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς καρδίας, τὰ δὲ ἔργα των εἶναι παντάπασιν ἀσύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους των βδελυρώτατοι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι, ὅσοι σπουδάζουσιν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ φαίνωνται ζηλωταὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ, ζηλωταὶ τῆς πίστεως, ζηλωταὶ τῆς ὠφελείας τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ἀνθρώπων διαλέγονται περὶ πνευματικῶν πραγμάτων, οὐχὶ κατὰ Θεόν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ἢ διὰ κενοδοξίαν. Οἱ αὐτόκλητοι οὗτοι ἀπόστολοι τοῦ Θεοῦ ἀφ' οὗ μεγαλοῦρημονήσωσι σοβαρῶς περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων, στρέφονται ἀκολούθως κατὰ τοῦ πλησίον των καὶ καθυβρίζουσι τοὺς ἀδελφούς των διὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὅποια πολλάκις ὑπόκεινται αὐτοί, καταγινόμενοι εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ὑπολήψεως τοῦ πλησίον των νὰ οἰκοδομήσωσι τὴν ἰδίαν τιμὴν των, καὶ μεταχειριζόμενοι ἀσεβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ

(α) Δεύτερον. δ, 15—19. — (β) Α'. Πέτρ. δ, 3. — (γ) Φίλιπ. γ. 19. — (δ) Κολοσσ. γ, 5.

νά πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· διότι κατὰ τοῦτο μάλιστα διαφέρει ὁ ὑποκριτὴς τοῦ ἀληθοῦς ζηλωτοῦ, καθότι οὗτος μὲν πράττει καὶ διδάσκει τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Θεόν, ὁ δὲ ὑποκριτὴς τὴν διδάσκει πάντοτε, καὶ ἐνίοτε τὴν πράττει, μόνον δι' ἑαυτόν, ἢ γόνυ διὰ κέρδος ἢ ὑπολήψεως, ἢ χρημάτων, ἢ καὶ ἀμφοτέρων συνάμα. Πρὸς τοὺς τοιούτους, ὅταν τρανῶς λαρυγγίζωσι περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων, ἀρμόζει τὸ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ῥηθὲν πρὸς τοὺς ἐξορκιστάς Ἰουδαίους, «Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστέ ; (Πράξ. ιθ, 15).

γ.) Οἱ ὑποκριτικοὶ νηστευταί, οἵτινες νηστεύουσι ἀπὸ τινων βρωμάτων, τρώγουσι δὲ τὰς σάρκας τοῦ ἀδελφοῦ τῶν διὰ τῶν καταλαλιῶν, ἢ μεθύσκονται, καὶ πράττουσιν ἄλλας ἀσεβείας, διὰ τῶν ὁποίων βεβηλῶνται ἡ ἀληθῆς νηστεία, ἣτις εἶναι ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν. Τοιοῦτοι εἶναι ὅσοι τὴν τεσσαρακοστὴν ἐγκρατεύμενοι ἀπὸ καφίν, ἢ καπνόν, γίνονται ἀνομίλητοι, καὶ κατασπαράττουσιν ὡς λυσσῶντες τὸν πλησίον αὐτῶν χάριν εὐλαθείας καὶ τῆς πρὸς τὴν νηστείαν τιμῆς. Εἰς τούτων τὸν ἀριθμὸν ὡσαύτως ὑπάγονται, καὶ ὅσοι στολίζουσιν ἁγίων εἰκόνας καὶ ναοὺς, ἔπειτα καταδυναστεύουσι τοὺς ἀθῶους, ἢ παραμελοῦσιν ἀβοηθήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις, οἵτινες εἶναι «Ναὸς Θεοῦ ζῶντος» ἐν ᾧ ἔπρεπεν, ἂν ἦναι δυνατοί, καὶ ταῦτα νὰ πράττωσι, καὶ ἐκεῖνα ἐξ ἀνάγκης νὰ μὴ ἀφίνωσι (α).

δ.) Οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι ἀπὸ μωρᾶν καὶ πεπηρωμένην τινὰ φαντασίαν ψυχικῆς σωτηρίας ἢ καὶ δι' αἰσχροκέρδειαν ἐνίοτε, ἐπινοοῦσι θαύματα καὶ ὀπτασίας τινὰς καὶ προβόησεις μελλόντων διὰ μέσου τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἢ προσάπτουσιν ἀγιότητά τινα εἰς τοῦτον μᾶλλον ἢ εἰς ἐκείνον τὸν τόπον παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀμαρτάνουσι εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, ὅσοι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν (Ματθ. κγ, 23). [Οὗτοι κατὰ τὴν οὐράνιον ἀλήθειαν σέβονται εἰς μάτην τὸν Θεὸν μόνον μετὰ χεῖλη, καὶ οὐχὶ μετὰ τὴν καρδίαν, διδάσκουσι δὲ ἄλλας διδασκαλίας, ἐντάγματα ἀνθρώπων (Ἠσαΐ. κθ, 13. καὶ Ματθ. ιε, 8—9).

Σημ. Β'. Δὲν εἶναι ἐναντία τῆς ἐντολῆς ταύτης ἡ προσκύνησις τῶν

(α) Ματθ. κγ, 23.

ἀγίων εἰκόνων, μετὰ τὰς ὁποίας στολιζόμεν τοὺς ναοὺς κατὰ τὴν παλαι-
 ᾶν Χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπειδὴ α.) μὲν ζωγραφούμεν οὐχὶ τὸν ἀό-
 ρατον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἐπιφανέντα Σωτῆρα εἰς τὸ εἶδος
 τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ θεράποντας
 β.) δὲ αἱ εἰκόνες δὲν ζωγραφοῦνται διὰ νὰ λατρεύωμεν αὐτάς, ἀλλὰ διὰ
 νὰ διεγείρωσιν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῶν μεγαλειῶν τοῦ Θεοῦ
 καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγίων ἀνδρῶν, ὥστε βλέποντες αὐτῶν τὰ ἔκτυπα νὰ
 παρορμώμεθα πρὸς εὐσέβειαν καὶ ἀγαθοεργίαν γ.) ἢ τῶν εἰκόνων προσ-
 κύνησις δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς, ἤγουν εἰς τὸ σανίδιον ἢ τὸν τοῖ-
 χον, εἰς τὰ χρώματα ἢ τὸν πολυτελεῆ γῦρον, ἀλλ' εἰς τὰ εἰκονιζόμενα
 δι' αὐτῶν πρωτότυπα. Οὕτω φερ' εἶπεῖν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον
 Σταυρόν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν σταυρωθέντα Σωτῆρα τὴν
 πίστιν μου, τὴν καρδίαν μου, τὴν ἐλπίδα μου, τὴν προσκύνησιν αὐτὴν,
 εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μεσιτεύει ἡ εἰκὼν ὡς ἄλλο τι, εἰμὴ ὡς αἰσθητὴ
 παρόρμησις πρὸς τὸ ἔργον τῆς προσκυνήσεως. Αὐτάς δὲ τὰς εἰκόνας
 τιμῶμεν μὲ μόνον τὸν ἀσπασμόν, ἤγουν τὸ φίλημα. Διαφέρει δὲ ἡ πρὸς
 τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος προσκύνησις τῆς πρὸς τὰς τῶν ἀγίων, καθόσον
 οὗτοι διαφέρουσιν ἐκείνου. Ἐκείνη ὑφίσταται εἰς βαθυτάτην ὑπόκλισιν
 τῆς καρδίας ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονιζομένου Δημιουργοῦ καὶ δεσπότου
 τῶν ὄλων αὕτη δὲ εἶναι φανέρωσις τιμῆς χρεωστούμενης πρὸς τοὺς
 ἀγίους, ὡς φίλους Θεοῦ καὶ συγγενῆ μεθ' ἡμῶν μέλη ἐνός καὶ τοῦ
 αὐτοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας.

Σημ. Γ'. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ἡ σωτήριος προσκύνησις τῶν εἰκόνων
 ἐκπίπτει εἰς τὸ ὀλέθριον ἀμάρτημα τῆς εἰδωλολατρείας, α.) ὅπταν ὁ
 προσκυνητὴς προσκυνῆ μόνον αὐτὴν τὴν εἰκόνα προσηλόνων πᾶσαν τὴν
 εὐλάβειαν αὐτοῦ εἰς αὐτήν β.) ὅπταν νομίζῃ ἀγιωτέραν ταύτην τὴν
 εἰκόνα περισσότερον παρ' ἐκείνην, καὶ τιμᾷ τὴν παλαιότεραν μᾶλλον
 ἢ τὴν πολυτελεστέραν ἢ τεχνικωτέραν παρὰ τὴν νεωτέραν καὶ εὐτε-
 λεστέραν, καὶ διὰ τοῦτο κρεμαῖ δύστηνα πέταλα χρυσιδίου ἢ ἀργυριδίου
 εἰς τοὺς ἀνευδρεῖς τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν ἀγίους ἄνδρας καὶ πολλάκις
 εἰς αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, τὸ τολμηρότερον [καίτοι ἄλλως ἢ ἐκ πίστεως
 προσφορὰ τῶν ἀφιερουμένων δώρων ὑπαρχει δεκτὴ εἰς τὸν Θεόν (βλ.
 Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱστορ.) γ.) ὅπταν δὲν θέλῃ νὰ προσευχηθῆ εἰς τόπον,
 ὅπου δὲν εἶναι εἰκόνες, περικλείων τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεὸν εἰς ὄρια
 στενώτατα. Οὗτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι θεοβλαβεῖς Χριστιανὶ προσά-
 πτουσι μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀμωμήτου πίστεως τῶν Ὀρθοδόξων.

Σημ. Α'. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιοῦτων ἀπατῶν δὴ μάλιστα κανόνες εἰς ἕκαστον εὐσεβῆ συντελοῦσι· α) ἐκείνη μόνη ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθῆς λατρεία, ἣτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανοούσης καὶ ἀνυποκρίτου· καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς λατρείας εἶναι ψιλὰ δεῖγματα τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς Θεὸν εὐλαβείας, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν ὠφελουσιν οὐδέν. Διὰ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον ζητεῖ ἀπὸ τοῦς ἀληθινοὺς προσκυνητὰς νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι, (ἤγουν οὐχὶ μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς μάλιστα), καὶ ἀληθείᾳ, (ἤγουν ἀνυποκρίτως (Ἰωάν. δ, 23)· β') νὰ προσέχη εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, βέβαιος ὢν, ὅτι εἰς μόνον αὐτὸν περιέχεται ὁ κανὼν τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. ε, 39).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Γ'.

§. ζ. Ἡ τρίτη ἐντολὴ μᾶς ἀπαγορεύει τὸ νὰ μεταχειριζόμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ καταφρόνησιν τῆς θείας δόξης αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἐναντίας μᾶς διδάσκει τὸν τρόπον τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας.

Σημ. Α'. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἠνωμένη ἡ ὑψίστη αὐτοῦ δόξα, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλουσι τὰ κτίσματα πάντοτε νὰ προσφέρωσι τὸ μέγιστον σέβας. Διχῶς δὲ δύναται νὰ ἐκληφθῇ εἰς μάτην τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἢ διὰ τῆς ἐπιπορείας, ἢ διὰ καταφρονητικῆς ἄλλης καὶ ἀναξίας μεταχειρίσεως. Ἄμαρτάνουσι λοιπὸν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν,

α.) Οἱ βλάσφημοι, οἵτινες προφέρουσι λόγους ἀσχήμονας καὶ βλασφήμους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ λέγοντες τὸν Θεὸν αἴτιον τῶν κακῶν, διότι δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἐπιθυμοῦσιν οἱ γογγύζοντες κατὰ τῆς θείας δικαιοσύνης εἰς τὰς δυστυχίας των· οἱ ψέγοντες τὴν φαρὴν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ὡς ἀπρονόητον, καὶ τολμῶντες νὰ κρίνωσι περὶ τούτων κατὰ τὰς πεπλανημένας αὐτῶν ὑπολήψεις, ἀνακρίνοντες τὴν ἀγίαν Γραφὴν καὶ μὴ παραδεχόμενοι πολλὰ τινὰ τῶν ἐξ αὐτῆς, καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι, οἵτινες καὶ εἰς τὴν παλαιὰν διαθήκην μὲ θάνατον ἐπαιδεύοντο (α), καὶ τῶρα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ὀρθοδόξων ὡς μέλη σεσηπότα καὶ ἀνίατα ἀποκόπτονται, διὰ νὰ μὴ μεταδώσωσι καὶ εἰς ἄλλους τῆς ἰδίας κακίας τὸ μίasma (β).

β.) Οἱ ἐπίορκοι, ὅσοι ἢ ψευδῶς παντάπασιν ὀμνύουσιν, ἢ ἀλη-

(α) Λευϊτ. κδ, 16. — (β) Α'. Κορινθ. ε, 4—11 καὶ Τίτ. γ, 10.

θῶς μὲν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπιτελοῦσιν ὕστερον τὸν ὄρκον, περιπαίζοντες τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, τὸν ὅποιον προσκαλοῦσιν ἔφορον καὶ μάρτυρα τοῦ ὄρκου. Κατὰ τῶν τοιούτων παντελῆ ὄλεθρον ἀπειλεῖ τὸ δρέπανον τῆς θείας ὀργῆς διὰ στόματος τοῦ προφήτου Ζαχαρίου (α).

γ'.) Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης διὰ παραμικρὰ πράγματα ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μεταχειρίζονται πολλάκις οἱ ἀσυνείδητοι καὶ ἐπὶ ἀστεισμῶν καὶ εἰς ἀπρεπεῖς ὁμιλίας.

δ'.) Οἱ ψευδοπροφῆται, ὅσοι προλέγουσιν ἐν ὀνόματι Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, καὶ καυχῶνται ἀποκαλύψεις τινὰς ὀθνεῖας καὶ γόητος νοὸς γεννήματα.

ε'.) Οἱ παραβαίνοντες τὰς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις των, καθῶς, φέρ' εἰπῆν, ὅσοι ὑπόσχονται νὰ ἀφιερῶσωσιν ἐκ τῆς περιουσίας των μέρος εἰς σύστασιν σχολείων ἢ διατροφῆν πτωχῶν, ἢ νὰ ἀφήσωσιν ἁμαρτίαν τινὰ, καὶ ἔπειτα δὲν ἐκπληρῶνουσιν τὴν ὑπόσχεσίν των. Οὐδέποτε ἄλλοτε δὲν εἶναι συγκεχωρημένον νὰ ἀθετῶνται αἱ πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις καὶ ὄρκοι, εἰμὴ ὅταν γίνωνται ἀνοήτως πρὸς ἰδίαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὅποιος ἦτο ὁ ὄρκος τοῦ Ἡρώδου (β), ἡ συμφωνία τῶν ἐπιβούλων τῆς ζωῆς τοῦ Παύλου (γ), καὶ τὰ τούτοις ὅμοια (δ). Εἰς τοιαύτας περιστάσεις προτιμότερον εἶναι νὰ ἀκυρόνηται ὁ ὄρκος, παρά νὰ πράττηται τὸ κακὸν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ χορηγοῦ τῶν ἀγαθῶν Θεοῦ. Κατ' ἄλλον τρόπον ἡ ἁγία Γραφή ῥητῶς ἀπαιτεῖ τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ ὄρκων (ε).

ς'.) Οἱ ζητοῦντες παρὰ Θεοῦ ζητήματα ἀπρεπῆ, οἷον τὸ νὰ συνεργήσῃ εἰς πράξεις αὐτῶν παρανόμους, θέλοντες νὰ κάμωσι σενεργὸν τῶν κακῶν τὸ ὑπεράγαθον Ὄν.

Σημ. Β'. Ἐκ τῶν ῥηθέντων συμπεραίνουσι τινες (ς), ὅτι ὁ νόμιμος ὄρκος εἶναι συγκεχωρημένος, καὶ διατεταγμένος μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν (ζ), ὅστις καὶ αὐτὸς δῆθεν τὸν μετεχειρίσθη πρὸς περισσοτέραν τῶν

(α) Κεφ. ε, 4. — (β) Μαθ. ιδ, 9. — (γ) Πράξ. κγ, 12. — (δ) Βλ. Ὁριγέν. εἰς Μαθ. τόμ. α. εἰς Ἰωάν. τόμ. λβ'. καὶ Ὁμιλ. ιβ'. εἰς Ἱερεμ. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἱερός Θεοφύλακτος (εἰς Μαθ.) «Μανθάνομεν ἐντεῦθεν, ὅτι ἔστιν ὅτε κρείττον ἐπιτορκεῖν, ἢ διὰ τοὺς ὄρκους ἀσεβῆς τι ποιεῖν». — (ε) Ἀριθμ. λ, 2. Δεύτερον. κγ, 24—24. — (ς) Βλ. Πλάτων. Κατηχήσ. Μερ. Γ. §. ζ, 6. — (ζ) Ἐξέδ. κβ, 11. καὶ Δευτερ. ς, 13. Σημειῶσαι δ' ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ συνεχωρεῖτο τοῖς Ἰουδαίοις ὁ ὄρκος εἰς ὡς ἀσθενῶς διακειμένους... ἵνα τῇ τοῦ ὄρκου συνηθείᾳ αὐτὸν (τὸν Θεόν) προσκυνεῖν

ἐπαγγελιῶν του βεβαίωσιν (α), καὶ οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὡσαύτως εἰς τε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν Διαθήκην (β)· διότι πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν αὐτοῖς (τοῖς ἀνθρώποις ἐσὶν) ὄρκος, κατὰ τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν (Ἐβρ. ς, 16). Εἰς δύο δὲ περιστάσεις γίνεται, νομιζουσι, νόμιμος ὁ ὄρκος· α.) ἢ ἐπὶ κριτηρίου ὑπὲρ δικαίας σωτηρίας ἢ ἑαυτοῦ τινος, ἢ τοῦ πλησίον· β.) ἢ κατ' ἀπαίτησιν ἡγεμόνος τινὸς περὶ πραγμάτων οὐχὶ ἐναντίων εἰς τὸν θεῖον νόμον. Τοιοῦτον ὄρκον ὁ Χριστός, λέγουσι, δὲν ἀπαγορεύει, ἀναγκαῖον δηλονότι καὶ νόμιμον, ἀλλὰ ἢ τὸν ψευδῆ, ἢ τὸν μάταιον τὸν περὶ μικρῶν καὶ χωρὶς ἀνάγκης γινόμενον, ἢ τέλος τὸν ἀπρεπῆ, ὅστις δηλονότι γίνεται οὐχὶ εἰς τὸν κριτὴν τῶν ἐννοιῶν Θεόν, ἀλλ' εἰς τὰ κτίσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀφρόνως ὤμνουσιν οἱ Ἰουδαῖοι (γ)· διότι, προσθέτουσι, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν κτισμάτων ὄρκος, κἂν νομίμως γίνηται, εἶναι ὁμοίως ἀπηγορευμένος (δ). Μακάριοι ὅμως εἶναι ὅσοι Χριστιανοὶ εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν ζῶσι τόσοσιν εὐλικρινῶς καὶ δικαίως, ὥστε τὸ Ναὶ τῶν πιστεύεται ὡς ναί, καὶ τὸ Οὐ τῶν ὡς οὐ ἀληθινὸν χωρὶς ἄλλης βεβαιώσεως, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυ-

μόνον διδαχῶσι» (Θεοδώρητ. εἰς Ἱερ. δ, 4), καὶ «ἵνα μὴ κατὰ τῶν εἰδώλων ὁμνύωσι» (Χρυσός. Ὁμιλ. ιζ. εἰς Ματθ. πρὸς Θεοδώρητ. εἰς Δευτερον. ἐρωτ. δ.)· καὶ γὰρ «καὶ φρονεῖν τῆνικαὶστ' ἦν ἔννομον, — νῦν δ' οὐδὲ παίειν. Τοῦ χάριν; — Τόθ' ἢ τελευτῆ τῶν κακῶν ἐκρίνετο, — νῦν καὶ τὸ κινουῖν», κατὰ τὸν Θεολόγον (Γρηγ. Ναζ. πρὸς Πολυδρ.). Πλὴν ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς Παλαιᾶς ἐνιαχοῦ ὑποδείκνυται ἢ ἐν τῷ ἀνωμότῳ τελειότης (βλ. Ὡσηὲ δ, 15. Σεισάχ κγ, 9), εἰς ἣν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτεροι ἀνυψώθησαν διὰ τοῦ φυσικοῦ φωτός, δογματίζοντες ὁ μὲν Μένανδρος « Ὀρκον δὲ φεῦγε, κἂν δικαίως ὁμνύης», ὁ δὲ Χοίριλλος «ὄρκον τ' οὐτ' ἀδικον χρεῶν ἔμμεναι, οὔτε δίκαιον», ὁ δὲ Πλάτων «ὄρκος περὶ παντὸς ἀπέστω», καὶ ἄλλοι ὁμοίως. Σημ. Ἐκδ.

(α) Ἐβρ. ς, 6. Ἄλλ' ἐνταῦθα (ὡς καὶ Γενέσ. κβ, 16. κς, 3. Ἐξῆδ. κβ, 11 κτλ.) κατὰ συγκατάθεσιν ἀνθρωποπαθῶς καὶ οὐ κυρίως ὄρκος ἐπὶ Θεοῦ εἶρηται, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἁγίων Πατέρων μαρτυρίαν. Οὕτως (ἵνα τινῶν ἐπιμνησθῶμεν) ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἀποφαίνεται λέγων «ὡσπερ θυμὸς οὐ θυμὸς ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικὸν καὶ οὐ πάθος ἐστίν· οὕτως οὐδὲ ὄρκος· οὐ γὰρ ὁμνυσι Θεός, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει» (Ἐρμην. εἰς ψαλμ. ρι, 1)· καὶ ὁ τῆς ἀθανασίας πολύτλας ἐπώνυμος ἀνακηρύττει, «ὄρκος Θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστίν, πληροφωρῶν τοὺς ἀκούοντας καὶ πίστιν ἐκάστῳ παρέχων» (Ἐρμην. εἰς Ψαλμ. ρι, 4). πρὸς καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. Ζήτημ. ροδ. σελ. 257. κτλ. Σημ. Ἐκδ.

(β) Β. Κορινθ. α, 23. — (γ) Ματθ. ε, 34—37· καὶ κγ, 16—23. — (δ) Ἰακώβ. ε, 12.

ρίου. Ἄ'Εγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμολογεῖσθε ὅτι ὁ λόγος ὑμῶν, Ναὶ ναί, Οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (α).

Σημ. Γ'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει ἡ ἐντολὴ αὕτη τὴν ἀπρεπῆ μεταχειρίσιν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, μᾶς διδάσκει ἐξ ἐναντίας τὸ προσήκον σέβας, μὲ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὀνομάζωμεν τὸν Θεόν, καὶ γενικῶς τὸν τρόπον τῆς πρὸς αὐτὸν χρεωστούμενης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου λατρείας· εἶναι δὲ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς αὐτὸν ὑποταγῆς, περὶ τῆς ὁποίας εἶπομεν ὀλίγα τινά (Μέρ. Α. Τμήμ. Α. Ἄρθ. Γ.). Τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θείας λατρείας εἶναι δύο, ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι διάπυρος ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ἀένωθῆ μὲ τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι ὄν ἀξιώτατον ἀγάπης, μᾶλλον δὲ ἡ ἀγάπη αὐτῆ (β). Γίνεται δὲ ἡ ἔνωσις αὕτη διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καθαρᾶς μνείας τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἑξ' α.) τὸ ὀρθῶς φρονεῖν περὶ τῆς θείας μεγαλωσύνης, συνημμένον μετὰ

(α) Ματθ. ε. 34—37. πρβλ. καὶ Ἰακώβ. ε, 12. «Πρὸ πάντων δὲ ἀδελφοί μου μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανόν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὄρον· ἡ τῶ δὲ ὑμῶν τὸ Ναὶ καὶ τὸ Οὐ οὐ· ἵνα μὴ ὑποκρίσιν πέσητε». Τὸ δ' ἀνόμοτον ἅπασά τε τῶν θεοπνευστῶν Πατέρων ἡ παναρμόσιος συνίστησι χορεία. (Βλ. Κλήμεντα Ἀλεξανδρ. (Στρωμ. Ζ, η. καὶ Τίς ὁ σωζόμενος πλοῦς. μ.), Ὁριγέν. (Ἐρμην. εἰς Ἱερ. δ, 2), Μ. Ἀθανάσιον (εἰς τὰ πάθ. τοῦ Κυρ. καὶ τὸν Σταυρ. Τ. Α. σελ. 784 καὶ 955); Χρυσόστομ. (εἰς Ἀνδριάντ. Ὁμιλ. ζ, ιδ, ιε. Κατηχ. α. Ὁμιλιζ. εἰς Ματθ.), Φώτιον (Ἀμφιλογ. σελ. 110, 148, 206, 220, 257, 281. ἡμετ. ἐκδ.), Γρηγόρ. Παλαμᾶν (Ὁμιλ. μζ. σελ. 68. νδ. σελ. 183, καὶ Δεκαλόγ. §. γ. σελ. 4. ἐκδ. τοῦ ἀοιδίου Πατρὸς ἡμῶν, ἔνθα ὄρα καὶ τὴν ὑπόσημείωσιν ε.) καὶ ἄλλους συχνοῦς, μεθ' ὧν καὶ τὸν ἀείμνηστον Ν. Θεοτόκην (λόγ. περὶ Ὁρκου ἐν τοῖς Λόγ. εἰς τὴν Ἀγ. Τεσσαρακ. κτλ. σελ. 19—37, ἐν Ἱεροσολύμ. αὐθ), καὶ ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν δογματίζει Ἐκκλησίαν, μόνον «ἐξ ἀνάγκης ἀνεχομένη, εἶγε πρὸς μειζόνων κακῶν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγὴν καὶ οἰκονομίαν ἐπιβάλλοιτο παρὰ τῶν πολιτικῶν νόμων ὄρκος, ὡς μήποτε ὄφελος», ἐπὶ τῶν λαϊκῶν· «τὸν δὲ ἱερὸν αὐτῆς κληρον καὶ τοὺς τὸν σωτήριον τῆς μοιαιδικῆς πολιτείας ζυγὸν ἀραμένους οὔτε κατ' ἴδιαν, οὔτε ἐν τοῖς δικαστηρίοις, κἄν τε ὡς μάρτυρες, κἄν τε ὡς διάδικοι παρατῶσιν, ὄρκον ὀμνύειν οὐτ' ἐπιτρέπει, οὔτ' ἀνέχεται» (βλ. τὴν περὶ ὄρκου Ἐγκύκλ. ἐπιστολ. τῆς μιᾶς ἁγίας Καθολ. καὶ Ἀποστολ. Ἐκκλησ. ἐν Συντάγ. τῶν θείων καὶ ἱερ. Κανόνων Τόμ. ε, σελ. 617—627. ἐκδ. Πάλλη. Πρβλ. καὶ Πηδάλιον σελ. 173, 174, 355, 356. Ἐν Ἀθήναις, 1841, καὶ τοῦ μακαρίτου Κ. Εὐθυβούλου «Ὁ ὀρκιστῆς Φαρμακίδης» κτλ. ἐν Κωνσταντινουπ. 1851). Σημ. Ἐκδ. — (β) Ματθ. κβ, 35.

τῆς ἐξασκήσεως εἰς τοῦ θεοῦ νόμου τὰς ἐντολάς· β'.) ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πλησίασις εἰς τὸν θρόνον τῆς χάριτός του διὰ θερμῆς προσευχῆς· γ'.) ζήλος ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ὀνόματος· δ'.) εὐχάριστος εὐγνωμοσύνη δι' ὅλας τὰς παρ' αὐτοῦ χάριτας, καὶ ἡμετὰ παρῴρησίας κήρυξις καὶ ἐξομολόγησις τῆς ἀληθοῦς πρὸς αὐτὸν λατρείας· ε'.) ἀφιέρωσις πάσης ἐλπίδος εἰς τὴν πατρικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, καὶ παντελῆς ὑποταγὴ μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ ὕψιστα προστάγματα του· ς'.) ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἴση πρὸς ὅσην ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀγαπώμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· διότι, «Ἐάν τις εἴπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῶ, ψεύστης ἐστί» (Α. Ἰωάν. δ, 20).

Ἐναντίαι εἰς ταῦτα τὰς ἀρετὰς εἶναι αἱ ἐπόμεναι κακίαι· α.) ἡ πρὸς Θεὸν ἔχθρα, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· β'.) ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία, ἡ ἀκηδία, ἥτις εἶναι τὸ ν' ἀμελήῃ τις τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας, οἷον τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὴν προσευχὴν, τὴν φροντίσιν εἰς τοὺς θεοὺς ναοὺς, κτλ. γ'.) ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία καὶ γογγυσμός· δ'.) ἡ ἀμετρος πεποιθησις εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ· ε'.) ἡ παντελῆς ἀπόγνωσις. Τὰ δύο ταῦτα καὶ ἀμαρτίαι κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγονται.

Σημ. Δ'. Τὸ δεύτερον οὐπιῶδες μέρος τῆς θείας λατρείας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δουλικός, ἀλλ' υἱικός, ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογίζηται καθ' ἐκάστην ὁ ἄνθρωπος τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλάττηται ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει εἰς ὕβριν καὶ καταφρόνησίν του· εἴαν δὲ πράξῃ τι τοιοῦτον, νὰ λυπῆται· διότι παρώργισε τὸν εὐεργετικὸν αὐτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα. Τοῦ θεοῦ φόβου χαρακτηριστικὰ σημεῖα εἶναι α.) ἡ πνευματικὴ πτωχεΐα, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ ταπεινῶνῃ τις τὸ φρόνημά του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶναι πταιστήτης ἔμπροσθεν τοῦ δικαίου του κριτηρίου. Ἐναντίαι τῆς πνευματικῆς πτωχείας εἶναι ἡ Φαρισαϊκὴ ὑπερηφανία, διὰ τὴν ὁποίαν θαρρῆεῖ τις εἰς τὰς ἀρετὰς του, καὶ ὑψόνεται ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων· β'.) ἡ Μετάνοια, ἥγουν ἡ μετ' ἐλπίδος εἰς τὴν θεῖαν εὐσπλαγχνίαν ὁμολογία τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων, ἥτις, ὅταν γίνηται διὰ στόματος, λέγεται ἐξομολόγησις· Ἐναντίαι εἰς ταύτην εἶναι ἡ ἀμετανοησία, ἥγουν ὁ βαθὺς ὕπνος εἰς τὴν ἀμαρτίαν· γ'.) ἡ νηστεΐα, ἥγουν ἡ δι' ἀποχῆς βρωμάτων χαλίνωσις τῶν παθῶν, ὅταν ἐξαγριόνωνται ἀπὸ τὴν ὑπέμετρον τροφὴν καὶ τρυ-

φὴν (α)· εἰς ταύτην ἐναντία εἶναι ἡ ἀκολασία, ἤγουν ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία εἰς τὰς τοῦ σώματος ὀρέξεις, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ἡ ἀκρασία, καὶ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ βαρύνοντα τὸν νοῦν ἀμαρτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς παραγγέλλει νὰ φυλαττώμεθα ὁ Σωτὴρ (β)· δ' ἡ ἄρνησις ἐαυτοῦ, ἤγουν ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἐμποδίων τῆς σωτηρίας μας, ὅσον ἀρεστὰ καὶ ἂν ἦναι ταῦτα εἰς ἡμᾶς· οὕτω καταφρονοῦμεν τιμᾶς, πλοῦτη, καὶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πολλακίς, ὅταν μᾶς ἐμποδίζωσι τῆς ἐργασίας τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόντων. Ἐναντία εἰς τοῦτο εἶναι ἡ δι' ὅλου προσπαττάλευσις εἰς τὰ βιωτικά, καὶ ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, καὶ ἡ προτίμησις τοῦ πρὸς ἀνθρώπους φόβου παρὰ τὸν πρὸς Θεόν, τὴν ὁποίαν ῥητῶς ὁ Σωτὴρ ἀπηγόρευεν (γ). Ὅστις τηρήσῃ ἀκριβῶς ὅσα χαρακτηριστικὰ εἶπομεν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ φόβου, ἐκεῖνος εἶναι καὶ ὀνομάζεται ἀληθῶς θεοσεβής.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ζ'.

§. ἡ. Ἡ τετάρτη ἐντολὴ μᾶς προστάσσει νὰ συνερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἐορτάς, διὰ νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν κτίστην τὴν ὑπὸ τῶν κτισμάτων εἰς αὐτὸν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ

(α) Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία διώρισε κατ' ἀρχὰς τὰς νηστεσίμους ἡμέρας δύο μὲν ἐβδομαδικὰς, καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα δηλ. τελοῦμενας, τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευὴν, μίαν δὲ μόνην ἐτήσιον τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα, ἣτις κοινῶς ὀνομάζεται Τεσσαρακοστή (βλ. Καν. Ἄπος. ξθ. Ἄπος. Διαταγ. Ε, 12. 14), εἰς ἄλλους μὲν τόπους τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπικρατοῦσα, εἰς ἄλλους δὲ ὀλιγωτέρας, καὶ εἰς τινὰς μίαν μόνην ἡμέραν (Εὐσεβ. Ἐκκ. Ἱστορ. ε, 24). Ἐκ δὲ τῶν νηστευόντων οἱ μὲν ἐγκρατεῖοντο ἀφ' ὅλα τὰ ἔμφυχα· οἱ δὲ ἔτρωγον ἰχθύας μόνον, οἱ δὲ καὶ πετεινά, οἱ δὲ ξηρὸν ἄρτον, καὶ ἄλλοι τέλος νηστεύοντες ἕως τῆς β'. ὥρας ἔτρωγον ὑστερον διάφορα βρώματα (Σωκρ. Ἐκκ. Ἱστορ. ε, 22 καὶ Σωζὸμ. ζ, 19). Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεκράτησεν εἰς ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς ἡ νηστεία ἢ πρὸ τοῦ Πάσχα νὰ ἦναι 40 ἡμερῶν· μετὰ τοῦτα εἰσῆχθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες νηστεαὶ ἐτήσιοι, ἐπταήμεροι πᾶσαι, ὅποια εἶναι ἢ πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὡς βεβαίονει ὁ Βαλταμών (Ἐρωτήσ. 53). Τὴν δὲ εἰς Ῥώμην ἔκπαλαι συνεβίβησαν νηστείαν τοῦ Σαββάτου (Σωκρ. αὐτίθι) ἀπηγόρευεν ὑστερον ῥητῶς ἢ ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμένηκῃ (Κανόν. 55). [βλ. Πλάτων. Κατηχ. Μερ. Γ. ζ, 6. ὑποσ. 40. Σημεῖωται δ' ὅτι ἡ προῤῥηθεῖσα περὶ τὴν νηστείαν κατὰ τόπους διαφορὰ κατὰ συγκατάθεσιν ἐγένετο διὰ τὴν τῶν πιστῶν ἀσθένειαν πρὸς κρεῖον, καὶ παρὰ τὰς τῆς ἐξαιρέσεως ἀλλ' οὐκ ἀναίρεσις τῶν κοινῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας φυλαττωμένων νηστειῶν, ἃς καθόλου ἢ ἐν Γάγγρα Σύνδος ἐπεκώρυσεν (Κανόν. ιθ), ὡς καταδείκνυσιν ὁ ἀσίδιμος ἡμῶν Πατὴρ ἐν Ἐπιστολῇμ. Διατρ. Περί τῶν Ἱερατ. τῆς Ἐκκλ. Βαθμῶν §. κς, 7]. — (β) Λουκ. κα, 34. Α'. Θεσσαλ. ε, 6. — (γ) Λουκ. ιβ, 4.

λατρείαν, οἰκοδομοῦντες ἀλλήλους εἰς τὴν πίστιν διὰ τοῦ θεοῦ λόγου.

Σημ. Α'. Ἐξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ νευρισμένα ἐπίγεια ἔργα μας· διώρισε δὲ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου (α) μόνον τὴν ἐβδόμην νὰ τὸν λατρεύωμεν, ἐκπληροῦντες εἰς αὐτὸν χρέος δικαιοτάτον καὶ παντοτεινόν (β). Ὀνομάσθη δὲ ἡ ἐβδόμη ἡμέρα Σάββατον, τὸ ὅποιον ἐρμηνεύεται καταπαυσις· διότι ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων του, καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ καταπαύωμεν ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν· καὶ ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία ἀνήκει οὐχὶ μόνον εἰς τὸν ἱερούργικὸν τῶν Ἰουδαίων νόμον (διότι οὕτως ἔπρεπε καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ σωτῆρος παντάπασιν νὰ καταργηθῆ) (γ), ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἡθικόν, ὡς ἡμέρα μία τῆς ἐβδομάδος ἀφωσιωμένη εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν· διὰ τοῦτο παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας μετετέθη εἰς τὴν Κυριακὴν εἰς ἀνόμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, διὰ τῆς ὁποίας κατέπαυσε καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ νοητοῦ Φαραῶ τῶν πιστῶν ἐλευθερίας. Ἐωρτάζετο δὲ ἡ Κυριακὴ ἀπὸ τοὺς ἀποστολικούς ἀκόμη χρόνους, ὡς φαίνεται (Ἠραβ. κ, 7. καὶ Α'. Κορινθ. ις, 2. καὶ Ἀποκαλύψ. α, 10, ὅπου καὶ ῥητικῶς Κυριακὴ ὀνομάζεται), καὶ ἐσχολοζον εἰς αὐτὴν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν, κατὰ τὸν 29 κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, παρεκτός ἂν ἐτύχαιεν ἀναγκαῖα τις περιστάσις, ὡς λέγει ὁ Βαλσμων ἐξηγούμενος τὸν ῥηθέντα κανόνα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ παλαιὸν νόμοι ὕστερον διώρισαν ἀπαραίτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἀργίαν εἰς ὅλους πλὴν τῶν γεωργῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὺς ἔπειτα ὑπέταξεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην Λέων ὁ αὐτοκράτωρ. Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ μόνη σχεδὸν τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἑορτὴ· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοραι ἑορταὶ Δεσποτικαὶ καὶ Μαρτυρικαί, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου αἱ περισσότεραι, ὅστις εἶχε νομοθετήσει νὰ ἐωρτάζηται καὶ ἡ Παρασκευὴ (δ). Τελευταῖον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διώρισε διὰ Νεαρᾶς τὴν ἀριθμὸν τῶν ἑορτῶν ἅλου τοῦ ἔτους, τὰς ὁποίας διαιρεῖ εἰς τελέως ἀπράκτους, καὶ ἀπὸ μέρους ἀπράκτους (ε). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἑορτῶν. Ἄγιοζεται δὲ ἡ ἑορτὴ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· α.) Διὰ τῆς καταπαύσεως ἀπὸ πάντων

(α) Γενέσ. β, 2. — (β) Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Α. Θεσσαλ. ε, 17. — (γ) Κολοσσ. β, 16—17. — (δ) Εὐαγγ. ἐν βίβ. Κωνσταντίνου καὶ Σαζόμ. Ἐκκλ. ἱστορ. α, 8. — (ε) Ἴδου τὴν Νεαρὰν ταύτην παρὰ Λεβηλικῶν Τόμ. Α. σελ. 169.

τῶν ἔργων, γινομένης οὐχὶ μόνον ἀπὸ τοὺς κυρίους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ ὑπηρέτας, διὰ νὰ ἀπολαύωσιν ὅλοι κοινῶς ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς ἀναμνήσεως τῶν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν λατρείαν μακρὰν ἀπὸ τὰς βιωτικὰς μερίμνας καὶ ἀσχολίας. Μόνῃ ἢ σωτηρίᾳ καὶ ὠφέλειᾳ τοῦ πλησίον συγχωρεῖ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας τῶν ἑορτῶν, ὁπότεν ἀναγκαῖα τις περίστασις, οἷον ἐχθρῶν ἐπιδρομή, ἢ πυρκαϊά, ἢ ἀσθένεια, ἢ ἄλλο τι περιστατικὸν ἀνεπίδεκτον ἀναβολῆς καιροῦ, ἀπαιτῆ τὴν δι' ἐργασίας ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων. Τοιαύτη ἐργασία ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς φύλαξιν παρά παράβασιν τοῦ θείου νόμου, καὶ τοῦτο βεβαίως καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν «Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον» (Μάρκ. β, 27). β'.) Διὰ τῆς προσφοριτῆσεως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, καὶ πεπαρῆσιασμένης δοξολογήσεως καὶ ψαλμωδίας τοῦ ὀνόματός του εἰς τὰς δημοσίους συνάξεις (α). Ἐτι δὲ καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ τῆς μετ' εὐλαθείας ἀκροάσεως τῆς διδασχῆς τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς ὁποίας μάλιστα προκόπτομεν εἰς τὴν εὐσέθειαν. γ'.) Διὰ τῆς κατὰ μόνας προσευχῆς καὶ ἀνυψώσεως τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεόν, ὁπότε μάλιστα περιστάσεις τινὲς μᾶς ἐμποδίζουσι νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς διωρισμένας ἡμέρας. Τότε ὅπου καὶ ἂν εὐρεθῶμεν, πρέπει νὰ προσευχώμεθα, *χ εἶ ρ α ς ὁ σί ο υ ς α ἴ ρ ο ν τ ε ς* εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ γόνυ κάμπτοντες εἰς τὴν γῆν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς θείας μεγαλιωσύνης. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ γονυκλισία τὰς Κυριακὰς ὅλας καὶ τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας εἶναι ἀπηγορευμένη ἀπὸ τὴν Ἀ. οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καὶ ὕστερον ἀπὸ τὴν ἐν Τρούλλῳ (Καν. 90). Τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας, καὶ μάλιστα τὰς νησιτίμους, συνεθίζεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὸ σεβασμιώτατον καὶ ἀγιώτατον τοῦτο ἔθος, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ ἀρχαιοῦτης τῆς Ἐκκλησίας ἐτίμησε καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ Ἀποστόλων ἐκύρωσε (β). δ'.) Διὰ τῆς μελέτης τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἕκαστον οἶκον πρέπει νὰ διδάσκωσιν οἱ πατέρες τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ἀνώτεροι τοὺς ὑποκειμένους, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὀδηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸν νόμον Κυρίου καὶ τὸν φόβον αὐτοῦ. ε'.) Διὰ τῆς βοθηθείας τῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ διανομῆς ἐλέους εἰς τὰ προσήκοντα μέρη, τὸ ὁποῖον πρέπει μάλιστα νὰ κάμνωμεν τὰς ἑορτάς, διαμοιράζοντες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων

(α) Ἐβρ. ι, 25. — (β) Λουκ. κβ, 41. Πράξ. ζ, 60. καὶ κ, 36. καὶ κα, 5.

μας τὴν δυνατὴν βοήθειαν α.) εἰς τοὺς ὑπηρετάς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀξίους τοῦ μισθοῦ των ἐργάτας τῆς ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας (α). β.) εἰς σύστασιν καὶ οἰκονομίαν τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων στολισμὸς ἐξαιρέτος εἶναι ἱερεῖς σπουδαῖοι, ψάλται, ἀναγνώσται, καὶ τὰ ἀναγκηῖα ἱερὰ σκευῆ γ.) εἰς οἰκοδομὴν σχολείων, νοσοκομείων, καὶ αἰχμαλώτων ἐξαγόρασιν δ.) τὸ ἀναγκαιότατον, εἰς διατροφήν πεινῶντων καὶ κυβέρνησιν οἰκογενειῶν πτωχῶν. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀξιοπρεπεστάτη σύντροφος καὶ ὁπαδὸς τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἔτι χρόνων εἰς τὰς ἱερὰς συναξεῖς ἔκαμνον πάντοτε οἱ Χριστιανοί (ε). Ὅστις πολιτεύεται κατὰ τούτους τοὺς κανόνας, ἐκεῖνος ἀγαθῶς τὸ Σάββατον, ἤγουν τὴν ἀληθινὴν κατάπαυσιν, τῆς ὁποίας τὴν τελειότητα θέλομεν ἔχειν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Σημ. Β'. Ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

α.) Οἱ δι' ἄμετρον πλοῦτου ἐπιθυμίαν ἐργαζόμενοι τὴν Κυριακὴν καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὰς βιωτικὰς μερίμνας· διότι ὀλίγην ἔχουσιν ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ φανταζόμενοι, ὅτι τὰ κέρδη των εἶναι καρπὸς τῶν ἰδίων ἰδρώτων, καὶ οὐχὶ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο πολλάκις τὰ τοιαῦτα κέρδη σκορπίζονται εἰς τοὺς ἀνέμους.

β.) Ὅσοι δὲν συχνάζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ ψυχρότητα πρὸς τὴν θρησκείαν, ἢ δι' ἀκηδίαν, ἢ δι' ἐσφαλμένην δόξαν, ὅτι ἢ εἰς τὰς δημοσίους συναξεῖς θεῖα λατρεία δὲν ἔχει τι περισσότερο πρὸς τὴν κατ' οἶκον γινομένην. Ὡσαύτως καὶ ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπάγουσι δὲ δι' ἀνθρωπαρέσκειαν ἢ διὰ συνήθειαν μόνον, μὴ δεικνύοντες οὐδὲν σέβας εἰς τὰς ἱερὰς τελετάς, ἀλλὰ φλυαροῦντες, ἀστεϊζόμενοι, καταλαλοῦντες τὸν πλησίον, καὶ ὅταν τύχη καταφρονοῦντες τὴν διδαχὴν τοῦ θεοῦ λόγου, ἢ κρίνοντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἰδίας ἐνυψίας, καὶ εἰς τὰ σχήματα καὶ φράσεις τοῦ διδάσκοντος καταναλίσκοντες τὸ εἰς τὰ ἱερὰ λόγια χρεωστούμενον σέβας.

γ.) Ὅσοι δὲν ἐνασχολοῦνται εἰς εὐσεβῶν βιβλίων ἀνάγνωσιν, ἀλλ' εἰς ἐναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, ἢ ἐξοδεύουσι τὴν ἀργίαν εἰς μέθην καὶ ἄτακτα παιγνίδια καὶ διεστραμμένους συναναστροφὰς καὶ διατριβάς. Τότε μόνον εἶναι συγκεχωρημένη ἡ εὐθυμία καὶ διατριβὴ εἰς τὰς ἐορτάς, ὅποτε ἀποβλέπει μόνον τὴν ἀνα-

(α) Λουκ. ι, 7. καὶ Α'. Κορινθ. θ, 13—14 καὶ Α'. Τιμοθ. ε, 17. 18.

(β) Α'. Κορινθ. ις, 4. καὶ Β'. Κορινθ. θ, 5. καὶ Ἑβρ. ιγ, 66.

κούφισιν τῶν σωματικῶν κόπων, χωρὶς νὰ βλάβῃ μήτε τοῦ εὐθυμοῦντος τὴν ψυχὴν, μήτε τὸν πλησίον εἰς τὸ παραμικρόν.

δ.) Ὅσοι ποιμένες ὄντες δὲν διδάσκουσιν εὐτεβῶς τὸ ποιμνιον αὐτῶν μήτε κηρύττουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἢ αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν, ἢ ἂν ἦναι ἀδύνατοι πρὸς τοῦτο, δι' ἀξίων τούλάχιστον ἱεροκηρύκων, ἢ δι' ἀναγνώσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος βιβλίου. Οὗτοι εἶναι εἰ μήτε αὐτοὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μητ' ἄλλους ὀδηγοῦντες νὰ ἐμβωσιν (α) ὡσαύτως ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι ἀναγνώσται ὄντες, ἢ ψάλλοι, ἢ ἱεροκήρυκες, ἢ ἀπλῶς ὑπηρεταὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅποιοιδήποτε, κάμνουσι τὸ ἔργον αὐτῶν ἀνευλαβῶς ἢ ἀπροσεκτικῶς, ἢ ἀμαθῶς, καὶ σκανδαλιζοῦσιν ἀντὶ νὰ ὠφελήσωσι τὸν πλησίον αὐτῶν, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς ἀπέθανε.

ε.) Ὅσοι ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῶν ὑπαρχόντων δὲν διδουσι οὐδὲ τὸ ελάχιστον μέρος εἰς τὰς ἀναγκαίας πνευματικὰς χρείας, ἀλλ' ἢ καταθάπτουσι τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς γόλπους τοῦ Μαρμωνᾶ, ἢ τὴν ἐξοδεύουσιν εἰς ἀπολαύσεις ἡδονῶν ἀθεμίτων, ἢ εἰς παιγνίδια ζημιώδη, οἷον κύβους, χαρτία, καὶ τὰ τοιαῦτα τὰ ὅποια ὅποταν παίζονται αἰσχροκερδῶς καὶ ἀπονενοημένως, ἀφανίζουσι καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ παίζοντος, καὶ τὴν ψυχὴν του κολάζουσιν, ὡς ἐξορίζοντα ἐξ αὐτῆς τὴν θεοσέβειαν διὰ τῶν συγχῶν ὄρκων καὶ ἀρῶν καὶ βλασφημιῶν τοῦ θείου ὀνόματος· τὸς τοιούτους αἰσχροκερδεῖς οὐ μόνον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κατακρίνει, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ φιλοσοφία συγκαταριθμεῖ μετὰ τῶν ληστῶν (β) Ὅλοι οἱ εἰς τὰ ροτεθέντα ἐγκλήματα ὑπεύθυνοι βεβηλόνουσι τὸ Σάββατον, ἀντὶ νὰ τὸ ἀγιάσωσι, καὶ ζεροῦνται τῆς μελλούσης ἐκείνης μεγάλης ἑορτῆς τῆς μετὰ τῶν δικαίων καὶ ἀγίων ἀνδρῶν μεγαλοπρεπέστατα τελουμένης εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Γ'. Αἱ προειρημέται τέσσαρες ἐντολαὶ διδίσκουσι περὶ Θεοῦ, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ὀφειλουμένην λατρείαν· αἱ δὲ ἐπόμεναι ἐξ ἀποβλέπουσι τὸν πλησίον, τέλος ἔχουσαι τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα διαγωγὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Π'.

§. θ'. Ἡ πέμπτη ἐντολὴ προσάσσει νὰ προσφέρωμεν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν· ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα τῶν

(α) Ματθ. κγ, 13. — (β) Ὁ μὲν τοι· κύβευτής, καὶ ὁ λωποδύτης καὶ ὁ ληστής τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν, αἰσχροκερδεῖς γάρ. Ἄριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. δ.

γονέων συμπεριλαμβάνονται και οί ἡγεμόνες, οἱ τε τῆς πνευματικῆς και οἱ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, και οἱ διδάσκαλοι, και οἱ εὐεργέται, και οἱ γέροντες, και γενικῶς ὅλοι οἱ εἴτε καθ' ἡλικίαν, εἴτε κατὰ συγγένειαν, εἴτε κατ' ἄλλην τινὰ σχέσιν ἀνώτεροί μας.

Σημ. Α. Ἡ ἐντολή αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφασιν εἰς ὀλίγα λόγια, διότι προστάσσει τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν μερικῶν ἐνὸς ἐκάστου χρεῶν ἡγουν

α.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς κατὰ σάρκα γονεῖς ἡμῶν. Ἰψίσταται δὲ ἡ τιμὴ αὕτη εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν και νὰ τοὺς σεβῶμεθα ἀπὸ καρδίας· νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτοὺς ζητοῦντες τὴν εὐλογίαν τῶν εἰς ὅλας τὰς ἀξιολόγους ἐπιχειρήσεις μας, και ὑπερασπίζοντες τὴν τιμὴν τῶν, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ· νὰ ὑποφέρωμεν ὑπομονητικῶς τὰ ἐλαττώματά τῶν, και νὰ τοὺς εὐχαριστῶμεν εὐγνωμόνως διὰ λόγων και δι' ἔργων διὰ τὰς εὐεργεσίας τῶν, τρέφοντες αὐτούς, και βοηθοῦντες τὸ κατὰ δύναμιν, ὅταν μάλιστα γηράσωσιν. Ἀμυθαίως δὲ και οἱ γονεῖς προστάσσονται ἀπὸ τὴν θεῖαν ἐντολὴν νὰ τρέφωσι τὰ ἴδια τέχνα, ἕως φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν ἱκανὴν εἰς πρόνοιαν τῆς ὑγείας τῶν, και νὰ τὰ διδάσκωσιν ἐπιμελῶς διὰ σοφῶν διδασκάλων τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, και τὰ ἤθη τὰ χρηστά, και τάς, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐπιτήδεια, ἐπιστήμας, προσέχοντες νὰ μὴ δίδωσιν αὐτοὶ εἰς αὐτὰ ποτε κακὸν παράδειγμα, ἀλλὰ νοθετοῦντες τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, και προσφερόμενοι πρὸς αὐτὰ με πραότητα και φρόνιμον οἰκονομίαν και διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν (α). Μία δὲ ἀπὸ τὰς μεγίστας φροντίδας περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν τέκνων αὐτῶν εἶναι τὸ νὰ σπουδάζωσι νὰ τὰ ἐγκαταλέγωσιν εἰς ἐκεῖνο πάντοτε τὸ ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὅποιον κλίνουσιν ἐκ φύσεως και φαίνονται εὐφυῆ και ἐπιτήδεια, ὡς ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἰς τοῦτο διωρισμένα. Ὅσοι δὲ γονεῖς βιάζουσι τὰ τέχνα τῶν νὰ ἀναδεχθῶσιν ὅτι ἐπάγγελμα θέλουσιν αὐτοί, ἢ τὸ τυχόν, χωρὶς νὰ ἐρευνήσωσι πρῶτον πρὸς τί κλίνει τῶν παιδιῶν ἡ φύσις, οὗτοι γίνονται φθιρεῖς μᾶλλον ἢ εὐεργέται ἀληθινοὶ και τέλειοι τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἐσσερα δὲ εἶναι γενικῶς τὰ κυριώτατα μέσα τῆς καλῆς τῶν τέκνων ἀνατροφῆς· α.) ἡ ὀρθὴ τοῦ θείου νόμου και τῶν γραμμάτων διδασκαλία· β.) ἡ διὰ τῶν οἰκείων καλῶν παραδειγμάτων οἰκοδομὴ εἰς τὴν ἀρετὴν· γ.) ἡ διὰ λόγων συμβουλή, ἐνισχύουσα μὲν εἰς πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀνακαλοῦσα δὲ ἀπὸ τὰ πο-

νηρά ἔργα· δ'.) ἡ φροντίς περὶ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν διὰ τῆς εἰς τὸ προσῆ-
κον ἐπάγγελμα ἐγκαταλέξεως καὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐξόδων χορηγίας.
Ὅλοι δὲ αὐταὶ αἱ πράξεις πρέπει νὰ ἦναι συνωδευμένοι μετὰ θερμῆς
πρὸς Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχῆς.

β'.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς ἡγεμόνας ὡς χρηστοὺς διοικητὰς μας μετὰ
Θεόν· ὑφίσταται δὲ αὕτη ἡ τιμὴ· α'.) εἰς τὸ νὰ ἡμεθα πιστοὶ πρὸς αὐ-
τούς· β'.) εἰς τὸ νὰ ὑποτασσώμεθα μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς προσταγὰς καὶ
τοὺς νόμους αὐτῶν, ἐν ὅσῳ εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· γ'.)
εἰς τὸ νὰ πληρόνωμεν ἐθελουσίως τοὺς διατασσομένους φήρους, καὶ νὰ
ἀναδεχώμεθα τῆς πολιτείας τὰ βάρη (α)· δ) εἰς τὸ νὰ παρακαλῶμεν
τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν (β). Ἀμοιβαίως δὲ καὶ οἱ ἡγεμόνες χρεωστοῦσι
κατὰ τὸν θεῖον νόμον· α.) νὰ συνεργῶσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς βασιλείας
τοῦ Θεοῦ, ἤγουν εἰς τὸν πλατυσμόν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἑαγγελίου
ὁδηγοῦντες δι' αὐτῆς τοὺς ὑπηκόους πρὸς τὴν εὐσέβειαν, ὡς τῆ νο οἰ
τῆς Ἐκκλησίας ὄντες, καθὼς τοὺς ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Προφή-
του (γ)· β'.) νὰ διοικῶσι τοὺς ὑπηκόους των δικαίως καὶ εὐσυνειδήτως,
ἀνταμείβοντες μὲν τὴν ἀρετὴν, κολάζοντες δὲ τὴν κακίαν κατὰ τοὺς
νόμους, καὶ προνοοῦντες διὰ τὸ καλὸν καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν ὑποκειμέ-
νων εἰς αὐτούς, ὡς πατέρες χρηστοί (δ).

γ'.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς πνευματικοὺς κυβερνήτας καὶ ποιμένας, ἀγα-
πῶντες αὐτοὺς ἀνυποκρίτως καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς πατρικὰς αὐτῶν
συμβουλὰς μὲ σέβας, καὶ προσέτι βοηθοῦντες αὐτοὺς εἰς τὰς σωματι-
κὰς χρείας (ε). Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ποιμένες ἀμοιβαδὸν χρεωστοῦσι·
α.) νὰ ἐκπληρῶνῳσι τὰ χρέη τοῦ ἐπαγγέλματός των ἀόκνως καὶ ἀμώ-
μως, στερεόνοντες εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν τὸ
παράδειγμα τὸ ποιμνιὸν των· β'.) νὰ τοὺς διδάσκωσι διὰ τοῦ λόγου καὶ
ἐμμέσως διὰ διδασκάλων σοφῶν σπουδάζοντες εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν
λογικῶν αὐτῶν προβάτων· γ'.) νὰ εὐχῶνται θερμῶς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς
Θεόν (ς).

δ'.) Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους ἡμῶν καὶ τοὺς ἄλλους εὐεργέ-
τας, εὐγνώμονες ὄντες πρὸς αὐτοὺς καὶ μνήμονες πάντοτε τῶν εὐεργε-
σιῶν των, ἀντὶ τῶν ὁποίων χρεωστοῦμεν νὰ τοὺς βοηθῶμεν εἰς πᾶσαν

(α) Ματθ. κβ, 20 καὶ Ῥωμ. ιγ, 7. Α'. Πέτρ. β, 13—17. — (β) Α. Τιμῶθ. β, 4—2. Ἰερεμ. κθ, 7. — (γ) Ἡσαϊ. μθ, 23. — (δ) Δευτερ. ις, 19. — (ε) Α'. Θεσσαλ. ε, 42—43 καὶ Ἐβρ. ιγ, 17. — (ς) Α'. Πέτρ. ε, 2—3.

εὐκαιρίαν. Αὐτοὶ δὲ χρεωστοῦσιν ἐξ ἐναντίας νὰ λησμονῶσι τὰς εἰς τοὺς ἄλλους εὐεργετίας των, καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῶσι δυναστικῶς ἀμοιβὰς τῶν χαρίτων γινόμενοι ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀηδεῖς μὲ τὴν συνεχῆ αὐτῶν ἀνάμνησιν.

ε) Νὰ ἀγαπῶσιν αἱ γυναῖκες τοὺς ἄνδρας αὐτῶν, σεβόμεναι καὶ ὑπακούουσαι εἰς αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς καὶ εὐκρινείας καὶ φροντίζουσαι ἐπιμελῶς περὶ τῆς τοῦ οἴκου των σωτηρίας (α). ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἄνδρες χρεωστοῦσιν ν' ἀγαπῶσιν ὡς ἑαυτοὺς τὰς ἰδίας γυναῖκας, συμπεριφερόμενοι μὲ αὐτάς, καὶ ὑποφέροντες πρῶως τὰ ἐλαττώματά των (β).

ς.) Νὰ τιμῶσιν οἱ δούλοι τοὺς δεσπότας αὐτῶν· ὑφίσταται δὲ ἡ τιμὴ αὕτη α.) εἰς τὸ πρὸς αὐτοὺς σέβας, τὸ ὁποῖον θέλουσι μάλιστα φυλάττειν εἰς τὰς μετ' αὐτῶν προσδιαλέξεις, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν προσήκουσαν τιμὴν· β.) εἰς τὴν πίστιν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας θέλουσι τὺς ὑπηρετεῖν φυλάττοντες αὐτοὺς ἀπὸ πᾶσαν ζημίαν, καὶ σπουδάζοντες πιστῶς διὰ τὸ κέρδος αὐτῶν· γ.) εἰς τὴν ὑπακοήν, μὲ τὴν ὁποίαν θέλουσιν ὑποδέχεσθαι τὰς προσταγὰς των, ἐκτελοῦντες αὐτάς προθύμως καὶ ὑποφέροντες ἀγογγύστως, ἂν τύχη, τὴν σκληρότητα καὶ δυσκολίαν αὐτῶν χωρὶς ἀντιλογίας (γ). Οἱ δεσπότες πάλιν ἀμοιβαίως χρεωστοῦσι νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς ὑπηρέτας των ὡς πατέρες χρηστοὶ καὶ προσηνεῖς, α.) ἀγαπῶντες αὐτοὺς, καὶ μεταχειριζόμενοι φιλανθρώπως εἰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὰς κολάσεις αὐτάς, ἂν τύχη, τὰς ὁποίας δι' οὐδὲν ἄλλο τέλος πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται, εἰμὴ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἰθῶν των· β.) φυλάττοντες πρὸς αὐτοὺς δικαιοσύνην, καὶ ἀποδίδοντες τὸν προσήκοντα μισθὸν των καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν μὲ αὐτάρκειαν· γ.) φροντίζοντες περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ διδάσκοντες αὐτοὺς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ (δ).

Σημ. Γ'. Ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν μερικῶν τούτων καθηκόντων κρέμαται ἡ εὐδαιμονία ἐκάστου κατὰ μέρος, καὶ κοινῶς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἀπόστολοι τόσον ἐπιμελῶς διαγροῦσιν περὶ αὐτῶν εἰς τὰς ἐπιστολάς των, καὶ ὁ

(α) Ἐφεσ. ε, 22. Α' Κορινθ. ζ, 3—5. — (β) Κολοσσ. γ. 18—19. — (γ) Ἴδε τὰ καθήκοντα τῶν δούλων Ἐφεσ. ς, 5—8. Κολοσσ. γ, 22—25. Α. Τιμ. ς. 4—2. Τιτ. β, 9, 10. Α. Πέτρ. β, 18. 19. — (δ) Κολοσσ. δ, 1, Ἐφεσ. ς, 9.

Θεός υπόσχεται εἰς τοὺς τηρητὰς τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐξαιρετὸν τινα εὐλογίαν καὶ μακροχροניותα (α). Οἱ δὲ παραβάται ἐξ ἐναντίας κληρονημοῦσι τὴν κατάραν, ὡς αἰτιοὶ σκανδάλου, καὶ φθορεῖς τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ εὐδαιμονίας τῶν πιστῶν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Θ'.

§. ι. Ἡ ἕκτη ἐντολὴ προτάσσει νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸν πλησίον, μήτε νὰ συλλογιζώμεθα νὰ τὸν βλάβωμεν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ φυλάττωμεν αὐτὸν ἀπὸ πᾶσαν βλάβην.

Σημ. Α'. Εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐπομένας, περικλείονται τὰ γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς πλησίον ὀφειλόμενα καθήκοντα ἐνὸς ἐκάστου· διότι, ἐν ᾧ αὕτη ἀπαγγρεύει τὴν πρὸς τὸν πλησίον βλάβην, παραγγέλλει ἐν ταύτῳ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν ὅποιαν ἕκαστος ἀκριβῶς χρεωστεῖ νὰ φυλάττη, ἀγαπῶν τὸν ἑαυτοῦ πλησίον ὡς μέλος του καὶ συμπολίτην τούτου τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγκροτεῖ μίαν κοινότητα, εἰς εὐδαιμονίαν τῆς ὁποίας διώρισε τὴν πρὸς τὸ πλησίον ἀγάπην ὁ ὕψιστος κυβερνήτης καὶ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα συντείνει αὕτη ἡ ἐντολὴ· Ἄμαρτάνουσι δὲ εἰς αὐτήν·

α.) Οἱ φονεῖς, ὅσοι ἢ δι' ἔργου ὀπωσδήποτε πράξωσι φόνον, ἢ βουλευθῶσι μὲν καὶ ἀποφασίσωσι τὸν φόνον, δὲν δυνηθῶσι δὲ νὰ τὸν ἐκτελέσωσιν. Ἐξαιροῦνται α.) ὅσοι φονεύουσι κατὰ περιστάσιν ἀθελήτως, ἢ ἄλλως εἶναι προσεκτικῶς περὶ τὰς πράξεις των· β.) ὅσοι φονεύουσι τοὺς ἐχθροὺς μαχόμενοι κελῶς καὶ νομίμως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος· γ.) ὅσοι ἀναγκάζονται νὰ φονεύσωσι δικαίως, ὑπερσπιζίντες τὴν ἰδίαν ζωὴν των· δ.) οἱ καταδικάζοντες τοὺς ἐνόχους εἰς θάνατον δικαίως κριταί· διότι ἐκπληροῦσι τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπαγγέλματός των (β).

β.) Οἱ συμβουλευόντες ἢ συνεργοῦντες εἰς φόνον ἢ εἰς ζημίαν ὀπο-ανδῆποτε τοῦ πλησίον, γινόμενοι αἰτιοὶ νὰ φονεθῇ ὁ ἀδελφός των ἢ σωματικῶς, ἢ πολιτικῶς διὰ τῆς στερήσεως τῆς τιμῆς του. Μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ οἱ βιάζοντες τὸν πλησίον εἰς οἰνοποσίαν, ἢ ἄλλας ἀτοπίας, διὰ τῶν ὁποίων ἡ χάνει, ἢ ἐλαττώνει τὴν ζωὴν του, ἢ τὴν τιμὴν του.

γ.) Οἱ ἄδικοι κριταί, οἵτινες διὰ κέρδος, ἢ διὰ φιλίαν, ἢ διὰ φόβον

ἀπολύουσι τοὺς πταιστας, καὶ καταδικάζουσι τοὺς ἀθώους, προδίδοντες τὸ δίκαιον, τοῦ ὁποίου διωρίσθησαν ἄνωθεν φύλακες καὶ ὑπερασπισταί. Μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι δύνανται νὰ πράξωσι καλόν, καὶ δὲν τὸ πράττουσιν· οἷον νὰ βρηθῆσωσιν ἄρρωστον κινδυνεύοντα, νὰ περιθάψωσι πτωχοὺς ἀποθνήσκοντος διὰ πείναν ἢ κρῦος, νὰ παρηγορήσωσιν ὀλιγοψύχους καὶ ἀπηλπισμένους. Τιοιοῦτοι εἶναι καὶ ὅσοι δυνάμενοι δὲν ἐμποδίζουσι τὰ κακά, οἷον φόνους, μάχας, πυρκαϊάς, καὶ τὰ τοιαῦτα.

δ.) Οἱ βαρεῖς δεσπύται, ὅσοι τυραννικῶς καταφρορτίζουσι τοὺς δούλους καὶ ὑπηκόους των μὲ κόπους καὶ φόρους καὶ κολάσεις ἀνυποφόρους, αἱ ὁποῖαι πράξεις ὀλίγον διαφέρουσιν ἀπὸ τὸν φόνον.

ε.) Οἱ αὐτόχειρες, ὅσοι δηλαδὴ φονεύουσιν αὐτοὶ ἑαυτούς· διότι σφετερίζονται οὗτοι θρασέως τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις μόνος ὢν κύριος ζωῆς καὶ θανάτου, ἔχει τὸ προνόμιον ὅταν θελήσῃ νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτῶν τὴν ζωὴν καθὼς καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι κολάζονται βαρύτερα, ὡς φανερώς ἀντίθεοι. Συναριθμοῦνται δὲ μετ' αὐτῶν καὶ οἱ ῥιψοκίνδουνοι, οἵτινες παραβόλως ταλαντεύουσι τὴν ζωὴν των, ἢ κολυμβῶντες, ἢ φιλοχωροῦντες εἰς τόπον, ὅπου κυριεύει τὸ θανατικόν, ἢ καταχρώμενοι τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς κτλ.

Σημ. Β'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει τὸν φόνον αὕτη ἡ ἐντολή, ἐμποδίζει συνάμα καὶ ὅσα διδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον καὶ ὀδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον βαθμηδὸν εἰς αὐτόν, οἷον τὴν συνερισίαν, τὴν διχόνοιαν, τὴν μάχην, τὸ φιλέκδικον, τὸ μῖσος, τὰς ἀράς, τοὺς ὑβριστικὰς λόγους (α), τὴν σκληρότητα καὶ τὰ τοιαῦτα. Διατάσσει δὲ ἐξ ἐναντίας τὸ νὰ προσφέρηται τις εὐνοικῶς καὶ εἰλικρινῶς εἰς ὅλους, ἂν ᾖ δυνατὸν τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν εὐσπλαχνίαν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν ἀμνησικαχίαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας τοὺς πλησίον προσηκόντως γινομένην συνομιλίαν, καθὼς ῥητῶς παραγγέλλει περὶ τούτων ὁ θεῖος Ἀπόστολος (β), καὶ δια νὰ εἶπω συντόμως, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

Σημ. Γ'. Τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης δύο εἶναι τὰ μέρη, ψυχῆς καὶ διὰθεσις, καὶ ἀποτελέσματα. Τῆς ψυχῆς ἡ διάθεσις συνίσταται εἰς δύο· α) εἰς τὸ ν' ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του, ἐπιθυμῶν μὲν τὸ ἀγαθόν του, ἀπεχόμενος δὲ ἀφ' ὅσα πάθη ἀντίκεινται εἰς τὴν διάθε-

(α) Ματθ. ε, 21—22. καὶ Α' Ἰωάννου γ. 15. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἄνθρωποκτόνος ἐστίν.—(β) Κολοσσ. γ, 12—13.

σιν ταύτην· λέγω δὲ φθόνον, σκληροκαρδίαν, υπερβολικὴν φιλαυτίαν, κτλ. β'.) εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἀνταγαπᾶται ὑπ' αὐτοῦ, ἀπεχόμενος ἀπὸ πᾶν ὅ,τι ἐμποδίζει τὴν ἀνταγάπην ταύτην καὶ σκανδαλίζει τὸν πλησίον του, λέγω δὲ ὀργὴν κατ' αὐτοῦ, ἐρεθισμόν, καταφρόνησιν, ἀντεκδίκησιν διὰ τινὰ λύπην ἢ ἀδικίαν ἐλαφράν, καὶ τὰ τοιαῦτα· διότι χρέος τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ νὰ ὑποφέρωμεν μὲ ὑπομονὴν τὰς παρὰ τῶν πλησίον ἀνεκτὰς ἀδικίας, νικῶντες μὲ τὸ ἀγαθὸν τὸ κακόν. Τῶν δὲ ἀποτελεσμάτων τῆς ἀγάπης τὰ εἶδη εἶναι τρία· α.) εὐποιΐα περὶ τὸ σῶμα, ὅποια εἶναι τῆς ἐλεημοσύνης τὰ ἔργα, ὅσα ἀποβλέπουσι τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς, καὶ ὑγείας, καὶ τιμῆς καὶ ἀναπαύσεως τοῦ πλησίον, τὰ ὅποια ἕκαστος χρεωστεῖ ἐξ ἀνάγκης νὰ πράττῃ (α· β'.) εὐποιΐα περὶ τὴν ψυχὴν, ὅποια εἶναι τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχικὴν ἀποβλέποντα ἔργα, ἧγουν παρηγορία τῶν λυπουμένων, ἀνάκτησις τῶν ἀηληπισμένων, ἐπιστροφή τῶν ἀμαρτανόντων μὲ φρόνησιν, καὶ ζῆλον, καὶ εἰλικρίνειαν καὶ ἐπιείκειαν γινομένην, διδασκαλία τῶν ἀμαθῶν διὰ λόγων καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀγαθῶν, ἀποφυγὴ παντὸς σκανδάλου βλάπτοντος τὸν πλησίον, καὶ τὰ τοιαῦτα (β· γ'.) θερμὴ ζήτησις τῆς πρὸς πάντα τὸν πλησίον εἰρήνης (γ), διὰ τῆς ὅποιας ὑπάρχουσιν μὲν τὴν εἰρήνην διαφυλάττομεν, φυγοῦσαν δὲ διὰ τινὰ περίστασιν πάλιν ἀνακαλοῦμεν. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν ἀποδίδωμεν εἰς ἕκαστον τὸ ὀφειλόμενον, καὶ ἐὰν ὑποφέρωμεν τὰ ἐλαττώματά του καὶ ἐὰν διαιρεθέντες ποτὲ μετανοῶμεν εὐθὺς διαλύοντες τὴν ἔριν, καὶ φιλιονόμενοι εἰλικρινῶς. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ πρὸς τὸν πλησίον αὕτη ἀγάπη ἀποβλέπει γενικῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς ἐξαιρέσεων, εἴτε φίλους, εἴτε ἐχθρούς, εἴτε ὁμογενεῖς, εἴτε ἄλλοθνηεῖς· διαφέρει δὲ κατὰ βαθμοὺς ἀναλόγους πρὸς τοὺς βαθμοὺς τῆς πλησιεστεράς σχέσεως πρὸς ἕκαστον πλησίον μας, κατὰ τε πίστιν καὶ κατὰ φυσικὴν τοῦ σώματος συγγένειαν θεωρουμένης, ὡς εἶπομεν (Μερ. Β. Ἄρθρ. Γ' §. δ'). Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ πλησίον ἀγάπη. Ὅσοι δὲ ἀγαπῶσι χωρὶς νὰ δεῖξωσιν ἀγάπης ἔργα, ἀλλὰ μόνον διὰ λόγων εὐνοϊκῶν καὶ ἐξωτερικῶν φάσεων πολιτισμοῦ καὶ εὐπροσιγορίας ἐνδεικτικῶν, οὗτοι εἶναι ὑποκριταί, καὶ οὐχὶ πιστοὶ ἀδελφοί (δ).

(α) Α. Ἰωάν. 6. 17. Α. Τιμοθ. δ. 10.—(β) Ἐβρ. ι. 21. Ἰακώβ. ε, 9.—(γ) Ματθ. ε. 9. Ῥωμ. ιβ. 19. Α. Πέτρ. γ. 9.—(δ) Α. Ἰωάν. γ, 18.

ΑΡΘΡΟΝ Ι΄.

§. ια. Ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ὅλας τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας καὶ προστάσσει νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοὶ ὄντες.

Σημ. Α΄. Ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ καὶ διὰ τὸν πλῆθυσμόν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ νὰ βοηθῶνται ὑπ' ἀλλήλων εἰς καιρὸν χρείας· ὁ γάμος εἶναι συγκεχωρημένος καὶ τίμιος δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε καὶ νὰ ζῶσι δι' αὐτοῦ τιμίως καὶ σωφρόνως. Ὅστις ἐξυθριζεῖ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου διὰ μοιχείας, κἂν ἔγγαμος ᾖ καὶ κἂν ἄγαμος, κολάζεται εἰς ταύτην μὲν τὴν ζωὴν μὲ κατασχύνῃ καὶ δριμύτατον τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον, μὲ σκοτισμὸν τοῦ νοῦς καὶ διαστροφὴν τῆς θελήσεως, μὲ σωματικὰς φοβερὰς ἀρρώστιας καὶ ἀθλιωτάτην πενίαν, πολλάκις δὲ καὶ μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιφερομένας ποινάς· εἰς δὲ τὸν μέλλοντα αἰῶνα εἰς τὰς φλόγας τοῦ ἄδου (α)· διότι ἡ ὕβρις αὕτη εἶναι ἐναντία οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὴν ὀρθὸν λόγον ὡς ἐξορίζουσα τὴν αἰδῶ, καὶ τιμιότητα, καὶ εὐταξίαν, ἧτις πρέπει νὰ βασιλεύῃ εἰς τὰς οἰκογενείας, καὶ φαρμακόνουσα ὀλεθρίως τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄμαρτάνουσι δὲ εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

α) Οἱ πράσσοντες ὅποιανδήποτε πράξιν ἀσελγῆ καὶ ἀθέμιτον.

β'.) Οἱ μεταχειριζόμενοι ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα ἐγείρουσι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ὅσον γαστριμαργίαν, μέθην, αἰτχρολογία, ἀσχήμονα καὶ καλῶπιστικὴν περιέργειαν εἰς τὰ φορέματα, ἀνάγνωσιν βιβλίων αἰσχροῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

γ'.) Οἱ περιτρέχοντες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ παράθυρα νὰ βλέπωσι γυναῖκας μὲ αἰσχροῦς ἐπιθυμίας λογισμούς, διότι εἰς τούτους δὲν λείπει παρέξ ἢ εὐκαιρία διὰ νὰ πράξωσι τὸ ἔργον. Ἐκ τῶν ῥηθέντων φαίνεται, ὅτι ἡ ἁγία αὕτη ἐντολὴ παραβαίνεται τριπλῶς, καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ λογισμῶν ἀθεμίτων (β).

Σημ. Β΄. Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, τρία εἶναι μάλιστα τὰ προφυλακτικώτατα μέσα· α.) ἀνάγνωσις ἡθικῶν βιβλίων ἠνωμένη μετὰ προσευχῆς· β.) ἐργασία, διότι ἡ ἀργία εἶναι μήτηρ τῆς ἀ-

(α) Ἐβρ. ιγ, 4. Ἐφεσ. ε, 5. Ἀποκαλ. κα, 8.—(β) Β. Κορινθ. ζ, 1. Α. Θεσσαλ. δ, 5. Ματθ. ιβ, 36. 37. Ἐφεσ. δ, 29. καὶ ε, 4.

κολασίας καὶ ἡδυπαθείας· γ'.) ἀποφυγὴ πάσης εὐκαιρίας καὶ ἐλευθέρου συναναστροφῆς μετὰ προσώπων ἐπικινδύνων.

Σημ. Γ'. Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀμαρτάνουσιν οὐ μόνον οἱ διὰ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἀκολασταίνοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τῆς ἄκρας φιλοπλουτίας καὶ φιλοδοξίας παραβαίνοντες τῆς σωφροσύνης τὰ ὅρια. Οἱ φιλόσαρκοι εἶναι ἀκράτῃτοι τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν, οἱ φιλόπλουτοι μάλιστα εἰς πολλαπλασιασμόν τῆς περιουσίας των, ἐπιπίπτοντες εἰς ἐπιθυμίας πονηρὰς (α), καὶ πολλάκις εἰς τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ρίζαν ὄλων τῶν κακῶν (β). Οἱ φιλόδοξοι θέλοντες τὰ προσκυνῶνται σχεδὸν καταπατοῦσι τῆς μετριοφροσύνης τὴν σεμνότητα, καὶ ἐξολισθαίνουσιν εἰς ἄκραν φιλαυτίαν, εἰς καταφρόνησιν τῶν ἄλλων, εἰς πεισματώδεις λογομαχίας, εἰς τὸ φιλέκδικον, εἰς τὴν τρυφὴν, εἰς ἀρπαγὴν, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα κακά· διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μάχεται πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους (γ)· ὥστε ἡ μετριότης καὶ ἡ σωφροσύνη τυχῶς εἶναι εἰς ἕκαστον ἀναγκαῖα· α.) εἰς τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς, β.) εἰς τὰ πλούτη, γ.) εἰς τὴν φιλοτιμίαν.

Σημ. Δ'. Προφυλακτικώτατα μέσα τοῦ νὰ μὴ περιπίπτῃ τις εἰς μὲν τὴν πλεονεξίαν εἶναι α.) ἡ αὐτάρκεια ἐκάστου εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ τιμίαν μεταχειρίσιν τοῦ εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλήθη ἐπαγγέλλομαι· β.) ἡ ἀπὸ τῶν θείων δωρεῶν του μετάδοσις (δ) κατὰ τὸ δυνατόν καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς, οἵτινες χρεωστοῦσι νὰ ἦναι ὑπομονητικοί, καὶ ταπεινοί, μὴ φθονοῦντες, μηδὲ βλάπτοντες τὸν πλησίον εἰς τὸ παραμικρόν, ἀλλ' ὅσον δύνανται, χρῆσιμεύοντες εἰς αὐτὸν μετ' ἀγάπης. Τῆς δὲ φιλοδοξίας διωκτικὰ μάλιστα εἶναι· α.) ἡ ἐνθύμησις τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος ἐκάστου· β.) ἡ σύγκρισις τῶν ἰδίων ἀρετῶν πρὸς τὰς τῶν μεγαλητέρων καὶ τὰς ἐντολάς αὐτάς· (ε)· γ.) ἡ περὶ τοὺς παρὰ τῶν ἄλλων ἐπαίνους μετρία χαρὰ, καὶ ἡ ὑπομονὴ εἰς τὰς ἐξουθενήσεις των· δ) ἡ περὶ τὴν δίαιταν μετριότης καὶ ἀποφυγὴ τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητος καὶ πολυτελείας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ι Α'.

§. ιβ'. Εἰς τὴν ὀγδῆν ἐντολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς πᾶν εἶδος κλοπῆς καὶ ἀδικίας, καὶ προστάσσει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ

(α) Α. Τιμοθ. ς, 9—10. — (β) αὐτ. αὐτόθι. — (γ) Ἰακώβ. δ, 6. — (δ) Α. Τιμοθ. ς, 17—19. — (ε) Λουκ. ιη. 9—14.

πλησίον ἐπίστος, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν, διὰ νὰ διατηρῆται ἡ πολιτικὴ κοινωνία.

Σημ. Α'. Εἷς ἀπὸ τοὺς ὀλεθριωτάτους λυμεῶνας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ εὐδαιμονίας εἶναι καὶ ὁ κλέπτης· εἶναι δὲ κλέπτης, ὅστις σφετερίζεται ἀδίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον. Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς, ἢ ὡς φανερά, ἢ ὡς κρυπτή, ἢ ὡς ἀπατηλή. Α'.) Φανερά κλοπὴ λέγεται, ὅταν τις δυναστικῶς ἀρπάξῃ τὰ ἀλλότρια τοιοῦτοι εἶναι α'.) οἱ καθ' ὁδὸν λησταὶ καὶ ἀνδραποδισταί· β'.) οἱ δωροφάγοι ἄρχοντες, καὶ ἀδικοὶ κριταί, καὶ τελῶναι· γ'.) οἱ πλεονέκται πλούσιοι καὶ δανεισταί, οἵτινες ἀναγκάζουσι τοὺς ὀφειλέτας νὰ πωλῶσι τὰ ἐνέχυρα, τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται παρὰ τὸ συμφεπῶνιμένον, τοὺς πτωχοὺς νὰ πωλῶσι τοὺς οἴκους καὶ ἀγροὺς αὐτῶν παρὰ τιμὴν καὶ προσέτι ὅσοι μὲ πλειότερον μισθὸν ἐκμαυλίζουσι τοὺς τῶν ἄλλων ὑπρέτας· δ'.) οἱ παρορισταί· ὅσοι δηλονότι ὑπερβαίνουσι τὰ σύνορα τῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπελιῶν, διὰ νὰ κλέψωσι μέρος γῆς τοῦ γείτονός των· ε'.) οἱ καταχρώμενοι τὰ ξένα πράγματα· οἷον γεωργοῦντες ξένους ἀγροὺς, ἀναβαίνοντες ξένους ἵππους κρυφίως τοῦ κυρίου των, καὶ τὰ τοιαῦτα· ς'.) οἱ τιμιουλικηταί, ὅσοι δηλονότι εἰς ἀνάγκην πωλοῦσι τὸν σῖτον μὲ ὑπερβολικὴν τιμὴν, ἢ ἀγωγιάζουσι τὰ ζῶα των, ἢ ναυλύνουσι τὰ πλοῖα των, ἢ ἐνοικιάζουσι τοὺς οἴκους των μὲ ἀνυπόφορον πληρωμὴν, καὶ ἄλλοι ὅσοι μὲ βαρυτάτας συνθήκας συμφωνοῦσι νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον των εἰς κερτὸν ἀνάγκης, κάμνοντες τὴν δυστυχίαν ἐκείνου ἀφορμὴν πλουτισμοῦ ἰδικοῦ των μετὰ τούτων ἀριθμοῦνται καὶ οἱ βαρεῖς καὶ ἄσπλαγχοι τοκισταί, καὶ γενικῶς ὅσοι ἀδικοῦσι τὸν πλησίον των ἀνευθριάστως καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον. Β'.) Κρυπτὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν τις κλέπτῃ τὰ ἀλλότρια πράγματα χωρὶς τὴν εἶδῃσιν τοῦ κυρίου των. Ταύτης τῆς κλάσεως εἶναι α'.) οἱ κρυφιοὶ κλέπται οἴκων, ἐργαστηρίων, σιτοδοχείων, ἰχθυοτροφείων, μανδρίων, κήπων, δρυμῶνων, ἀχυρώνων, καὶ τὸ βαρύτερον, θησαυρῶν δημοσίων, ἐκκλησιαστικῶν, καὶ ἄλλων ἱερῶν πραγμάτων, οἵτινες καὶ ἱερόσυλοι διὰ τοῦτο ὀνομάζονται· β'.) οἱ διαβιβασταὶ ἀπηγορευμένων πραγμάτων εἰς μίαν τινα ἐπαρχίαν, ἢ τῶν νενομισμένων φέρων καὶ τελῶν, οἷον δεκατειῶν, τελωνίων, κτλ· δόλιοι σφετερισταί· γ'.) οἱ εὔρεταὶ ὅποιονδήποτε χαθέντων πραγμάτων, οἷον χρημάτων, κτηνῶν καὶ τῶν τοιοούτων, οἵτινες ἢ παντάπασι ταῦτα κατακρατοῦσιν, ἢ τὰ ἀποδίδουσι εἰς τοὺς κυρίους των

μὲ εὐρητρα ὑπέρμετρα· μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ οἱ ἀπάνθρωποι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἰς καιρὸν πυρκαϊᾶς ἢ ναυαγίου ἢ τινος ἄλλης δυστυχίας κλέπτουσι τῶν δυστυχῶν ἐκείνων τὰ κατασκορπιζόμενα πράγματα. Δὲν εἶναι δὲ τούτων κατώτεροι καὶ οἱ ἀνοίγοντες καὶ ἀναγινώσκοντες ξένας ἐπιστολάς, καὶ οἱ ἐκφέροντες μυστήριά τινα, τῶν ὁποίων ἡ φανέρωσις εἶν' ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν πλησίον των.

γ'. Ἀπατηλὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον μετ' ἀπάτης· τοιοῦτοι εἶναι α'.) οἱ κριταὶ οἱ παρεξηγούντες τοὺς νόμους, διὰ τὴν βλάβωσιν τὸ δίκαιον, καὶ οἱ λοιποὶ, ὅσοι τι τῶν ἱερῶν λογίων κακῶς ἐξηγοῦσι πρὸς ἀπάτην τοῦ πλησίον· β') οἱ παραχάρακτοντες ἢ περικόπτοντες τὰ νομίματα, καὶ οἱ μὲ κίβδηλα καὶ νόθα πραγματεύομενοι, ἢ χρεωκοποῦντες μετὰ δόλου· γ'.) οἱ δόλοισι ἀγορασταί, ἢ πωληταί, ὅσοι μὲ ζυγία ἢ μέτρα ἄδικα ζημιόνουσιν τὸν πλησίον των· δ'.) οἱ ἀμελεῖς ἐργάται καὶ δόλοισι προσαῖται, οἵτινες πλάττονται δυστυχίαν τινὰ ἢ λώβην σώματος, διὰ τὴν φανῶσιν ἐλεεινοί, ἢ αἰτοῦσιν ἐλεημοσύνην μετὰ πλαστὰ ὀνόματα, ὅσων νοσοκομείων συντήρησιν, ἢ αἰχμαλώτων ἐξαγοράν· ε'.) οἱ πλαστογράφοι, ὅσοι ψευδεῖς γράφοντες ὁμολογίας, ἢ διαθήκας, ἢ δολίως τὰς ἀληθεῖς μεταγράφοντες ἢ περιζέοντες ἢ ἄλλως πως νοθεύοντες ζημιόνουσιν τὸν ἀδελφόν των· ς'.) οἱ μιαιοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἢ μὲ πλαστὰς θαυματουργίας εἰκόνων ἢ λειψάνων ἀγίων πεποιημένων, ἢ μὲ ὑπόκρισιν ἀγιότητος καὶ εὐλογίας πλεονεκτικῆς, ἢ μὲ ὁποιανδήποτε ἄλλην πανουργίαν πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συνάγουσι χρήματα πωλοῦντες τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τοῦ αὐτοῦ κήμματος εἶναι καὶ οἱ Σιμωνιακοί, οἵτινες διὰ χρημάτων ἢ δώρων πωλοῦσι τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἱεράς ἀξίας. Ὅλων τούτων τῶν ἀναγκῶν τὸ ἀμάρτημα τόσον εἶναι βαρύτερον τῆς ἱεροσυλίας, ὅσον ἐκείνη παντὸς εἶδους ἀπλῆς κλοπῆς· διὰ τοῦτο ἡ μερὶς αὐτῶν θέλει εἶσθαι μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός (α). Εἶναι καὶ ἄλλοι διάφοροι τρόποι κλοπῆς, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ συμπεράνη ἕκαστος ἐκ τῶν εἰρημένων.

Σημ. Β'. Ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλως νὰ συγχωρηθῇ, εἰ μὴ διὰ

(α) Βλ. Γαλασ. Κωνσταντίν. Ἐπιστ. πρὸς Ἀδριαν. πάπ. Ῥώμ. καὶ Γενναῖ. Κωνσταντίν. Ἐγκύκλ. Ἐπιστολ. καὶ Κανόν. Συνοδ. παρὰ Λεῦκλαβ. Τόμ. 1. σελ. 6, 7, 20, 23, 187, 190.

της αποδόσεως τοῦ ἀλλοτρίου πράγματος εἰς τὸν κύριόν του, ἢ, ἀντοῦ
ἦναι ἀδύνατον, διὰ τῆς κατ' ἄλλον τρόπον ἀντικαταστάσεως τῆς ζη-
μίας· εἰ δὲ καὶ ὁ κλέπτης εἶναι πάμπτωχος, ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους τότε
δέχεται τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ καὶ μετάνοιαν,
ὅταν ἦναι ἠνωμένη μὲ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀποδώσῃ τὸ ξένον δίκαιον,
ὅταν δυνηθῇ. Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει διπλῆν, ἢ τριπλῆν, ἢ καὶ πεν-
τάπλῆν ἀπότισιν τοῦ κλαπέντος (α)· ὁ Ζακχαῖος ὑπέσχετο τετραπλῆν
ἀποζημίωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀδικηθέντων (β). Ὁ νόμος τοῦ πραοτάτου
Ἰησοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπλῆν ἀπόδοσιν τοῦ κλοπιμαίου ἠνωμένην μὲ
τὴν ἀληθῆ τοῦ κλέπτου μετάνοιαν.

Σημ. Γ'. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου τοῦ ἁμαρτήματος δύω μάλιστα
μέσα συντελοῦσι· α) ἡ περὶ τὴν δίαιταν μετριότης, καὶ β) ἡ ἐργασία.
Ὅσοι θέλουσι νὰ ἐξοδεύωσιν ἀσώτως, ἀρπάζουσι τὰ τῶν ἄλλων· διότι
δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς αὐτοὺς τὰ ἑαυτῶν· καὶ πάλιν οἱ ὀκνηροὶ καὶ ἀργοὶ
ἀναγκάζονται νὰ τρέφονται μὲ τῶν ἄλλων τοὺς ἰδρωτάς, ὡς οἱ κηφῆνες
μὲ τῶν φιλεργῶν μελισσῶν τὸ μέλι. Ὅστις μετέρχεται ἐπιμελῶς τὸ ἐ-
πάγγελμά του, καὶ ἔχων εἰς Θεὸν τὴν ἐλπίδα τῆς κυβερνήσεώς του, ἐκπο-
ρίζει τὰ πρὸς ζωάρκειάν του· ἂν δέ ποτε καὶ ἔλλειψιν πάθη, παρηγο-
ρεῖται μὲ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὴν συνδρομὴν, καὶ τῆς μελλούσης ἀν-
ταποδόσεως τὴν ἐλπίδα.

Σημ. Δ'. Ἐκ τῶν προρρηθέντων εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ἁ-
μάρτημα τῆς κλοπῆς εἶν' ἀπηγορευμένον γενικῶς εἰς πᾶν πρόσωπον περὶ
παντὸς πράγματος κατὰ πάντα τρόπον, ἐν ᾧ ἀποβλέπει τὴν βλάβην
τοῦ πλησίον· διότι ἀντικεῖται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δικαίου τὸ
ἀὸ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης· προστάσει δὲ ἡ ἐντολὴ ἐξ ἐναντίας
νὰ ἀποδίδωμεν εἰς ὅλους ὅλοι ὅλα τὰ δίκαια (γ).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ι Β'.

§. ιγ'. Ἡ ἐνάτη ἐντολὴ προστάσει νὰ μὴ ψευδῶμεθα, μῆτε νὰ
βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης.

Σημ. Α'. Ὅταν ἡ γλῶσσα δὲν κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὀρ-
θοῦ λόγου, δύναται νὰ προξενήσῃ μέγιστα κακά· διὰ τοῦτο προσάσ-

(α) Ἐξοδ. κβ. 1—4. — (β) Λουκ. ιθ'. 7. Οὕτω κατεδίκαζον τὸν κλέπτην οἱ
Ῥωμοῖκοι νόμοι (Βλ. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 56). — (γ) Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς
ὀφειλάς· Ῥωμ. ιγ. 7.

σει ὁ Θεὸς νόμος καὶ ταύτης τὸν κανονισμόν· βλάπτει δὲ τὸν πλησίον ἢ κατάλαλος γλῶσσα,

α) Διὰ τῆς συκοφαντίας, ἢ ἀπλῶς ἐπὶ συναναστροφῆς, ἢ ἐπὶ κριτηρίου ὑπὸ ψευδομαρτύρων καὶ ψευδοκατηγόρων γινομένης. Οἱ συκοφάνται εἶναι γνήσιοι υἱοὶ τοῦ ψεύστου καὶ πατρὸς τοῦ ψεύδους, τοῦ Διαβόλου (α).

β) Διὰ τῶν ἀδίκων ψηφισμάτων τῶν προσωπολήπτων, ἢ δωροφάγων, ἢ ἀμελῶν κριτῶν, οἵτινες ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουσιν ἐπὶ κριτηρίου (β).

γ) Διὰ τῶν χλευαστικῶν λόγων καὶ ὕβρεων, μὲ τὰς ὁποίας οἱ κακοῦθεις ὑβρίζουσι τὸν πλησίον των διὰ τι ἐλάττωμα, ἢ σωματικόν, ἢ ψυχικόν, ἐν ᾧ ἔπρεπεν ἐξ ἐναντίας νὰ τὸν θεραπεύωσιν, ὅσον δύνανται.

δ) Διὰ τῆς καταλαλιάς καὶ ἀκράτου ὀνειδίσεως, τὴν ὁποίαν πολλοὶ μεταχειρίζονται διὰ σφάλματα τῶν πλησίον των, οὐχὶ νὰ διορθώσωσιν αὐτούς, ἀλλὰ διὰ νὰ βλάψωσι τὴν τιμὴν αὐτῶν, ἢ νὰ χορτάσωσι τὸν ἴδιον φθόνον. Ἐπικινδυνώτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ πανουργότεροι, ὅσοι δημιουργοῦσι τὴν δυσφημίαν κρυπτῶς, ἢ ἐν εἰδῇ ἐπαίνου, ἢ ἀλληγορικῶς, ἢ μὲ τρόπον οικονομικόν, ὥστε μὲ σχήματα μόνον, ὡς μὲ κίνησιν κεφαλῆς, ἢ μὲ μειδίαμα, ἢ μὲ ἀνάσπασιν ὠμων, ἢ τι τοιοῦτον, νὰ διεγείρῃ τις ὑπόψιν περὶ οὐτινος θέλει. Τὸ ἁμάρτημα τῆς συκοφαντίας εἶναι τόσον βαρύτερον παρὰ τὸ τῆς κλοπῆς, ὅσον τιμιώτερα εἶναι ἢ ὑπόληψις τοῦ ἀνθρώπου παρ' οἰονδήποτε θησαυρόν. Ὁ κλέπτης συγχωρεῖται, ἂν ἀποδώσῃ τὸ ἀλλότριον, καὶ μετανοήσῃ· ὁ συκοφάντης, κἂν μετανοήσῃ, δυσκόλως δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ὁποῖον ἔβλαψε καλὸν ὄνομα· διότι δυσκόλως δύναται νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ψεύστην εἰς ὅλους ἐκείνους, εἰς ὅσους διεδόθη ἡ συκοφαντία· διὰ τοῦτο καὶ δυσκόλως συγχωρεῖται. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος πρέπει πάντα πιστὸν νὰ ἐμποδίζῃ τοῦ νὰ κλέπτῃ διὰ τῆς συκοφαντίας τοῦ πλησίον του τὴν τιμὴν.

ε) Διὰ τῆς λογοποιίας, καὶ κολακείας, καὶ ἄλλης ἀπάτης, ἥτις ἀποβλέπει πρὸς ἴδιον κέρδος μὲ βλάβην τοῦ πλησίον.

Σημ. Β'. Εἰς ταύτην τὴν ἐκτολὴν ἁμαρτάνουσι καὶ οἱ ἀδιάκριτοι ζηλωταὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι νομίζουσιν ὅτι δεικνύουσι τὴν πρὸς Θεὸν πίστιν αὐτῶν καὶ ἀγάπην διὰ τοῦ κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων μίσους καὶ τῆς κατὰ

τῶν δογμάτων ἐκείνων ἀθυροστόμου βλασφημίας των. Ὁ πραότατος Ἰησοῦς σταυρονόμενος ἤχετο πρὸς τὸν πατέρα ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀθετητῶν τῆς θείας του διδασκαλίας καὶ ὠμοτάτων σταυρωτῶν του. Τίνα ἄλλον πρέπει νὰ μιμῶνται καὶ οἱ Χριστιανοί, παρὰ τὸν ὑπεράγαθον διδάσκαλόν των, εὐχόμενοι ὑπὲρ ἐπιστροφῆς τῶν κακοδόξων, καὶ συμβουλευόντες αὐτούς, ὅταν τύχη, πρῶτος καὶ φρονίμως νὰ ἐπισρέψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας (α), ἀλλὰ μὴ βλασφημοῦντες καὶ χλευάζοντες ὅσα ἐκεῖνοι γομίζουσιν ἅγια καὶ σεβάσμια, καὶ ἐπομένως ἀναγκάζοντες καὶ ἐκείνους νὰ βλασφημῶσι τὴν πίστιν τὴν ἀμώμητον, καὶ γινόμενοι αἴτιοι περισσοτέρας αὐτῶν ἀπωλείας; Ὁ ζηλωτὴς χριστιανὸς τότε μάλιστα δεικνύει τὸν ζήλόν του, ὅταν δὲν παραβαίῃ τῆς πρὸς τὸν ἐτεροδόξον πλησίον του χρεωστομένης ἀγάπης τὰ ὅρια, ἐλεῶν αὐτὸν μᾶλλον, ἢ μὲν ἀδιόρθωτος, ἀλλὰ μὴ μισῶν ἀπανθρώπως ἐναντίον τῆς συμβουλῆς τοῦ φιλανθρωποτάτου Σωτῆρος τοῦ κόσμου.

Σημ. Γ'. Τῶν ἀχαλίμων καὶ βλασφημῶν στομάτων τὸ τέλος εἶναι δυστυχία· διότι καὶ αὐτοὶ θέλουσι μετρηθῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τὸ αὐτὸ μέτρον, μετὰ τὸ ὅποιον μετροῦσι τοὺς ἄλλους (β), καὶ ὑπὸ Θεοῦ θέλουσι κολασθῆν διὰ τῆς γλώσσης των τὴν ἀκολασίαν. Πρὸς ἀποφυγὴν ταύτης των τῆς ἀμαρτίας πρέπει νὰ προσέχη τις τοιοιουτοτρόπως νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ πλησίον, καθὼς θέλει καὶ ἄλλοι νὰ ὁμιλῶσι περὶ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν βράπτῃ πάντοτε τὴν γλῶσσαν εἰς τὰς φρένας, καὶ τότε μόνον τὴν συγχωρῇ νὰ διαλέγηται περὶ τῶν ἄλλων, ὅταν μέλλῃ ἢ νὰ τοὺς ἐπαίνεσθαι δικαίως, ἢ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ φρονίμως, ἢ ἄλλως ἀδιαφόρως περὶ αὐτῶν νὰ ὁμιλήσῃ. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτης τῆς προσοχῆς συμβάλλει ἢ πρὸς τὸν Θεὸν προσευχή, πρὸς τὸν ὅποιον πρέπει ἕκαστος νὰ ἐκφωνῇ μετὰ τοῦ Δαυὶδ «Θεὸν, Κύριε, φυλακὴν τῶ στόματός μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου» (Ψαλμ. ρμ, 3).

Σημ. Δ'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει τὸ ψεῦδος ἡ ἐντολὴ αὕτη, παραγγέλλει ἐξ ἐναντίας τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας πρέπει νὰ γυμνάζεται, ἀποφεύγων, ὅσον δύναται τὸ ψεῦδος, ὡς ἴδιον ἀνθρώπων κακούργων καὶ σημείων ψυχῆς ἀσυμφώνου πρὸς ἑαυτὴν καὶ διεφθαρμένης, καὶ νὰ ὑπερασπίζηται τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον ὡς ἰδικὴν του.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Η'.

§. ιδ'. Η δεκάτη ἐντολή περιέχει ἐντελεστέραν ἐξήγησιν ὄλων τῶν προειρημένων ἐντολῶν, προστάσσοῦσα οὐχὶ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μῆτε κατὰ διάνοιαν νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν.

Σημ. Α'. Εἶπομεν (Ἄρθρ. Α. §. β. Σημ.), ὅτι τῶν κακῶν ἔργων γεννήτορες εἶναι οἱ κακοὶ διαλογισμοί. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς διὰ ταύτης τῆς ἐντολῆς ἐμποδίζων τὰς αἰσχροὺς τῆς καρδίας ἐπιθυμίας, ἐμποδίζει καὶ ἀποφράττει τὴν πηγὴν τῆς ἀνομίας· ὅθεν ἐπειδὴ εἰς τὴν Β'. ἐντολὴν προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ἀνωτέρους ἡμῶν, εἰς τὴν Γ'. ταύτην διορίζει καὶ νὰ φρονῶμεν περὶ αὐτῶν ἀγαθὰ ἀγαπῶντες αὐτοὺς ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ εἰς τὴν δ'. καὶ Η'. καὶ Θ'. ἐμποδίζει νὰ κακοποιῶμεν ὅπωςδήποτε τὸν πλησίον, εἰς τὴν παροῦσαν κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὄρεξιν τῆς κακουργίας. Ἐπειδὴ τέλος εἰς τὴν Ζ'. προστάσσει τὴν ἐγκράτειαν εἰς τὰς ἀνόμους μίξεις καὶ σῶφροσύνην, εἰς τὴν παροῦσαν ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις τῆς ψυχῆς εἰς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλησίον· διότι καθὼς ἀπηγόρευσε τὰ φανερώς ἄδικα μέσα, μὲ τὰ ὅποια δύναται τις νὰ σφετερισθῆ τὰ ἀλλοτρία ἀγαθὰ, ὡς τὴν κλοπὴν καὶ μοιχείαν καὶ τὰ τοιαῦτα, τοιοῦτοτρόπως ἐμποδίζει καὶ τὰς εἰς ταῦτα καταπτώσας ἀθεμίτους ἐπιθυμίας (α) καὶ τὰ χείριστα πάθη ὡς τὸν φθόνον (β), καὶ τὸ φιλέχδικον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἀντίκεινται φανερώς εἰς τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην, καὶ εἶναι σημεῖα ψηλαφητὰ φιλαυτίας ὑπερβολικῆς καὶ προσηλώσεως χαμερπεστάτης εἰς τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου.

Σημ. Β'. Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον ἐντελέστερος εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ παρὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων· διότι οὗτος μὲν τὰς πράξεις κανονίζει, καὶ ταύτας πολλακίς ἐσφαλμένως, ὁ δὲ ἀλάθητος νόμος τοῦ Θεοῦ ρυθμίζει καὶ τὰς ἐγκαρδίους καὶ μυστικὰς ἐπιθυμίας, τὰς ὁποίας μόνος ὁ Θεὸς γνωρίζει, ὡς μόνος αὐτὸς ἐξουσιάζων τὰς ἀνθρωπίνους καρδίας.

Σημ. Γ'. Εἰς τὰς ἀγίας λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς περιέχονται συντόμως, Α'.) τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων πρώτων, ὡς εἶπομεν, ἀποδεικνυόμενα, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τῆς φρονήσεως ἀρετὴν ὑπαγόμενα Β'.) τὰ καθήκοντα ἐκάστου πρὸς ἑαυτόν, ὑπὸ τῆς Ζ'. ἐντολῆς παραγγελλόμενα, καὶ ὑπαγόμενα εἰς

τὴν Σωφροσύνην, τῆς ὁποίας εἶναι δύο γενεαὶ κανόνες· α'.) ἡ παντελής ἀποχὴ ἀπὸ τὰς ἀθεμίτους ἡδονάς· β'.) ἡ μετρία χρῆσις τῶν κοσμικῶν, ἡ ὁποία θεωρουμένη μὲν περὶ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς ὀνομάζεται εἰδικώτερον Σωφροσύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίκειται ἡ ἀκολασία καὶ ἀκαθαρσία (α')· θεωρουμένη δὲ περὶ τὰ πλούτη ὀνομάζεται Ἀυτάρχεια (β')· καὶ ὅταν κοινοποιῇ καὶ εἰς ἄλλους τὸν πλοῦτον, ὀνομάζεται Εὐποιΐα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίκειται ἡ φιλαργυρία καὶ πλεονεξία· θεωρουμένη δὲ τέλος περὶ τὴν δόξαν ὀνομάζεται Μετριοφροσύνη, ἐναντίαν ἔχουσα τὴν φιλοδοξίαν, ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζουσιν ἡ φιλαυτία, ἡ ὑπεροψία τῶν ἄλλων, καὶ ἡ περὶ τὴν δίαιταν πολυτέλεια καὶ ματαιότης (γ')· Γ'.) τὰ καθήκοντα τὰ μερικώτερα, τὰ πρὸς τοὺς οἰκειοὺς ἐκάστου, περιχλειόμενα εἰς τὴν Ε'. ἐντολήν. Δ'.) τὰ γενικὰ πρὸς πάντα πλησίον καθήκοντα, εἰς τὴν ζ'. καὶ Η'. καὶ Θ'. ἐντολήν ἐμπεριλαμβανόμενα, καὶ ὁμοῦ μὲ τὰ μερικώτερα εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Δικαιοσύνης ἀναφερόμενα· Ε'.) καὶ τελευταῖον τὴν γενναιοῦτητα τῆς ψυχῆς, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀντιτασσώμεθα εἰς τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ὑπὸ τῆς Ι'. ἐντολῆς θεσπιζομένην καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἀνδρίας ὑπαγομένην. Δι' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὰς αἰσχρὰς ἐπιθυμίας καταπατοῦμεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θλίψιν ἐλαφρῶς ὑπομένομεν. Δύο δὲ εἶναι τὰ τῶν θλίψεων εἶδη, α) κοιναί, ὡς ἀσθένεια, δυσυχία κτλ. καὶ β) μερικαί εἰς μόνους τοὺς πιστοὺς ὑπὸ τῶν ἀπιστῶν ἐπιφερόμεναι. Δύο εἶναι ὡσαύτως καὶ τῶν θλιβομένων τὰ καθήκοντα· α.) ἡ ὑπομονὴ μετ' εὐχαριστίας· καὶ β.) ἡ ἐκ τῶν θλίψεων ὠφέλεια εἰς τὸ νὰ γίνωνται προσεκτικώτεροι περὶ τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, καὶ νὰ μὴ καταπιπτῶσιν. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς περιέχονται ὅλα τὰ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ σώματος συμβάλλοντα καθήκοντα, καὶ ὅλαι αἱ ἀρεταὶ ὑπὸ τὰς ῥηθείσας τέσσαρας μεγίστας ἀρετὰς τῆς ἠθικῆς ὑπαγομέναι, λέγω δὲ φρόνησιν, καὶ σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν, τῶν ὁποίων ὅλων τὸ κεφάλαιον εἶναι ἦ τε πρὸς Θεὸν καὶ ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. Μακάριοι εἶναι ὅσοι γυμνάζονται νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ κρατοῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς μέγα

(α) Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιήσθε εἰς ἐπιθυμίας· Ρωμ. ιγ, 14.

(β) Α'. Τιμόθ. ζ, 7—19. — (γ) Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ. Α'. Ἰωάν. 6, 15.

κειμήλιον, χαίροντες εἰς αὐτήν, καὶ εὐρίσκοντες τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς ἀγαθοεργίας των καὶ εἰς τὴν γαλήνην καὶ εὐφροσύνην τῆς συνειδήσεως των καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ἀνεκκλήτητον μακαριότητα, καθὼς ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τοὺς βεβαιώνει, «Ἐάν τις, λέγων, ἰγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν » (Ἰωάν. ιδ, 23). Τῶν μακαρίων τούτων ὁ ἐπίσημότετος χαρακτήρ εἶναι ἡ μετριοφροσύνη, οἵτινες ἀφ' οὗ κάμωσιν ὡς δύνανται, ἐπιμελῶς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου διαταχθέντα, λέγουσι πάλιν «ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν» (Λουκ ιζ, 40). Οἱ δὲ ταλαίπωροι καταφρονηταὶ τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ εἰς τὴν γῆν ζῶσι δυστυχῶς, τυραννούμενοι ὑπὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως καὶ τῆς ἀτιμίας τοῦ ὀνόματός των, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν θέλουσι κολασθῆν αἰωνίως, καταμαρτυρούμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον παρέβησαν διότι «Ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθέσονται» (Ῥωμ. β, 12).

Σημ. Δ'. Ἀπὸ τὴν διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐντολῶν ἐνεργουμένην πίστιν γεννᾶται ἡ εἰς Θεὸν Ἐλπίς τῶν πιστῶν, ἥτις συνιστᾷ τὸ Γ'. τῆς Κατηχέσεως μέρος; (Προσίμ. §. ε), εἰς τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἤδη μεταβαίνομεν

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρος Γ'.

Π ε ρ ῖ Ἐ λ π ῖ δ ο ς .

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Α',

§. α. Ἡ ζῶσα πίστις γεννᾷ τὴν Ἐλπίδα τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν, ἡ δὲ Ἐλπίς βεβαιούται διὰ τῆς θερμῆς πρὸς Θεὸν Προσευχῆς.

Σημ. Α'. Ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ πράξῃ οὐδὲν ἀγαθόν (α). Διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ ἅπαξ γνωρίσῃ τὸν Δημιουργόν του, ὑπ' αὐτοῦ ἐλπίζει ὅτι θέλει ὀδηγηθῆν εἰς ὅλας τὰς τῆς σωτηρίας ὁδοὺς, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν θεοφιλῶς θέλει ζῆσειν, καὶ τὴν μέλλουσαν δόξαν θέλει κληρονομήσειν (Μερ. Α. Τμημ. Β. Ἄρθ. ΙΑ'. καὶ ΙΒ. §. λά. λβ'). διότι ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχτίαν τοῦ Θεοῦ ἐκπηγάζει ἡ συνεργία καὶ βοήθεια οὐχὶ μόνον εἰς τὰ πνευματικὰ ἔργα τὰ πρόξενα τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς περιστάσεις.

(α) Ἰωάν. ιε, 4—5.

Ὁ ὑψίστος δεσπότης τοῦ κόσμου, καθορῶν τὰ σύμπαντα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης του, χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφὴν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκαστον κτίσμα ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ μέσα, ὅτι «πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων» (Ἰακώβ. α, 17). Διὰ τὰ ἡμεῖς λοιπὸν μέτοχοι τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν δωρημάτων παρὰ τοῦ ὑψίστου Πατρὸς, πρέπει νὰ ὑψώνωμεν πρὸς αὐτὸν τὰς καρδίας ἡμῶν διὰ προσευχῆς θερμότητος. Ὁ οὐράνιος Πατὴρ γνωρίζει κάλλιστα, καὶ χωρὶς τῆς ἡμετέρας προσευχῆς, τὰς χρείας ἡμῶν καὶ ἀνάγκας (α), καὶ τί πρέπει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον· ἀλλὰ πρέπει καὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς Προσευχῆς νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας του εἰς τὴν θεῖαν τοῦ Δημιουργοῦ του προμήθειαν, καὶ μὲ τὴν εὐκρινῆ αὐτοῦ καρδίαν νὰ κερδήσῃ, διὰ τὰ εἶπω οὕτω, τὴν φιλευργετικὴν θέλησιν τοῦ ὑψίστου Πατρὸς του (β):

Σημ. Β'. Ἡ Προσευχὴ εἶναι δικτάταγμένη παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ «Αἰτῆτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται» (Ματθ. ζ. 7). Εἶναι δὲ Προσευχὴ ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ κίτησεως τῶν, ὅσα συντείνουσι εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. Διὰ τὰ ἦναι ἡ Προσευχὴ θεάρεστος καὶ δραστήριος, πρέπει αὐτὸς μὲν ὁ προσευχόμενος (α) νὰ ἦναι θεοσεβής (γ), β') νὰ ἔχῃ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ (δ). Ἡ δὲ Προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται (α) μὲ προσοχήν, δηλονότι περὶ ὧν μόνον μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον· διότι καθὼς δὲν γνωρίζει τὰ συμφέροντα εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν ὅσας δὲν ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω δὲν γινώσκει οὐδὲ τί πρέπει νὰ ζητήσῃ παρὰ Θεοῦ (ε). Αὐτὸ δὲ τὸ πνεῦμα μᾶς διδάσκει εἰς τὴν Γραφήν, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἥγουν τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐνωθῶμεν μετ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀρετῶν. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπεριορίστως· τὰ δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ, οἷον υγείαν, ζωὴν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναγκαῖα, πρέπει νὰ ζητῶμεν πάντοτε μὲ τοῦτον τὸν περιορισμόν. Ἐὰν θέλῃς Θεέ μου, ἐάν γινώσκῃς ὅτι εἶναι ὠφέλιμα εἰς

(α) Ματθ. ζ, 7. (β) Ἐπικάλουσα με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελευμαι σε, καὶ δοξάσεις με κτλ. Ψαλμ. μθ, 15.—(γ) Ἰωάν. θ, 31.—(δ) Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφέτε εἴτι ἔχετε κατὰ τινος κτλ. Μάρκ. ια, 25—26.—(ε) Ῥωμ. η, 26.

ἐμὲ β΄.) μὲ θερμότητα, ἤγουν μὲ καρδίαν ζέουσαν ἀπὸ εὐλάβειαν καὶ πίστιν (α). γ΄.) μὲ ταπεινοφροσύνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐσωτερικῶς μὲν θέλομεν συναισθάνεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀθλιότητα καὶ δυστυχίαν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν δὲν ἠθέλομεν ἔχειν ἐξ ἑαυτῶν, εἴην δὲν ἤνοιγε τὴν εὐσπλαγχνον αὐτοῦ χεῖρα ὁ οὐράνιος Πατήρ· ἐξωτερικῶς δὲ θέλομεν φυλάττειν τὸ σῶμα εἰς στάσιν εὐσχήμονα καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως παραστατικὴν (ε). δ΄.) μὲ πεποιθήσιν, ἤγουν μὲ πληροφορίαν ἀδίστακτον, ὅτι ἡ προσευχή μας θεμελιώνεται εἰς μόνην τὴν ἀξιομοσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμα δύναται νὰ κινήσῃ τὸν εὐσπλαγχνον Θεὸν εἰς τὸ νὰ χάρισῃ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα (γ)· ε.) μὲ ἐπιμονήν, τὴν ὁποίαν διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀδίκου κριτοῦ (δ). Ὡστε γενικῶς, ὅταν προσευχώμεθα, πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς ταῦτα μάλιστα τὰ τρία· α.) Ποιοὶ τινες ὄντες προσευχόμεθα. β΄.) Περὶ ποίων προσευχόμεθα· γ΄.) Πῶς προσευχόμεθα. Ὅστις οὕτω δὲν προσεύχεται, μυκτηρίζει τὸν Θεόν, καὶ ἡ προσευχή του γίνεται εἰς ἁμαρτίαν.

Σημ. Γ΄. Προσευχόμεθα δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον μερικῶς, καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων (ε), καὶ εἰς πάντα καιρὸν (ς), καὶ εἰς πάντα τόπον (ζ).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Β΄.

§. β΄. Τὸ ἔργον τῆς Προσευχῆς οὐχὶ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἀγίου αὐτοῦ παραδείγματος ἐνομοθέτησεν εἰς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ῥητῶς ἐξέθηκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὸν τύπον τοῦ προσεύχεσθαι.

Σημ. Εἰς πάμπολλα μέρη τῆς ἀγίας Γραφῆς, εἴτε τῆς παλαιᾶς, εἴτε τῆς νέας, ἀπατῶνται θεῖαι παραγγελίαι περὶ τῆς Προσευχῆς. Αὐτῆς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν γῆν διατριβῶν προσηυχῆθη πολλάκις πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα (η), ἀφίνων εἰς ἡμᾶς ὑπογραμμὸν τὸ ἀγιώτατον αὐτοῦ παράδειγμα καὶ εἰς ταύτην τὴν ἀρετὴν, καθὼς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς. Διῶρισε δὲ καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν τοῦ προσεύχεσθαι, διὰ νὰ δώσῃ τὸν κα-

(α) Ἰακώβ. ε, 16.—(β) Λουκ. ιη, 44—44. — (γ) Α. Ἰωάν. ε, 14. Ἰακώβ. α, 5—6. Ἑβρ. δ, 15. — (δ) Λουκ. ιη, 4—8. Κολοσσ. δ, 2. κα, Α΄ Θεσ. σαλονικ. ε, 17. — (ε) Α. Τιμοθ. β, 1—2. — (ς) Λουκ. κζ, 36. — (ζ) Α. Τιμοθ. β, 8. — (η) Λουκ. ια, 4 καὶ κβ, 42. κτλ.

νόνα τῆς προσευχῆς, διδάσκων δι' αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπλῶς καὶ συντόμως ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ.

§. γ'. Ὁ παρὰ τοῦ Κυρίου διαταχθεὶς (α) τύπος τῆς Προσευχῆς ὀνομάζεται Κυριακὴ προσευχή, καὶ εἶναι ἡ ἀκολουθοῦσα.

« Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι σου ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Σημ. Τῆς Κυριακῆς προσευχῆς τὰ μέρη εἶναι τρία· α.) Προοίμιον, β.) Αἰτήματα, γ.) Ἐπίλογος. Θέλομεν λοιπὸν ὀμιλήσειν περὶ ἐκάστου αὐτῆς μέρους χωριστά.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Γ'.

Π ρ ο ο ἰ μ ι ο ν τ ῆ ς Κ υ ρ ι α κ ῆ ς π ρ ο σ ε υ χ ῆ ς.

§. δ. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Σημ. Α. Δύω τινὰ μᾶς διδάσκει τὸ προοίμιον. α.) Τίς εἶναι ὁ πρὸς τὸν ὁποῖον προσευχόμεθα· ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὁ ὕψιστος Δημιουργὸς καὶ Θεὸς τῶν ὅλων. β.) Ποῖός τ' εἶναι θεωρούμενος ὡς πρὸς ἡμᾶς· ὅτι δηλαδὴ εἶναι πατὴρ ἡμῶν εὐσπλαγχνος, πλάσας μὲν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ προνοούμενος, καὶ διατρέφων φιλανθρώπως· ἀναπλάσας δὲ καὶ ἀναγεννήσας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ υἰοθετήσας ἡμᾶς καὶ ἀναδειξας κληρονόμους τῆς βασιλείας του (β). Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν δύο συμπεραίνονται χρέη ἄφευκτα τῶν πιστῶν. α.) Ὅτι οἱ πατέρα ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ζῶσιν ἀγίως μετὰ πάσης ὑπακοῆς εἰς τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς (β). β.) Ὅτι πρέπει νὰ τὸν ἐπικαλῶνται μὲ σέβας ὀφειλόμενον καὶ μὲ ἀγάπην καὶ θάρρος, ὁποῖον πατὴρ φιλοσορογοτάτου χρηστότης πρὸς υἱοὺς εὐπειθεῖς δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ.

Σημ. Β. Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν (δ). λέγεται δὲ ἐξαιρέτως ὅτι κατοικεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς· διότι ἐνταῦθα δεικνύει τὰ ἐμφαντικώτατα σημεῖα τῆς θείας αὐτοῦ παρῆρσις, καὶ δόξης.

(α) Μαθ. ς, 9—14. Λουκ. ια, 2.—(β) Α. Ἰωάν. γ, 1. καὶ Ῥωμ. η, 17.—(γ) Α. Ἰωάν. γ, 9. καὶ Α. Πέτρ. α, 15, 16—23. — (δ) Ἱερεμ. κγ, 24.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ προσέθηκεν εἰς τὸ προοίμιον, τὸ ἀόριον τοῦ ὀυρανίου, διὰ νὰ διεγείρηται εἰς τοὺς προσευχομένους ἡ ἐννοια τῆς ἀπείρου τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας καὶ μεγαλειότητος.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Δ'.

§. ε. Μετὰ τὸ προοίμιον ἄρχονται τὰ αἰτήματα, τὰ ὅποια εἶναι ὄλα ἐξ' ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ μὲν τρία τὰ πρῶτα ἀναφέρονται εἰς δόξαν Θεοῦ, τὰ δὲ ὕστερα τρία ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν, καθὼς φαίνεται ἐφεξῆς.

Α Ι Τ Η Μ Α Α'.

Ἄγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Σημ. Τὸ ἀγιάζεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ταῦτο καὶ τὸ δοξάζεσθαι διὰ τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ ἐπίγνωσεως, καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας. Εὐχόμεθα λοιπὸν νὰ ἀγιασθῇ, ἤτοι νὰ δοξασθῇ τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα ἐφ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐλθόντας εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις μόνος ἐδίδαξε τὸν τρόπον τοῦ γινώσκειν καὶ δοξάζειν ἀληθῶς τὸν Θεόν. Δύω δὲ τινα πρέπει νὰ συνδράμωσιν εἰς ἀγιασμόν τοῦ θείου ὀνόματος (α). νὰ γνωρίσωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον Ἰησοῦν Χριστόν (β') ἀφ' οὗ τὸν γνωρίσωσι, νὰ ὑποτάσσωνται θερμῶς, καὶ νὰ ἐκπληρῶσιν εὐκρινῶς τὰς ἐντολάς του. Τὸ πρῶτον ἀφ' ὅλων τοὺς πεπλανημένους εἰς τῆς ἁμαρτίας τὰς ἀνοδίας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων παρακαλεῖ ἡ ἐκκλησία νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Τὸ δεύτερον εὐχεται ὑπὲρ τῶν πιστῶν διὰ νὰ ἀπομακρύνωνται ἀφ' ὅλων τῶν κακῶν ἔργων, δι' ὅσα βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς φῶς τῆς ἀληθείας νὰ προκόπτωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν, διὰ νὰ βλέπῃ ὁ κόσμος τὰ καλά των ἔργα καὶ νὰ δοξάζῃ τὸν ἐπουράνιον αὐτῶν πατέρα καὶ Θεόν.

Α Ι Τ Η Μ Α Β'.

§. ζ'. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Σημ. Τέσσαρες ἀριθμοῦνται αἱ τοῦ Θεοῦ βασιλεῖαι (α) ἡ τῆς φύσεως, διὰ τῆς ὁποίας βασιλεύει ἐπὶ τῶν κτισμάτων ὅλων, ὡς Δημιουργὸς αὐτῶν καὶ προνοητὴς (α) (β') ἡ τοῦ νόμου, διὰ τῆς ὁποίας ἐ-

βασιλευσεν ἐξαιρέτως εἰς τοὺς Ἰουδαίους γ.) ἡ τῆς χάριτος, ἥτις ἤρχησε μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὁπότε οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκήρυσαν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐθεμελίωσαν τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν (α), καὶ δὲν πκύει προχωροῦσα, ἕως οὐ φθάση εἰς τὴν τελειωσίν της καὶ βασιλεύση ἡ ἀλήθεια καὶ εἰρήνη, ὁπότεν ἔλθη πάλιν ὁ Σωτὴρ νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ μετὰ τὴν οὐράνιον δόξαν, καὶ νὰ καθαιρέσῃ τοὺς ἐχθροὺς του δ.) τὸ τέλος ἡ βασιλεία τῆς δόξης, ἥτις εἶναι ἡ ἀτελεύτητος καὶ ἀκατάλυτος, ἀπὸ τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἀρχομένη, καὶ διαμένουσα εἰς αἰῶνας. Ἐνταῦθα λοιπὸν διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην αὐτοῦ βασιλείαν, ἥγουν νὰ φανερώσῃ τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς ἀγιάσῃ ὅλους βασιλεύων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ ὀδηγῶν αὐτὰς εἰς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τέλος νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς του, ὁπότεν πάλιν ἔλθη νὰ ἐξολοθρεύτῃ τὸν θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν δηλονότι καὶ τὸν διάβολον.

Αἴτημα Γ.

§. ζ. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Σημ. Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου αἰτοῦμεν ἀπὸ τὸν ὕψιστον βασιλέα νὰ ἐκπληρόνηται καὶ εἰς τὴν γῆν τὸ πανάγιον αὐτοῦ θέλημα διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκπληρώσεως τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκπηγάζει καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονία. Τρία δὲ τινα εἶναι ἀξιοσημεῖα εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην α.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ κάμνωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑποτάσσοντες εἰς αὐτὸ τὰς ἰδικὰς μας διεφθαρμένας θελήσεις ἐν ὧσιν ζῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς β.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ εὐχώμεθα νὰ τὸ ἐκτελώσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸ πρόσωπον ὅλης τῆς γῆς γ.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ τὸ ἐκτελώμεν εἰς τὴν γῆν, καθὼς οἱ Ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν β), μετὰ τὴν αὐτὴν εἰλικρίνειαν δηλονότι καὶ τὸν ζῆλον, μετὰ τὸν ὁποῖον τὰ μακάρια ἐκεῖνα πνεύματα λειτουργοῦσι τὸν ὕψιστον βασιλέα. Βί δὲ καὶ οἱ Ἄγγελοι ἀπροσέλλονται εἰς ἄλλας λειτουργίας διαφόρους παρὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἐκπληροῦσι τελειότερον, ὡς ἐλεύθεροι παντὸς βάρους ὕλικου· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἐπίγειοι Ἄγγελοι, ὁπότεν κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος κατάστασιν καὶ δύνα-

(α) Ψαλμ. ρθ, 2. — (β) Ψαλμ. ρμβ, 10, καὶ ρβ, 21.

μιν καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἐκπληρόνη τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καὶ κληρονομή τὴν σωτηρίαν, τῆς ὁποίας λειτουργοὶ καὶ ὑπηρεταὶ διωρίσθησαν οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι (α).

Αἴτημα Δ'.

§. ἡ. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Σημ. Διὰ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἐννοοῦνται ὅλα τὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀναγκαῖα· ἄρτον δὲ ἐθέσπισεν ὁ Σωτὴρ νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ, διὰ νὰ μάθωμεν ἐκ τούτου, ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα εἰς τὰ ἀναγκαῖα, καὶ νὰ μὴ ζητῶμεν ὀλοφύχως τὰ ἄχρηστα καὶ περιττά (β), εἴ μή, ὅταν ὁ Θεὸς μᾶς τὰ χαρίζῃ διὰ μέσων νομίμων καὶ τιμίων, ὥστε νὰ μεταδίδωμεν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας. Σημειωτέον δὲ μάλιστα, ὅτι αἰτοῦμεν τὸν ἄρτον ἡμῶν παρὰ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ὅστις πρότερον εἶπεν, ὅτι ὁ ἄρτος ἡμῶν θέλει εἶσθαι ἠνωμένος με τοὺς ἰδρώτας τοῦ προσώπου μας (γ), ὥστε μὲ τὴν πρὸς Θεὸν προσευχὴν πρέπει νὰ συνάπτωμεν καὶ τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας εἰς ἀπόλαυσιν τῶν ἀναγκαίων· χρεωστοῦσι δὲ καὶ οἱ πλούσιοι, καθὼς καὶ οἱ πτωχοί, νὰ δέωνται τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ἀναγκαίων. α.) διότι καὶ οὗτοι κρέμανται ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις χαρίζει καὶ ἀφαιρεῖ πάλιν τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ, ὅταν θελήσῃ, χωρὶς δὲ τῆς τούτου εὐλογίας εἶναι μάταιοι πάντες οἱ κόποι καὶ ἐπιμέλειαι τῶν ἀνθρώπων· β.) διότι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἔχουσιν ἐκ τοῦ πλούτου, ἄνευ τῆς ὑγείας καὶ ὀλομελείας τοῦ σώματος, διὰ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ ἀπολαύσωσιν. Ἐπιούσιος δὲ ὠνομάσθη ὁ ἄρτος, ὡς εἰς τὴν οἰσίαν ἡμῶν καὶ συντήρησιν ἀνήκων, καὶ συμβάλλων παρὰ πολὺ. Τὸ δὲ σήμερον προσετέθη εἰς τὸ αἶτημα διὰ τρία τινά. α.) διότι περὶ τῆς παρούσης μόνον ἀνάγκης χρεωστοῦμεν νὰ φροντίζωμεν, μὴ μεριμνῶντες μετὰ προσπαθείας πολλῆς διὰ τὰς μελλούσας ἡμῶν χρεῖας (δ), διότι· δὲν ἤξεύρομεν τί τέξεται ἡ ἐπιούσια· β.) διὰ τούτου μᾶς συνελαύνει ἀνεπαισθῆτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προσευχώμεθα καθ' ἡμέραν· διότι καθ' ἡμέραν χρεῖαν ἔχομεν τῶν ἀναγκαίων· γ.) διὰ νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας τὴν ἐκ τῶν πολλῶν μεριμνῶν ἀνησυχίαν, καὶ νὰ ἐμφυτεύσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἡρεμίαν τοῦ νοῦς μας. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι εἶναι ἀπηγορευμένα εἰς τοὺς πιστοὺς αἱ μετὰ πολλῶν

(α) Ῥωμ. α, 44. — (β) Α. Τιμοθ. ς, 8. — (γ) Γενεσί γ. — (δ) Ματθ. ς, 34.

περισπασμῶν καὶ ταραχῶν τῆς ψυχῆς μέριμναι καὶ φροντίδες περὶ τὰ βιωτικά, ἐκ τῶν ὁποίων προξενεῖται λήθη Θεοῦ, καὶ ἀπιστία, καὶ προσηλώσις εἰς τὰ κοσμικά, καὶ μέσων παρανόμων μεταχειρίσεις εἰς ἐκπλήρωσιν ἐπιθυμιῶν ἀθεμιτῶν ἐξ ἐναντίας δὲ εἶναι συγκεχωρημένη ἢ προμήθεια ἢ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἢ περὶ καλὰς καὶ νομίμους ἐργασίας ἐνασχόλησις, ἐν ὅσῳ εἶναι συνημμένη μὲ τὴν αὐτάρκειαν, καὶ μελέτην τοῦ Θεοῦ νόμου, καὶ τὴν ἀδιάκοπον σπουδὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ.

Αἴτημα Ε΄.

§. θ'. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Σημ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι χρεωτοῦσιν ἐπίσης νὰ αἰτῶσι παρὰ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν των· διότι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δὲ ἥττον (α). Διὰ μόνης τῆς μετάνοίας δύναται ὁ πιστὸς νὰ λάβῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Συνίσταται δὲ ἡ ἀληθὴς μετάνοια ἐκ πέντε τινῶν· α.) ἐκ τῆς διαγνώσεως τοῦ ἁμαρτήματος· β.) ἐκ τῆς δι' αὐτὸ συντριβῆς καὶ θλίψεως τῆς καρδίας· γ.) ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως (δ)· δ.) ἐκ τῆς στεβρᾶς ἐλπίδος καὶ πεποιθήσεως εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ διὰ μεσιτείας Ἰησοῦ Χριστοῦ (γ)· ε.) ἐκ τῆς διορθώσεως, ἥτις ὑφίσταται εἰς δύο τινὰ· πρῶτον εἰς παντελεῆ ἄρνησιν καὶ ἀποχὴν τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ἔπειτα εἰς μεταλλαγὴν βίου σωφρονικοῦ καὶ ἐναρέτου ἀπὸ ἀσώτου καὶ ἀντιθέου (δ). Ὅστις τοιαύτην δεικνύει μετάνοιαν, δύναται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· ἀλλ' ὁποῖον εὐχεται νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸς περὶ ἑαυτὸν τὸν ὁποῖον παρεπίκρανε Δημιουργόν του, τοιοῦτος πρέπει νὰ φανῇ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς ὁμοδόλους του τοὺς πλησίον· ἵλεως δηλονότι καὶ σπλαγχνικός, συγχωρῶν τὰς ἁμαρτίας των μὲ τὴν αὐτὴν ἐτοιμότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ νὰ τύχῃ καὶ αὐτὸς τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτιῶν τὴν συγγνώμην· ὥστε μετὰ τῆς πρὸς Θεὸν εὐκρινούς μετάνοίας, πρέπει νὰ συνάπτωμεν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον φιλανθρωπίαν, ἥτις εἶναι σημεῖον ἐκείνης καὶ ἀπόδειξις φανερά· χρεωστοῦμεν δὲ νὰ συγχωρῶμεν ὅλους τοὺς πταίσαντας εἰς ἡμᾶς ἄνθρωποις, ὅσάκις ἂν πταίσωσι καὶ δι' ὅσα καὶ ἂν πταίσωσι χωρὶς ἐξαιρέσειν, ἀμνηστιακοῦντες, καὶ διώκοντες ἀπὸ τὰς καρδίας ἡμῶν πᾶσαν δυσμέ-

(α) Α'. Ἰωάν. α, 8—10. — (β) Α'. Ἰωάν. α, 9. — (γ) Α'. Ἰωάννου β, 1—2. (δ) Τίτ. 5, 11.

νειαν καὶ μῖσος φιλέκδικον κατ' αὐτῶν, καὶ προσέτι ἀνταμείβοντες αὐτοὺς μὲ ἀνυπόκριτον ἀγάπην, καί, ἂν δυνηθῶμεν, μὲ εὐποιῶν· ἀ.) διότι οὕτω μᾶς διατάσσει ὁ Θεὸς καὶ διὰ λόγου, καὶ μὲ τὴ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ παράδειγμα· καὶ β.) διότι καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσφέρηται πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός. Ὅταν λοιπὸν προσφέρῃς, πιστέ, τὴν αἴτησιν ταύτην, εἶσαι ὑπόχρεως νὰ συγχωρῆς καὶ σὺ τὸν ἐχθρόν σου ἀπὸ καρδίας· εἰ δὲ μὴ, εἶσαι αὐτοκατάκριτος ἀπαγγέλλων αὐτὸς κατὰ σεαυτοῦ οὐχὶ εὐχὴν, ἀλλὰ κατάραν (α), καὶ ἐκ τῶν ἰδίων σου λόγων κρινόμενος καὶ καταδικαζόμενος, ὡς ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δούλος, ὅστις ἐλεθηεῖς ὑπὸ τοῦ κυρίου του, δὲν ἤλεθηε τὸν σύνδουλόν του (β).

Α Ι Τ Η Μ Α Ϛ .

§. ἰ. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Σμ. Α'. Δύω εἶναι τὰ εἶδη τῶν πειρασμῶν, οἱ μὲν πρὸς δοκιμὴν, οἱ δὲ πρὸς ἀπάτην. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως ἐπέειρασε τὸν Ἀβραάμ, ζητήσας τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν, καὶ οὕτω πειράζει τοὺς πιστοὺς διὰ πολλοτάτων θλίψεων, ὥστε νὰ φανῇ ἡ ἀρετὴ των, καὶ νὰ ἀνταμειφθῶσι δικαίως. Ἐν ᾧ τὸν παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τοιούτους πειρασμούς, ἐννοοῦμεν νὰ μὴ συγχωρήσῃ, ὥστε νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ νικηθῇ ἡ πίστις ἡμῶν, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐνδυναμόνῃ μὲ τὴν χάριν του, διὰ νὰ τοὺς ὑπομένωμεν γενναίως, καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ταχέως ἐξ αὐτῶν (γ). Οἱ δεῦτεροι, οἱ πρὸς ἀπάτην πειρασμοί, προέρχονται ἀ.) ἐκ τοῦ Διαβόλου (δ)· β.) ἐκ τοῦ κόσμου (ε)· γ.) ἐκ τῆς σαρκὸς (ς) καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν οἱ δεινότεροι. Ὁ διάβολος μᾶς ἐρεθίζει καὶ συνεργεῖ εἰς τὸ κακόν, δὲν δύναται ὅμως νὰ μᾶς ῥίψῃ εἰς τῆς ἁμαρτίας τὸν βυθόν, ἐὰν ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν θελήσωμεν. Ὁ κόσμος μᾶς πειράζει διὰ λόγων, διὰ πράξεων, δι' εὐτυχῶν ὥραίων, διὰ δυστυχῶν, διὰ θλίψεων, δι' ἡδονῶν, καὶ γενικῶς δι' ὅλων ἐκεῖνων τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων διεγείρονται εἰς ἡμᾶς φιλία καὶ μῖσος, καὶ ὁ ὄμιλος τῶν παθῶν. Ἡ σὰρξ τέλος διὰ τῆς ἡμετέρας θελήσεως ἐνισχυομένη μᾶς πολεμεῖ φοβερῶς, καὶ μᾶς ἀπωθεῖ εἰς τῆς κακίας τὸν βόθρον.

(α) Ματθ. Ϛ, 14—15 καὶ Α. Τιμοθ. β, 8 καὶ Ἰακώβ. β, 13. — (β) Ματθ. ιη, 27—35. — (γ) Α. Κορινθ. ι, 13. — (δ) Ματθ. δ, 4 καὶ Β. Κορινθ. β, 14. — (ε) Παροιμ. α, 40. — (ς) Ἰακώβ. α, 14.

Ἐν ᾧ ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τούτο τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι προέρχονται ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἶναι τῆς ἁμαρτίας αἴτιος ὁ Θεός· ἀπαγε ! Ὁ Θεὸς μάλιστα μᾶς ἀποστρέφει ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ προνοίας, καὶ διὰ τῶν μέσων τῆς σωτηρίας οὐτῶ χάριτες (α). ἐγκαταλείπει δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ ἀφαιρεῖ τὴν χάριν του ἐξ αὐτῶν, ὅταν ἡ διεσθαρμένην ἔχοντες θέλῃσιν καταπατῶσιν ἐν γνώσει τὰς ἐντολάς του, ἢ πεπωρωμένοι παντάπασιν τὴν καρδίαν ἐλπίζωσιν εἰς ἑαυτοὺς, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ πλάστην των, ἢ ἀχάριστοι ὄντες υἱοὶ κακομεταχειριζῶνται τὰς εἰς αὐτοὺς δαψιλευθείσας χάριτας τοῦ οὐρανοῦ αὐτῶν πατρὸς. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ πέσωμεν εἰς τούτους τοὺς πειρασμοὺς, οἵτινες δύνανται νὰ θριαμβεύσωσι καθ' ἡμῶν· ἢ ἂν συγχωρήσῃ κατὰ τὰς ἀποκρύφους βουλὰς τῆς θείας αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ κἄν νὰ νικηθῶμεν παντελῶς ἀπὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ διασώσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπάτην καὶ ἀπόλειαν· διότι ὁ Θεὸς δὲν πειράζει οὐδένα πρὸς ἀπάτην, οὔτε παρακινεῖ οὐδένα εἰς τὸ κακόν (β). Μέσα δὲ πρὸς νίκην τούτων τῶν πειρασμῶν χρ̄σιμώτατα ἔχομεν τὴν πίστιν (γ), καὶ τὴν θεοσέβειαν (δ), καὶ τὴν προσευχὴν (ε).

Σημ. Β'. Ἡ λέξις πόνηρόν, οὐδετέρως μὲν ἐκλαμβανομένη φανερόναι τὴν ἁμαρτίαν (ς), ἀρσενικῶς δὲ κλινομένη φανερόναι τὸν διάβολον, ὅς τις αὐτῶν ὡρὸν ὡρὸν ὁμοίως περιπατεῖ ζήτων τίνῃ καταπίη» (Α. Πέτρ. ε, 8). Ἐκ τούτων λοιπὸν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀβλαβεῖς, ἐνισχύων τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν μετὰ τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ χάριν, καὶ ἐλπίζομεν βεβαίως, ὅτι θέλομεν εἰσακουσθῆν, εἰάν ἐκ ψυχῆς εἰλικρινοῦς προσευχώμεθα (ζ). Δύω δὲ τινες προκύπτουσιν ὠφελεῖαι ἐκ τῆς αἰτήσεως ταύτης· α.) νὰ γρηγορῶμεν καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς πειρασμοὺς, ὅσον δυνάμεθα (η) β'.) ἐμπεσόντες δὲ ποτε εἰς αὐτοὺς, νὰ ἀντέχωμεν στερεῶς, προσευχόμενοι θερμῶς πρὸς Θεόν.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Ἐπίλογος.

§. ιά. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(α) Α. Κορινθ. ι.—(β) Ἰακώβ. α, 13.—(γ) Ἐφεσ. ς, 16.—(δ) Ἰακώβ. δ, 7. (ε) Ματθ. κς, 41.—(ς) Ἰωάν. ις, 15. καὶ Β'. Θεσσαλονικ. γ, 3. —(ζ) Α. Κορινθ. ι.—(η) Ματθ. κς, 41.

Σημ. Α'. Τρία τινὰ μᾶς διδάσκει ὁ Ἐπίλογος· α. ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Βασιλεὺς τοῦ κόσμου· β. ὅτι διοικεῖ τὸ πᾶν μὲ τὴν παντοδυναμίαν του· γ. ὅτι ἡ δόξα του εἶναι ἄπειρος. Αὕτη δὲ ἡ δόξα, καὶ δύναμις αὐτοῦ καὶ βασιλεία θέλουσι διαρκεῖν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἐκ τούτου δύο τινὰ προκύπτουσι συμπεράσματα· α) ὅτι εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ προνοητὴν, καὶ πτέρα ἡμῶν ἀναγκαίως πρέπει νὰ προστρέχωμεν διὰ τῆς Προσευχῆς ζητοῦντες παρὰ τῆς ἀγαθότητος του τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ συντήρησιν· β) ὅτι τῶν προσευχῶν ἡμῶν ὅλων σκοπὸς κυριώτατος πρέπει νὰ ᾖναι ἡ αὔξησις τῆς βασιλείας καὶ δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς δόξαν τοῦ πανκτίου ὀνόματός του πρέπει νὰ ἀναφέρονται ὅσα ἀγαθὰ αἰτούμεν καὶ λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ (α).

Σημ. Β'. Ἡ λέξις Ἄμην εἶναι ἑβραϊκὴ· προστιθεμένη δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς Προσευχῆς δηλοῖ τῶν ἐπιθυμιῶν μας τὴν εὐκρίνειαν καὶ βεβαίωσιν τῆς ψυχῆς μας, ὅτι θέλομεν εἰσακουσθῆν παρὰ Θεοῦ. Οὕτω προσευχόμενοι πρὸς Θεὸν λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν εἰς πληρωσιν τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, καὶ ἐνδυναμόνομεν τὴν ἐκ θεομῆς πίστεως εὐκρινῆ πρὸς αὐτὸν ἐλπίδα, διὰ τῆς ἧποίας περιμένομεν καὶ τὴν εἰς ταύτην τὴν ζωὴν πατρικὴν αὐτοῦ κυβένησιν καὶ περιθάλψιν, καὶ τὴν εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀνταμοιβὴν τῶν πράξεών μας καὶ ἐπιτυχίαν τῶν ὁποίων ἠτοίμασεν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ θεράποντας. «Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρῶσαι ἡμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου» (β). Ἄμην!

(α) Ψαλμ. ριε.—(β). Ῥωμ., ιε 13.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελ.
Πρὸς τοὺς Σμυρναίους.	7
Κυρίλλου Γιατρίάρχου Κωνσταντιν. Συνοδικῆ ἐπιστολή.	14

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ὅρισμός καὶ ἀρχὴ τῆς Κατηχέσεως §. α.	17
Διαιρέσεις αὐτῆς §. β—γ.	18—19

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Περὶ τῆς Φυσικῆς τοῦ Θεοῦ Γνώσεως.

ΑΡΘΡΟΝ Α΄.

Περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ §. α.	20
--	----

ΑΡΘΡΟΝ Β΄.

Περὶ οὐσίας Θεοῦ καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ. §. β.	21
Περὶ Δημιουργίας §. γ.	22
Περὶ πλάσεως ἀνθρώπου. καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα. § δ. καὶ ε.	23
Περὶ προνοίας §. ζ.	23—24

ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.

Περὶ Θεοσεθείας §. η.	24
Περὶ τῆς διπλῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας § θ.	25
Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς §. ι.	26
Περὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου §. ια.	27
Περὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου θείας ὀργῆς. §. ιβ.	27
Περὶ τοῦ μέσου τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ §. ιγ.	27—28

ΜΕΡΟΥΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Β΄.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως.	
Περὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς §. α.	28—30

	Σελ.
Περὶ τῆς ὕλης τῆς Ἁγίας Γραφῆς	§. β. 30
Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	§. γ—δ. 31—33
Περὶ πίστεως	§. ε. 33
Περὶ Τριάδος, καὶ Δημιουργίας, καὶ Προνοίας, καὶ τοῦ προπαιτορικοῦ ἀμνητήματος. Ἄρ. Α'. §. ς.	34
Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄρθρ. Β'. Γ'.	§ ζ—η. 38—42
Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ	§. θ. 42—44
Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ Ἄρθρ. Δ'.	§. ι—ια. 44—46
Περὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Ἄρθρ. Ε. ς.	§. ιβ—ιγ. 47—49
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἄρθρ. Ζ.	§. ιδ. 49—51
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων. Ἄρ. Η.	§. ιε. 51
Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ πε- ρὶ Ἐκκλησίας	§. ις. 52
Περὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν περιόδων καὶ διωγμῶν αὐτῆς. Ἄρ- θρον Θ.	§. ιζ. 53—59
Περὶ κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.	§. ιη. 60
Περὶ Μυστηρίων.	§. ιθ—κ. 61—62
Περὶ Βαπτίσματος. 1	§. κα. 62—64
Περὶ Χρίσματος. 2	§. κβ. 65
Περὶ Εὐχαριστίας. 3	§. κγ. 65—67
Περὶ Ἐξομολογήσεως. 4	§. κδ—κε. 67—69
Περὶ Ἱερωσύνης. 5	§. κς. 70
Περὶ Γάμου. 6	§. κζ. 71
Περὶ Εὐχελαίου. 7	§. κη. 72
Περὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας	§. κθ. 72
Περὶ ἀρέσεως τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τοῦ ἀγίου Βαπτίσματος. Ἄρ. Ι.	§. λ. 75
Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Ἄρ. ΙΑ.	§. λα. 74
Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Ἄρ. ΙΒ.	§ λβ. 76—78

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Β΄.

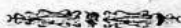
Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

		Σελ.
ΑΡΘΡΟΝ Α΄.		
Περὶ τῶν καλῶν ἔργων.....	§. α.	78
Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ.....	§. β.	80
ΑΡΘΡΟΝ Β΄.		
Περὶ τῆς Δεκαλόγου.....	§. γ.	81—84
ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.		
Περὶ τῶν δύο μεγάλων ἐντολῶν τῆς Ἀ- γάπης.....	§. δ.	84—87
Περὶ τῶν δέκα Ἐντολῶν εἰδικώτερον		
Ἐντολή Α΄. Ἄρθρον δ.....	§. ε.	87—90
Ἐντολή Β΄. Ἄρθρον ε.....	§. ς.	90—94
Ἐντολή Γ΄. Ἄρθρον ς.....	§. ζ.	94—99
Ἐντολή Δ΄. Ἄρθρον ζ.....	§. η.	99—103
Ἐντολή Ε΄. Ἄρθρον η.....	§. θ.	103—107
Ἐντολή ς΄. Ἄρθρον θ.....	§. ι.	107—109
Ἐντολή Ζ΄. Ἄρθρον ι.....	§. ια.	110
Ἐντολή Η΄. Ἄρθρον ια.....	§. ιβ.	111—114
Ἐντολή Θ΄. Ἄρθρον ιβ.....	§. ιγ.	114—116
Ἐντολή Ι΄. Ἄρθρον ιγ.....	§. ιδ.	117—119

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Περὶ Ἐλπίδος.

Περὶ Προσευχῆς. Ἄρθρ. Α, Β.....	§. α—β.	119—121
Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Ἄρθρ. Γ.....	§. γ.	122
Προσίμιον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς Ἄρθρον Δ.....	§. δ.	122
Αἶτημα Α΄.....	§. ε.	123
Αἶτημα Β΄.....	§. ς.	123
Αἶτημα Γ΄.....	§. ζ.	124
Αἶτημα Δ.....	§. η.	125
Αἶτημα Ε΄.....	§. θ.	126
Αἶτημα ς΄.....	§. ι.	127
Ἐπίλογος. Ἄρθρ. Ε.....	§. ια.	128

ΠΑΡΟΡΑΜΑ

σελ. 9. στίχ. 4. γράφε βίβλον. — Σ. 10. στίχ. 24. και — Σελ. 12. στίχ. 12. ἀνηκούσας. — Σ. 26. στίχ. 8. παράδειγμα. — Σ. 29. στίχ. 24. ἀντίση. — Σ. 32. στίχ. 16. κίριον. — Σ. 43. στίχ. 12. ποτίζων. — Σ. 46. στίχ. 4. ἐσπέρας. — Σ. 47. στίχ. 24. δικαιοσύνην. — Σ. 48. στίχ. 40. ἡ ἀνάστασις. — Σ. 58. στίχ. 5. ἠγάσθησαν. — Σ. 59. στίχ. 15. Ἰουδαίων. — Σ. 70. στίχ. 14. ὅποιοι. — Σ. 77. στίχ. 34. κλαυθμῶ. — Σ. 97. στίχ. 8. Παῦλον. — Σ. 103. στίχ. 23. προτεθέντα. — Σ. 110. στίχ. 13. και — Σ. 122. στίχ. 20. τις. — Σ. 125. στίχ. 13. ἡμῶν. — Σ. 128. στίχ. 5. ἐγκαταλείπει

Τιμάται δραχ. 1,80.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000168328